

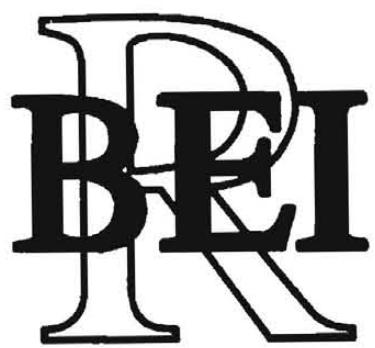

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDАȚIA "SOCIETATEA CIVILĂ"

Anul V

64 pagini

BANCA DE EXPORT-IMPORT A ROMÂNIEI S.A.
- EXIMBANK -

OPȚIUNI POLITICE ROMÂNEȘTI

OPȚIUNI POLITICE ROMÂNEȘTI

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
GHIȚĂ IONESCU
GAIL KLIGMAN
STELIAN TĂNASE (*Editor*)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundația Societatea Civilă

President: DAN GRIGORE

Redacție:

Cristian R. Pârvulescu
Cristian Preda
Louis Ulrich
Dan Oprescu
(redactor șef adjunct)

Graphics:
Tomnița Florescu

Manager:
Alice Dumitracă

Grupajul "Opțiuni politice românești"
este parte dintr-un micro-proiect
al Fundației "Societatea Civilă"
finanțat de
Programul PHARE pentru Democrație

SFERA POLITICII este înregistrată
în Catalogul publicațiilor din România
la numărul 4165.

Reproducerea articolelor apărute în
publicația noastră se face numai cu
acordul redacției.

Desktop Publishing
Fundația „Societatea Civilă“
Gabriela Gruia

Tiparul executat la Tipografia SEMNE

Sfera Politicii

este citită de membrii Parlamentului, de cei mai importanți oameni de afaceri, de intelectuali, oameni politici și studenți.

Sfera Politicii ajunge acolo unde se iau decizii, se creează imagine, se câștigă influență.

Un abonament la Sfera Politicii pe șase luni costă 25 000 lei la care se adaugă taxele poștale.

Outside Romania: Yearly subscription is \$50 or its equivalent in your country's currency (12 issues). Please send checks only to: PO Box 22/212, Bucharest, Romania

Include the following information: name, address, institution, phone number.

Cont FUNDATAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

Lei: 402466026422

USD: 402466028405

BANCKOOP ROSETTI

În atenția cititorilor:

Adresa Fundației Societatea Civilă este:

Intr. Grigore Alexandrescu, nr. 3, ap. 1
oficiul poștal 22/212, București

Fundație tel. 210 75 69; fax: 210 75 69, 22 333 89

Tehnoredactare tel/fax: 210 75 69

Administrație tel.: 673 61 86

Găsiți Sfera Politicii la:

Librăriile Humanitas: din București și provincie
Librăria '95 (Academiei): București, Calea Victoriei 12
Librăria 155 (Drept): București, Bd. Kogălniceanu 24
Librăria All: București, Bd. Kogălniceanu 95 A
Librăria Kriterion: București, Calea Victoriei 46
Librăria Copiilor: București, Piața Romană 9
Librăria M. Sadoveanu, Bd. Magheru 35
Euromedia: București, str. General Berthelot 41
Librăria 157 (ASE): București
Fundația Cărții: București, Bd. Ana Ipătescu 3
Librăria Bihar Napo: Oradea
Librăria Omniscope: Craiova
Librăria Universității: Brașov, str. Universității 3
Nord-Est (Monitorul): Iași, str. Smărădan 5
S.C. San Vialy: Iași, Bd. Independenței 22
Librăriile VED: Cluj, str. Heltau 59
S.C. Slarm: București, str. Docenților 25

Sfera Politicii apare la data de 1 a fiecărei luni

Revista poate fi procurată și direct de la sediul Fundației, Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3, ap. 1, sector 1

Cuprins

2. Editorial	Stelian Tănase	O amînare costisitoare
4. Opțiuni politice românești	Daniel Barbu	Democrația creștină în politica românească. Un caz de nepotrivire?
9.	Cristian Preda	Două social democrații.
13.	Laurențiu Ștefan-Scalat	Liberalismul de tranziție.
15.	Cristian R. Pârvulescu	Despre relevanța unui clivaj.
17. Bilanț de guvernare	Sabina Fati	Retrospectivă diplomatică.
22.	Marian Chiriac	Despre ineficiența unui mod de guvernare.
25. Anatomia comunismului	Document 1956	Raportul secret al lui Nikita Hrușciov
32.	Document 1956	Stenograma ședinței din 2.XI.1956
36.	Szász János	Frigul istoriei
37.	Document	Ultimele scrisori ale lui Emil Bodnăraș (1974 - 1975)
39. Politică internațională	Magdalena Boiangiu	Dayton, Oslo și pacea experimentală.
41.	Andreea Bogdăna Petrică	Uniunea Europeană spre reformă.
44.	George C. Maior	Abordări și atitudini germane în spațiul Europei Centrale.
47.	Calendar	
48. Actualitatea	Sonny Perseil	Fenomenul partizan în România.
51.	Călin Hera	Scandalul observatorilor.
54. Puncte de vedere	Florin Constantiniu	Cercetarea istorică în primejdie
56.	Dan Oprescu	O părere
58. Cărți și autori	Dragoș Petrescu	Keith Hitchins, <i>România 1866 - 1947</i> .
59.	Iulia Oana Motoc	Pascal Bruckner, <i>Melancolia democrației</i> .
61.	Cristina Petrescu	Ionuț Costea, Istvan Kiraly, Doru Radosav, <i>Fond secret. Fond "S" special</i> .
63.	Maria Niara Ibram	Gabriel Thoveron, <i>Comunicarea politică azi</i> .
64. Semnale		

O întîrziere costisitoare

STELIAN TĂNASE

Cind scriu aceste rînduri se conturează victoria în alegerile parlamentare a Convenției Democrate Române. Este cea mai bună știre din România după 22 decembrie 1989. Răsturnarea prin vot a unei puteri este un exercițiu democratic care se învață și care nu reușește întotdeauna. Este pentru a doua oară în istoria noastră cînd un guvern care organizează alegerile, le pierde. Prima dată s-a întîmplat în 1928, cînd liberalii lui Vintilă Brătianu au pierdut alegerile în favoarea țărănișilor lui Iuliu Maniu. O situație apropiață s-a produs la alegerile din 1937, cînd liberalii lui Gheorghe Tătărescu au ieșit la egalitate cu coaliția anti-liberală condusă de PNT. Această situație i-a dat prilejul lui Carol al II-lea să treacă la un regim de dictatură personală. Din acel an pînă în 1989 s-a perințat o suita de dictaturi: cea militaro-legionară, cea militară, ocupația sovietică, dictatura lui Dej și a lui Ceaușescu. Regimul lui Ion Iliescu care, a urmat, a fost unul al jumătăților de măsură, de tranzitie, undeva între Occident și Rusia, între comunism și capitalism. O fațadă democratică, îndărâtul căreia s-a aflat un regim autoritar, despre care am scris în cîteva rînduri.

După aproape 60 de ani societatea românească incarcă o nouă experiență democratică. O dublă lecție.

În al doilea rînd este o lecție pentru societatea românească: electoratul a înțeles, cred, ce înseamnă puterea sa. A fost o testare pe viu a resurselor unei societăți care atunci cînd reușește o coagulare, adică să creeze un curent de opinie majoritar, și cînd acesta capătă structuri, nimic nu o poate opri să reușească. Fatalismul, defetismul și-au limitat exercițiul. Cred că abuzul de putere, corupția vor fi limitate de amenințarea (pusă în practică acum) acestei reacții a electoratului. El a învățat, în 1996, să schimbe pe cei care guvernează. S-a produs, cred, o fractură, o schimbare de natură în mentalitatea societății românești, mai marcată chiar decît cea produsă în decembrie 1989. Dacă atunci nu a fost nici un fel un exercițiu democratic ci o răsturnare prin violență a dictaturii, acum este un exercițiu democratic reușit. Este o evoluție lentă, graduală, care s-a consumat în "România profundă", a platformelor industriale și a marilor cartiere dormitor, a periferiilor, în lumea rurală unde societatea s-a restrâns în adincime. Trendul esențial al acestei transformări a fost dat de voința de schimbare demonstrată de cea mai mare parte a electoratului.

Aflată neîntrerupt la putere din 1945, stînga (în diferite variante, de la cea comunistă, radicală, la cea postcomunistă, mai puțin dogmatică, predispusă la anumite reforme) și-a pierdut deocamdată suflul, credibilitatea. Opțiunea majorității electoratului a fost

nu numai pentru o schimbare (de persoane, de program), dar și de direcție. A dorit altceva, o alternanță, a dorit în esență alt regim.

Un alt aspect important este raportul nostru cu celelalte țări din fostul bloc sovietic. Schimbarea care se produce în 1996 în România s-a produs în Polonia, Republica Cehă, Slovacia, Bulgaria, Ungaria în 1990. Atunci pendulul a trecut de la stînga la dreapta, în vreme ce în România a rămas nemîscat. Continuitatea regimului Iliescu cu regimul precedent a fost una din trăsăturile sale majore. Circulația elitelor a fost minimă; reproducerea elitelor a fost fenomenul dominant. Discontinuitatea, în România, s-a instalat treptat, nu prin soc revoluționar ca în restul fostelor țări comuniste. Ea s-a instalat parțial în decembrie 1989, a mai marcat un accent în 1992, și încă unul acum. Să notăm pe lîngă aceste diferențe, întîrzierea de șase ani. Consecințele acestei întîrzieri sunt multiple. În esență au dus la faptul că România a cunoscut cel mai limitat și lent proces de reformă. Caracterul conservator al ultimei guvernări a fost o neșansă istorică importantă. Chiar în condițiile date guvernarea reieșită din alegerile din 1992 ar fi putut să facă mult mai multe schimbări. Guvernarea Văcăroiu a fost anacronică. Nu a corespuns în nici un fel contextului european și nici urgențelor societății românești. Menținerea acesteia la putere s-a datorat voinței politice a președintelui și a reprezentat interesele unui grup social legat de marea industrie și de marea birocrație. Acest regim a fost antireformist, a blocat strict schimbările, iar cînd a acceptat să le facă a fost numai ca o consecință a presiunilor organismelor internaționale. Ignorarea acestora ar fi însemnat blocarea și securizarea finanțelor statului, urmată de o explozie socială. Rezultatul acestei politici inactive este eșecul economic, social, instituțional al regimului Iliescu. Prețul social al reformelor a crescut enorm tocmai datorită acestei întîrzieri.

Moștenirea lăsată este extrem de grea. Scădențele nu vor fi plătite de vechiul grup, acum trecut în opoziție, ci de actuala majoritate. Pe lîngă aceste dificultăți obiective se adaugă altele de natură subiectivă. Așteptările electoratului într-o îmbunătățire rapidă a condițiilor de viață sunt la fel de mari, nerealiste, ca și acele din decembrie 1989. Promisiunile făcute în campania electorală nimici, nicăieri nu și le ține. Discursul ofertei politice are o jîntă precisă: colectarea de voturi. Odată cîștigate alegerile, promisiunile sunt uitate. O guvernare are cu totul alți parametri. De la discursul contestatar al opoziției se trece la practica, inerent supusă confrîngerilor, a guvernării. Aceasta este limitată de resurse, de factorul timp, de mediul extern. Vor reuși forțele democratice să treacă acest examen dificil? Vor reuși să evite instalarea dezamăgirii, a nerăbdării, a apatiei care ar urma unui eșec, ori unei amînări a îndeplinirii măcar partiale a promisiunilor? Lucrurile nu sunt simple. Promisiunile electorale nu vor fi ținute, să nu ne facem iluzii. Ce ar

putea submina acest decalaj între ofertă și performanță? Înții de toate o *dinamică superioară* (ca ritm și adîncime) a reformelor. Apoi o *transparență a guvernării* care să limiteze strict posibilitățile de manipulare a unor grupări conservatoare care vor fi foarte tentate să exploateze dificultățile în scopuri politice. Menținerea unui contact deschis, multiplu, cu populația este obligatorie. Apoi trebuie implicate segmente cît mai largi și diverse în procesul de decizie și comunicare. Creșterea gradului de participare a societății românești la sfera publică este una din condițiile sine qua non a unei guvernări reușite în următorii ani. *Scopul strategic al regimului care se instalează în aceste zile în România este: încheierea perioadei de tranzitie și trecerea la fază consolidării regimului democratic.* În anul 2000 tranzitia trebuie să fie un proces realizat. Abia atunci România va fi cu adevărat înscrișă pe o traекторie care va face ireversibilă transformarea începută în 1989. Pînă atunci o derivă autoritar-conservatoare mai este posibilă. Așa cum ne-a arătat și paranteza istorică a guvernării Văcăroiu. Guvernarea CDR-USD ar trebui să împingă transformările instituționale, legislative, economice, pînă la punctul de la care trecutul comunist și post-comunist să-și fi consumat complet resursele. Drumul de la trecut la viitor va trece printr-un *present* al schimbărilor extrem de dificil. Șansa contemporaneizării României, a ieșirii din trecut, se leagă esențial de regimul care în aceste zile se instalează la București. Niciodată în România nu s-a preluat puterea în condiții mai puțin propice. În contrast cu condițiile ingrate se află două lucruri: a) orizontul de aşteptare al populației și b) sarcina de a termina tranzitia. Auspiciile sunt favorabile sub un singur aspect: acordarea noilor forțe politice ca sistem de valori cu lumea occidentală pentru prima dată după 60 de ani. România privește din nou - ca și la mijlocul secolului al XIX-lea cînd începea altă perioadă de modernizare - spre Occident. □

STELIAN TĂNASE (1952) - Writer and political analyst. He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest Vice-president of the Romanian Political Sciences Association. He authored several books (novels, political essays). Fellow Scholar at Wilson Center in 1994.

Currently, he is Editor of *Sfera Politicii*.

Democrația creștină în politica românească

Un caz de nepotrivire?

DANIEL BARBU

Autorii statutului Partidului Național Tânăresc Creștin Democrat afirmă, în primul capitol, rezervat prevederilor generale, că "natura le-găturilor funcționale care se stabilesc între structuri sociale ierarhice funcționează potrivit principiului subsidiarității". Acest principiu permite maximum de libertate și autonomie pentru structurile de bază și consideră că, doar în subsidiar, organismele centrale trebuie să-și facă simțită intervenția, numai atunci când și numai acolo unde structura de bază nu își mai poate auto-regla echilibrele funcționale". Cu toate acestea, principiul subsidiarității nu face parte dintre principiile fundamentale ale PNȚCD care, conform articolului 2, sunt în număr de patru: "morală creștină, patriotismul luminiat, democrația desăvârșită și dreptatea socială". În consecință, subsidiaritatea este invocată în al doilea paragraf al articolului 6, dedicat principiului "dreptății sociale". În schimb, în sinteza Programului politic al PNȚCD redactată în ianuarie 1996 sub autoritatea unei comisii formată din Gabriel Tepelea, Virgil Petrescu, Alexandru Badea și Dinu Ghia, subsidiaritatea este menționată de doar două ori, mai întâi în capitolul intitulat "Reconstrucția morală și politică" în următorul context: "În esență, morală creștină se constituie într-un cod menit să filtreze legislația politică, economică și socială pe criterii de durată, responsabilitate și omenie. Ea pune accentul pe ridicarea calitativă a omului, pe solidaritate, toleranță, dialog, pluralism, creativitate și subsidiaritate", apoi în secțiunea consacrată invățământului.

Deși în primul text subsidiaritatea pare să fie o funcție a dreptății sociale, iar în cel de-al doilea ea este atribuită, în mod paradoxal, altui "principiu fundamental", fiind așezată printre criteriile moralei creștine, contextul ambelor referințe o raportează, în ultimă instanță, la problematica omului, făcând-o să depindă de "respectarea demnității umane" în Statut și de "ridicarea calitativă a omului" în Program. Soluția oarecum surprizătoare pe care o primește acest paradox demonstrează destul de limpede faptul că, în România anilor '90, democrația creștină nu este decât o doctrină în 'trompe l'oeil'. De altfel, principiul doctrinar al PNȚCD,

după ce amână în mod explicit, pentru vremuri mai favorabile, o formulare politică românească a principiului subsidiarității, care ar fi prins deocamdată între pericolul "discriminării pozitive" a minorităților și "riscul" ca Uniunea Europeană "să-și aroge competențe în mod arbitrar", arătă că "dificultățile" pe care le-ar putea întâmpina subsidiaritatea în cazul românesc "nu fac în fond decât să sublimizeze rolul determinant al factorului *om*, al personalismului, cheia de boltă a gîndirii creștin democratice".²

Subsidiaritatea nu este însă o cale prin care persoana umană își actualizează prin intermediul participării politice demnitatea sa naturală, ci un mod de a înțelege și organiza puterea, un principiu după care Statul însuși este invitat să funcționeze.³

Din această perspectivă, trei ar fi trăsăturile ce caracterizează principiul subsidiarității. Mai întâi, afirmarea primatului și autonomiei unei societăți formate din autorități plurale și diverse, cu libertăți inegal distribuite, dar valorizate la capacitatea lor maximă, asupra Statului. Apoi, conceperea Statului democratic nu ca o împlinire a istoriei unei societăți date, ca un creator și organizator al drepturilor și obligațiilor cetățenilor, ci ca cale prin care persoanele și grupurile pot realiza un grad de solidaritate politică și economică la care n-ar putea aspira prin mijloacele ce le stau în mod natural la îndemâna. În sfîrșit, precedența și centralitatea pe care ar trebui să o ocupe persoana umană în orice dezbatere despre valori, ceea ce este *humanum* având infițat față de factorii naționali, economici sau sociali.

Prin urmare, principiul subsidiarității nu a apărut ca o reflecție de laborator, ca o lectură a Politicii lui Aristotel prin ochii thomismului, ci s-a născut ca o reacție a antropologiei creștine împotriva liberalismului secolului al XIX-lea și a socialismului de stat german, s-a manifestat ca o atitudine critică față de Statul laic ce impuse Bisericii un regim de separare și, uneori, chiar de discriminare, regim care, în interpretarea ierarhiei ecclaziastice și a intelectualilor creștini diminuia drastic nu numai libertatea Bisericii, dar și demini-

tatea persoanei. Dar abia venirea la putere a comunismului în Rusia și a fascismului în Italia a dus la o clarificare doctrinară a principiului de subsidiaritate. Prin enciclica *Non abbiamo bisogno* din 29 iunie 1931, Pius al XI-lea denunță răspicat "statolatria" totalitară, pe care o declară în conflict atât cu drepturile naturale ale persoanei și familiei, cât și cu cele supranaturale, ale Bisericii. În perioada postbelică, sarcina pe care și-au asumat-o oamenii politici italieni și germani formați în spiritul doctrinei sociale catolice nu a fost aceea a condamnării totalitarismului pe baza unei judecări morale și istorice. Diagnosticul pe care promotorii democrației creștine în Italia, Germania și Austria l-au dat fascismului și național-socialismului a fost unul politico-juridic: totalitarismul este sinonim cu statolatria, totalitarismul înseamnă, înainte de orice, un abuz violent al Statului. Drept consecință, misiunea lor a fost aceea de a dezarticula complet Statul totalitar și de a-l reconstrui cu ajutorul unei "concepții creștine asupra statului" al cărei nerv era principiul subsidiarității. Ceea ce trebuia însă evitat era substituirea unui stat puternic cu un altul, tot atât de viguros, înlocuirea unei "statolatrii păgâne" cu una clericală. "Statul creștin", teoretizat de gruparea integralistă din sînul Democrației Creștine 4, a trebuit, în finalul dezbatelor Constituantei italiene din '46 și '47, să lase locul unui stat deopotrivă subsidiar și "personalist", care a primit - fie și cu rezervă - voturile comuniștilor și ale partidelor "laice". Fondatorii Republicii de la Bonn, recurăți din sănătatea unei democrații creștine mai puțin pătrunsă de gîndirea lui Maritaín decât cea italiană, au putut aplica principiul de subsidiaritate în contextul privilegiat al reinvierii tradiției germane a federalismului. Căci numai într-un sistem federal ideea intervenției statului potrivit regulii strictei necesități și utilități și în limita competențelor ce i-au fost explicit delegate poate da cu adevărat măsura modului în care funcționează subsidiaritatea.

În fond, succesul democrației creștine după cel de-al doilea război mondial în Italia, Germania, Austria și chiar, pentru scurtă vreme, în Franță a fost și un fel de revansă istorică a Europei tradiționale și creștine marginalizată, pas cu pas, pe firul veacului trecut, de triumful unei modernități care s-a identificat cu Statul jacobin, centralizat și secularizat și cu o cultură sfîșiată între individualismul de expresie liberală și colectivismul de tendință socialistă. Mai ales din 1870, catolicii s-au autoexilat într-o cultură de tip alternativ, polemică și apologetică, marcată de refuzul participării la viața politică a Statului laic și de respingerea sistematică a modernității. Astfel, Statul secolului al XIX-lea a produs o divizare profundă a majorității societăților occidentale, a provocat în sînul marilor națiuni europene o schismă politică și morală între un "popor" animat de valorile laicității și modernității și un "popor" atașat de tradiția creștină. Slaba rezistență pe care democrațiile occidentale au opus-o fascismului și național-so-

de a onora un Zeu (*religio*) sau de a-i arăta credință (*fides*)⁵. Apoi, în pragul modernității, "legea creștinăescă" (sau "legea grecească"), legea bazilelor de la Constantinopol, devine "lege strămoșească", sau, de-a dreptul, "lege românească", adică un ansamblu de reguli și comportamente moștenite capabil să dea identitate românilor în mijlocul celorlalte neamuri, dincolo de orice considerent de natură teologică sau canonică. Consistența socială a Ortodoxiei românești ar fi deci, mai degrabă, de ordin juridic decât de factură propriu-zis religioasă. Ea implică nu atât credința într-un zeu care măntuiește, cât conformitatea comportamentelor cu o normă generală acceptată. Ea nu cere participare, ci supunere, nu este federatoare, ci exclusivă. Căci, în vreme ce credința unește, legea sancționează și discriminează. Credința individualizează persoana și relația acesteia cu divinitatea, legea uniformizează și impune indivizilor criteriul normalității. De aceea, pentru inteligențialii ortodocși, "cuvântul lege... însemnează romanism și creștinism, contopite în aceeași concepție și disciplină de viață. Cuvântul acesta de lege, așa cum îl folosește poporul nostru, concentrând în el fuziunea existențială a spiritualului cu naționalul, are un înțeles dogmatic întrucât se referă la credința ortodoxă, are un înțeles etnic întrucât Românul se identifică în această credință, și un înțeles moral întrucât reprezintă disciplina tradițională a vieții noastre"⁶. Transformat în "lege", în care o anumită formulă dogmatică se topește într-o expresie etnică dată și într-un mod anume de a normaliza existența colectivă, creștinismul își pierde, în mod paradoxal, vocația universală pe care i-o conferă înrădăcinarea sa, deopotrivă în dreptul natural și în ordinea supranaturală.

Creștinismul românesc este socotit de majoritatea apologetilor săi nu atât o viziune despre persoana umană, despre drepturile-libertăți și drepturile-creanțe înscrise genetic în natura umană, viziune pe baza căreia se pot contracta rational anumite forme de organizare socială, cât rezultatul unei sințeze unice și irepetabile, un fel de produs istoric și organic, bun exclusiv pentru români și care le aparține numai și numai lor. Astfel înțeles, creștinismul poate fi folosit, la nevoie, și ca un soi de morală națională chemată să de răspunsuri la problemele care, în alte societăți, țin de competența politicului.

Pe de altă parte, cum în compoziția creștinismului românesc intrând și "disciplina tradițională a vieții" comună, cu alte cuvinte ordinea juridică și cultura politică, rezultă că Statul și Biserica trebuie să se includă reciproc, că nu se manifestă niciodată ca entități cu puțină de izolat una de celaltă. Mai mult, Biserica predă Statului integralitatea competențelor asupra societății politice, rezervându-și integral domeniul spiritual și un fel de rol de "sfătuitor" moral al naționii. Dacă, pentru doctrina socială creștină, ordinea economică este

înseparabilă de ordinea morală, criteriul după care valoarea muncii trebuie măsurată, de pildă, fiind nivelul unui trai decent al celulei familiale, teologii români ortodoci ironizează teza "salariului just" și, în general, ambiția creștinismului occidental de a formula o opinie creștină asupra sferei activităților economice, propunând ca unic remediu al inegalităților economice și sociale "mila" și "iubirea de aproape".⁷

Prin urmare, creștinismul nu pare a fi gândit de români, fie ei clerici sau laici, în termeni de persoană sau de comunitate, ci în termeni de naționă. Prințipiu subsidiarității, chiar dacă stă ascuns și inert în inima eclezioziei ortodoxe, nu este admis din pricina terorii intelectuale exercitate de naționă, care se manifestă ca un concept politic indivizibil. De aceea, Biserica a continuat să rămână legată de un stat care, prin Constituțiile din 1923, 1938 și 1991 își revendică explicit un caracter "național". Vechiul principiu creștin al "acomodării" Bisericii la ordinea statului a supraviețuit Bizanțului și s-a transmis Bisericilor naționale ale epocii moderne. Își, atâtă timp cât statul nu și-a elaborat o strategie instituțională de separare completă, discursul său laic, și chiar ateu, nu a fost suficient de convincător pentru a determina ierarhia ecclastică să adopte o poziție critică. Chiar și după 1989, în loc să încerce să objină recunoașterea din partea Statului a unei depline suveranități și independențe în propria sa ordine - recunoaștere pe care, de pildă, Democrația Creștină a acordat-o Bisericii prin articolul 7 din Constituția italiană - Biserica ortodoxă s-a grăbit să solicite generalizarea salarizării preoților pentru a strângă și mai mult legăturile instituționale cu un Stat de care nu a dorit să se separe complet nici măcar în epoca totalitarismului. Salarizat din veniturile publice, preotul este un funcționar de stat, un bugetar prea puțin dispus să conteste autoritatea și competențele Statului. Ierarhii ortodocși nu au fost nicicind, până în 1948, cu adevărat obligați să reflecteze asupra statutului Bisericii într-un stat laic și nici asupra creștinismului ca la o alternativă culturală și axiologică într-o societate secularizată. Sub regimul Constituțiilor din 1866, 1923 și 1938 care-o proclamau "religiune dominantă a Statului Român" (art. 21) și, respectiv, "biserică dominantă în Statul român" (art. 22, art. 19) - ba chiar, ultimele două, "Biserică românească", ceea ce n-are nici un sens, nici din punct de vedere al teoriei constituționale și nici din perspectivă dogmatică - Biserica ortodoxă nu a avut motive să dezvolte o critică a liberalismului, iar după 1965, întinindu-se din nou cu Statul pe terenul valorilor naționale, a fost scutită și de efortul de a inaugura o critică a socialismului real. În fond, ceea ce lipsește din discursul ierarhilor și teologilor ortodocși, ceea ce de fapt acest discurs ocolește cu extremă precauție, este evidența caracterului secularizat al societății românești. Nici autoritățile ecclastice și nici personalitățile explicit

legate de Ortodoxie nu și-au pus problema, care frântă de multe decenii creștinismul occidental, de a măsura practica religioasă a celor care se declară în sondajele ca fiind creștini. Nivelul european al practicii, cu alte cuvinte procentul celor care frecventează regulat sacramele, se situează în jur de 10%. Or, ierarhia ortodoxă pare pe deplin statisfăcută de faptul că aproape 90% din români și-au declarat în recensăminte identitatea ortodoxă, fără a fi curiosă să afle cătă dintre ei participă regulat la viața Bisericii. Căci Ortodoxia românească nu a încercat niciodată se să bizuie pe angajamentul responsabil și personal al fiecărui dintre cei botezăți, ci pe asentimentul implicit și colectiv la o formă organică de identitate națională, potrivit căreia "românul s-a născut creștin".

Pentru acest motiv, nu poate fi decât îndoilenică eficiența demersului de a reconstrui societatea românească printr-un procedeu de tip instituțional, așa cum preconizează nu numai unii intelectuali care se declară democrat-creștini⁸, dar chiar Programul politic al PNȚCD: "pasul spre reconstrucția morală se fundamentează pe trei instituții fundamentale: familia, școala și biserică". În măsura în care prin "școală" trebuie să înțelegem cu prioritate sistemul de învățământ public, iar prin "biserică" Biserica Ortodoxă, copleșitor majoritară și incomplet separată de Stat, o astfel de strategie instituțională nu ar face decât să lase din nou în afara discuției problema centrală a Statului, înlocuind-o cu o soluție normativă în care "morală creștină" ar funcționa ca un fel de ideologie post-totalitară. Or, Democrația creștină, ca doctrină politică, încearcă tocmai să deplaseze problema omului de pe terenul instituțiilor, să deposeze Statul de orice vocație de a exercita vreo formă de pedagogie socială.

Democrația creștină nu este nici pe departe similară cu o organizare democratică a societății ce ar fi dotată cu un plus de moralitate, nu este nicidcum o formulă democratică în care regula jocului ar fi stabilită de morală creștină. Democrația creștină, din momentul în care se exprimă ca mișcare politică în cadre sociale pluraliste, laice și secularizate, este constrinsă să ia în calcul numai acea etică politică la care poate adera orice actor al vieții publice, indiferent de convingerile și sensibilitățile sale. Democrația creștină nu poate nici măcar să aspire la acel partid în care militează precumpărător oameni politici care se consideră inspirați de tradiția și valorile creștine. Opțiunea personală a politicianilor din rândurile democrațiilor creștine este, în fond, indiferentă. Acești politicieni pot fi venali, corupți, stupizi, bintuiți de tentații autoritare, pe scurt "imorali", fără să inceteze să facă parte din familia democrat-creștină, dacă această apartenență politică le este dictată de o anumită viziune despre om, de un anume mod de a înțelege funcția economicului și, mai presus de orice, de o concepție precisă asupra funcțiilor Statului. Democrația creștină nu este o formă de umanism de

factură lirico-teologică, ci un demers politico-juridic întemeiat pe principiul subsidiarității.

Oricât ar părea de ciudat, singurul român care pare să fi formulat, fără însă a-l numi, principiul subsidiarității, cu prilejul dezbatelerilor constituționale de la începutul anilor '20, nu a fost un democrat-creștin, ci, un austro-marxist bucovinean, deputat social-democrat în Parlamentele de la Viena (1907-1918) și București (1919-1921). Într-o conferință susținută pe 19 ianuarie 1922 la Institutul Social Român⁹, Gheorghe Grigorevici evidențiază conflictul dintre centralismul administrativ al Veciului Regat, pe cale să treacă în Constituția României Mari, și "drepturile câștigate" de români din Ardeal, Bucovina și Basarabia de-a lungul secolului al XIX-lea și în 1917-1918, drepturi ce țineau de autogovernare și includeau o descentralizare reală, în cadrul căreia autonomiile locale se bucurau de competențe largi în domeniul învățământului, sănătății, transporturilor ori agriculturii. Dreptul unic - construit pe temeuri formale și acordat printr-un act de voință al autoritatii în care se întrupează suveranitatea - al Statului centralizat, conferențiarul îi opunea "libertatea deplină a diferitelor provincii de a se desvolta conform tradițiilor și mijloacelor lor reale" în sinul unuia Stat "de formă democratică federativă".

Caracterul "eretic" a unui asemenea discurs este evident. Surprinzător este doar faptul că o asemenea "erezie" politică nu s-a născut, cum ar fi fost normal, pe terenul gândirii democrat-creștine. Pentru români, federalismul - chiar sub forma extrem de respectuoasă față de unitatea simbolică a Statului și de comunitatea de destin a naționii pe care o prezintă, de exemplu, "autonomiile regionale" spaniole - nu poate fi altceva decât un preludiu al dezmembrării și secesiunii. Sarcina unei democrații creștine românești ar fi, din această pricină, mai puțin aceea de a "moraliza" în sens creștin practicile politice, cât de a argumenta, pe temeul principiului de subsidiaritate, că federalismul de tip regional este, pe de o parte, mediul cel mai propice pentru dezvoltarea unui bun regim democratic și pentru participarea unui număr cât mai mare de cetățeni, într-un număr cât mai mare de ocazii, la viața publică și, pe de altă parte, calea cea mai directă spre integrarea europeană. Această reflecție asupra federalismului, ca instrument privilegiat al democratizării și integrării, este, de altfel, experiența intelectuală și politică pe care o traversează astăzi, cu relativă seninătate, societatea italiană, constituită în secolul al XIX-lea, ca și cea românească, într-un Stat centralizat de tip jacobin.

În România însă, acum ca și în veacul trecut, Statul este admirat necondiționat în calitatea sa de autor istoric și garant juridic al naționii. Cu acest titlu, pare obligatoriu ca el să nu poată fi altfel decât strict centralizat și biocratic. Într-un asemenea climat, decentralizarea este condamnată să rămână o simplă operație de delocalizare administrativă, fără efecte de

autonomie în plan politic și jurisdicțional. Bunăoară, paragrafele consacrate administrației locale în Programul politic al PNȚCD debutează prin revendicarea "reînființării unor județe abuziv desființate și, treptat, a plaselor" și a instituirii de "subprefecturi și alte servicii în reședințele de plase". Ca și cum drumul spre descentralizare și autonomie locală ar trece printr-o inflație a structurilor administrative și printr-o multiplicare a numărului de reprezentanți ai Guvernului în teritoriu.

Subsidiaritatea nu este doar un ornament al moralei sau un aspect printre altele al justiției distributive. Prințipul subsidiarității este pîrghia prin care societatea se eliberează de sub tutela Statului, este modul prin care cetățenii convin să articuleze și să supravegheze puterea Statului în aşa fel încât acesta să nu mai fie în situația de a nutri el însuși ambiția de a-și produce și controla cetățenii. Într-o doctrină de inspirație democrat creștină, subsidiaritatea ar trebui să fie tratată drept singura cale prin care puterea politică se poate organiza în conformitate cu vechiul principiu de drept german potrivit căruia "Omul este mai bătrîn decît Statul", prințipiu pe care îl adoptă și Programul politic al PNȚCD atunci când afiră "primordialitatea cetățeanului în raport cu statul".

Într-adevăr, spre deosebire de Statul centralizat de tip jacobin sau totalitar, ce anulează libertățile care îl preced și asupra căror nu are nici un control, pentru a le înlocui cu o Libertate uniformă și normativă al cărei administrator exclusiv se consideră, logica subsidiarității conduce în mod natural la federalism, adică la un Stat articulat, respectuos față de drepturile dobîndite, un Stat modest, mai puțin preocupat să creeze dreptul, cît să garanteze coexistența drepturilor. Un stat care nu instituie dreptul, ci care e constituit din drepturi. De aceea, în Statul subsidiar, descentralizarea nu se poate produce numai pe teren administrativ și fiscal, ci trebuie să angajeze, în egală măsură, și domeniul legislativ. Într-un cuvânt, prințipul subsidiarității s-ar putea traduce prin formula "mai puțin Stat și mai multă societate". □

NOTE:

1. Am argumentat dintr-o perspectivă diferită dificultatea receptării în politica românească a doctrinei democrat creștine în "De ce nu este posibilă o democrație creștină în România", *Dilema IV*, 994, 27 septembrie-3 octombrie 1996, p.8.
2. Gabriel Țepelea, Cuvînt înainte la volumul *Din gîndirea creștin-democrată românească*, editat de Direcția

DANIEL BARBU (1957) - Dr. Phil. (University of Cluj). Dean of the Faculty of Political and Administrative Sciences and Director of the Center for Political Research of the University of Bucharest.

- Departamentelor de Studii, Doctrină și Programe a PNȚCD, București, 1995, p.5.
3. V. lucrarea de referință a lui Chantal Millon-Delsol, *L'Etat subsidiaire. Ingérence et non-ingérence de l'Etat: le principe de subsidiarité aux fondements de l'histoire européenne*, Paris, 1992.
  4. V. Giorgio La Pira, *Architettura dello stato democratico*, Firenze, 1947.
  5. Caracterul juridic al motivelor pentru care creștinismul daco-roman la preferat pe *lex lui fides* la Vasile Pîrvan, "Creștinismul daco-roman", în *Studii de istoria culturii antice*, editura N. Zugravu, București, 1992, pp.238-240.
  6. Nichifor Crainic, *Transfigurarea românismului, Ortodoxia II (Creștinism și românism)*, București, 1943, p. 182.
  7. E.g. Șerban Ionescu, "Aspectul social al ortodoxismului", *Ortodoxia I*, București, 1942, pp. 181-201. Simptomatic, Șerban Ionescu, decan al Facultății de Teologie și promotor declarat al unei "mișcări social-creștine" în cadrul Bisericii ortodoxe, nu cunoaște doctrina socială a Bisericii catolice decît prin intermediul unei conferințe ținute la Facultatea de Drept de către un intelectual fascist, ibidem, p. 186.
  8. E.g. Laurențiu Ulici, "O soluție pentru România: Democrația Creștină", în volumul *Din gîndirea creștină democrată românească*, pp.76-77.
  9. G. Grigorovici, "Constituția sovietică și constituția democratică", în volumul *Noua Constituție a României. 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, București, s.a. pp.53-73, în special pp.68-72.

Două social-democrații?

CRISTIAN PREDA

Problema apartenenței partidelor politice românești la familiile ideologice europene este extrem de delicată. Într-adevăr, evoluția din ultimii ani a partidelor de la noi ne arată că acestea au fost mai degrabă preocupate de chestiunea strict instituțională a acceptării în Internaționalele de diverse orientări decît de formularea unor doctrine coerente, inteligente și eficace (în eventualitatea deținerii responsabilității guvernamentale). Reperele factuale cu cea mai înaltă semnificație, în acest context, sunt instalarea guvernului Văcăroiu, în 1992, fără un program de guvernare (deci, se subînțelege, fără o doctrină care să întemeieze acțiunea echipei de miniștri) și respectiv refuzul (incapacitatea) Opoziției de a se separa în funcție de criterii doctrinare (singurele mutații semnificative fiind desprinderea PSDR din CDR și alăturarea lui unui fost adversar, PD, respectiv schimbarea compozиției liberale a CDR, PNL, exclus înainte de alegerile legislative din 1992, reintînd în coaliția principală a Opoziției, din care au plecat însă două alte partide declarat liberale).

În cei șapte ani trecuți de la revenirea la un sistem pluralist, nici unul dintre partidele românești nu și-a găsit ideologii. Simpla declarare formală a apartenenței la familia liberală, creștin-democrată, ecologistă, social-democrată a fost considerată suficientă. În condițiile unei explozii instituționale (crearea cîtorva sute de partide în primii ani de după 1989), disprețul pentru clarificarea fundamentelor doctrinare a devenit suportul unei confuzii cvasi absolute, pe care politicienii însăși au justificat-o în moduri extrem de diferite: de la lipsa de interes a cetățeanului pentru idei (în defavoarea interesului partidelor pentru cucerirea puterii) pînă la incapacitatea funciară a dialogului rational pe scena publică românească - totul a fost aruncat în joc în vederea păstrării unei onorabilități fără suport doctrinar. Campaniile electorale pentru alegerile locale din acest an nu au stimulat nici ele interesul politicianilor de diverse orientări pentru formularea unei doctrine politice: justificarea găsită la îndemînă a fost aceea că alegerile pentru primării și consiliilor locale sunt destinate să producă doar administratori, "gospodari", iar nu politicieni. În schimb, pregătirea alegerilor legislative și prezidențiale a inclus și formularea unor oferte electorale, pe care partidele s-au străduit să le transforme în adevărate expuneri de principii. Aceste oferte electorale se disting, pe de altă parte, prin absența cvasi-absolută a indicării mijloacelor destinate

atingerii scopurilor în cauză. Situația rezumată în fraza anterioară constituie un punct de interes deosebit, căci ea dă seama de o neînțelegere fundamentală. Partidele românești nu au realizat încă faptul (elementar) că, în cadrul alegerilor, electorii unei democrații trebuie să se pronunțe nu asupra obiectivelor (cuprinse în expunerile de principii nelipsite din ofertele electorale), ci tocmai asupra mijloacelor. A oferi electorilor în campania electorală liste de scopuri (care ar fi trebuit să se regăsească în manifestele doctrinare ale partidelor), și nu serii de mijloace însemnată de fapt a-l obliga pe elector să aprecieze schiile doctrinare, și nu programe de guvernare. E de altfel semnificativ faptul că orice înțelegere între partidele aflate în campanie a fost amintă pentru momentul ulterior aflării rezultatului alegerilor tocmai în baza inexistenței unor programe de guvernare care să deschidă negocieri.

În acest peisaj politic (mai degrabă) dezolant atrag atenția mai multe evenimente: gruparea a două partide ce se reclamă de la liberalism (PAC și PL93) în ANL, dominarea coaliției CDR de către un partid (PNȚCD) ce se revendică de la creștin-democrație, în defavoarea a două partide declarate liberale (PNL și PNLC), concurența în cîmpul social-democrației dintre USD și PSDR. În rîndurile de mai jos, ne vom ocupa de acest ultim caz, încercînd să vedem care sunt linile ce despart cele două formațiuni și ce anume le apropie. Documentele care ne furnizează baza comparației sunt oferta electorală a PSDR intitulată "21 de programe pentru România" (citată de aici înainte PSDR, cu indicarea numărului paginii) respectiv, oferta electorală a USD intitulată "Mai îñîfi pentru oameni!" (citată USD, cu indicarea numărului paginii). Vom urmări îñîfi asemănările dintre cele două programe, pentru a semnaliza apoi deosebirile. Vom încerca, în final, să răspundem la întrebarea dacă avem de-a face realmente cu două programe social-democrate.

PSDR și USD sunt legate de cîteva opțiuni fundamentale. E vorba, în primul rînd, de social-democrație, de opțiunea republicană și de cea reformistă afirmate răspicat de amîndouă formațiunile (PSDR, 3; USD, 22). PSDR adaugă acestor opțiuni declarate "dinamismul și caracterul reprezentativ", în vreme ce USD menționează că republicanismul său îl distinge "în interiorul Opoziției". Să notăm, de asemenea, că opțiunea social-democrată a PSDR e explicitată în termeni apolitici, respectiv ca o voină de a fi "lîngă tine", pentru a rezolva "doleanțe legitime" și

Opțiuni politice românești

a receptă "ideile oferite spre binele tău" (PDSR, 1). Opțiunea USD pentru social-democrație are parte de un comentariu care leagă tradiția (incarnată de PSDR) și modernitatea revoluționară (din 1989, încarnată de PD). Pentru a-și explica opțiunea social-democrată, USD face apel la enumerarea cîtorva principii: muncă, solidaritate, încredere (e vorba de încrederea cetățeanului în guvernărî, dar și de rolul moderator al administrației publice), democrație (invocată incoherent aici ca principiu al structurării societății civile), justiție socială (care constă în reducerea costurilor sociale ale politicilor de dezvoltare și în participarea sectorului privat la finanțarea programelor de dezvoltare), participare, bunăstare (USD, 20).

Originea partidului e discutată de PDSR uînd de o metaforă școlărească șchioapă: partidul s-a născut sub un semn (al celor trei trandafiri), dintr-o voînă și o dorină (prima, omenească, a doua, creștinăescă), pe un drum (cel al "renașterii naionale întru demnitate, trai civilizat și pace") (PDSR, 1). Revenirea de la momentul 1989 apare nu doar la USD, ci și la PDSR, căruia respectivul moment îi oferă ocazia unei declarații incoerente, în condițiile în care principalul ideal dedus din revoluție este ... respectarea Constituției (act adoptat în 1991)! Nu e singura incoerență din programul PDSR: cea mai însemnată, pe care o vom menționa aici, întrucât e legată de definirea opțiunii de ansamblu, e prezentă în pasajul care definește social-democrația ca pe o "opțiune adecvată condițiilor tranziției la economia socială de piață"; avem aici de-a face cu confuzia stridentă între doctrina democrat-creștină (care a secretat teoria economiei sociale de piață) și cea social democrată, de la care se reclamă explicit PDSR. Pe de altă parte, reluarea insistenă a unei expresii ("democrația socială"), ce nu poate fi destinată decât - poate - îmbogățirii vocabularului marxist, ne arată că PDSR se încadrează în categoria acelor social-democrații încă nedesprinse de marxism.

De fapt, explicațiile economice marxiste (marxizante) reprezintă unul din punctele comune ale celor două programe politice. O descoperim cu ușurină dacă privim cu atenție pasajele din oferta PDSR referitoare la pretinsele realizări industriale ale perioadei 1992-1996, a căror explicare nu e pușă în legătură cu mecanisme ale pieței, ci - în stil pur marxist - cu creșterea productivității muncii, care ar fi cauza creșterii industriale (PDSR, 5). Îi oferta USD utilizează asemenea clișee de economie marxistă: o probează însîrarea criteriilor pe baza cărora ar trebui să fie făcută aprecierea dezvoltării economice: productivitatea muncii, structura economiei pe ramuri, comparația sat-oraș, distribuția veniturilor (USD, 9; vezi și PDSR, 18). O probează, de asemenea, pasajul în care "viața normală în viziunea USD" este înțeleasă ca

dispariție a șomajului (deci implicit - ar trebui să știe și PDSR și USD - ca dispariție a pieței) sau pasajul care reia obsesia marxistă a dispariției "nevoii" (USD, 3). Toate acestea sunt probe ale marxismului economic difuz al social-democraților români. Ceea ce deosebește cele două oferte în acest context este judecarea situației agriculturii în cheie dirijistă doar în programul PDSR, care atribuie succesele acesteia exclusiv "sprijinului guvernului" (PDSR, 5). În schimb, USD devine incoherent cu sine atunci când susține totuși inevitabilitatea șomajului: acesta ar trebui să fie atent controlat, dar din textul USD nu se înțelege de către cine: mai precis, nu se înțelege cine ar trebui să-i acorde șomerului o primă la pierderea locului de muncă și cine ar urma să-i garanteze (statul? sindicatul? patronul întreprinderii?) reangajarea în termeni de nouă luni (USD, 4).

Comune celor două formațiuni ce se declară a fi social-democrate sunt și utilizarea (mai frecventă în cazul PDSR) a limbajului de lemn, ca și alte cîteva chestiuni de detaliu. Așa sunt grija pentru controlul asigurărilor private (PDSR, 30; USD, 2). Așa sunt, de asemenea, expresiile de-a dreptul hilare alese în ambele cazuri pentru a defini opinia în "problemele tinerului": PDSR vrea, de pildă, să depășească "criza existențială a tinerei generații" (PDSR, 9) în vreme ce USD vrea "menținerea universalității alocației pentru copii" (USD, 18). E comună și acceptarea criteriului stabilizării macroeconomie ca reper decisiv în descrierea situației prezente: USD pare a accepta că această stabilizare s-a produs deja în timpul guvernării Văcăroiu (PDSR, 3; USD, 16). Comună celor două partide este și o viziune constructivistă (PDSR, 8-9; USD, 5), ambele propunându-și să construiască societatea (și nu statul!). În fine, ambele formațiuni declară că se află în căutarea dreptății sociale (PDSR, 10; USD, 20).

Una din deosebirile fundamentale dintre cele două partide transpare din identificarea inamicilor fiecăruia: astfel, PDSR declară că e adversarul ireductibil nu al economiei comuniste, ci al guvernării Roman, guvernare considerată, la vremea propunerii ei, chiar de către unii dintre PDSR-isti de azi, ca fiind una liberală. Cu alte cuvinte, în acest moment, PDSR consideră drept eroare ceea ce membrii săi au desemnat ca politică liberală sau, cu cuvintele de acum, ca "tentatiile liberalismului agresiv" (PDSR, 3-4). Această din urmă expresie nu are, de altfel, un sens precis decât în marxismul vulgar, ceea ce înseamnă că PDSR detestă liberalismul și își exprimă sentimentele într-un limbaj marxist. Acest lucru transpare și din afirmația potrivit căreia "reforma nu e un scop în sine" (p.4), afirmație ce contravine principiului neutralității administratorilor reformei. (Mai precis: dacă reforma are un scop, definit de cei de la putere, atunci ei nu sunt neutrăli, cum le-o cere Legea!). USD declară, în schimb, că

Opțiuni politice românești

inamicii săi sunt "cei care au gustul oligarhiei, monopolismului și totalitarismului" (USD, 5), interpretarea cea mai rezonabilă a acestui pasaj trimîndu-ne cu gîndul tocmai la PDSR, deseori discreditat de Opoziție în ansamblul ei cu formule uzitate aici de USD. De fapt, din cele două formule (liberalismul agresiv, respectiv oligarhie, monopol, totalitarism) nu se poate deduce decât imaginea pe care cele două partide ce aspiră la condiția social-democrată o au unul despre celălalt.

Un alt punct de divergență majoră îl constituie poziția fiecăruia din partide în raport cu statul. Tentăției PDSR de a se identifica cu statul (vezi PDSR, 6, 13- în secțiunea despre interesul național, 20 - în pasajul despre agricultură) i se opune discursul USD - mult mai elegant - despre statul aflat în slujba cetățeanului; ceea ce este totuși paradoxal în acest discurs e proclamarea, într-un stil de secol XIX tardiv (vezi Emile Faguet) a drepturilor statului (USD, 3). Controlul cetățenesc al instituțiilor statului (USD, 3) e probabil în viziunea USD (așa se poate deduce din explicațiile date) un soi de substitut pentru principiul separației puterilor (nomenat niciieri în cuprinsul programului). Rolul statului e definit în schimb foarte clar atunci când e vorba de securitatea personală (USD, 4), de descentralizare și subsidiaritate (dialog central-local) (USD, 15), de dialogul cu sindicatele, cu organizațiile nonguvernamentale, cu comunitatea de afaceri (fără a se indica totuși scheme ale luării deciziei) (USD, 15) sau de politica în domeniul educației (USD propune intervenția în programele școlare, dar și lucruri deja existente, cum e introducerea sistemului de credite în universitate- USD, 17). Nu la fel de clară e indicarea necesare implicării, pe termen scurt, a statului în sprijinirea întreprinderilor neficiente, a căror restrukturare ar avea efecte semnificative, această intervenție trebuind să fie "interpretată ca măsură de protecție socială" (USD, 14).

Măsurile economice anunțate în programul PDSR sunt caracterizate de autoritarism (e promisă "conducerea procesului reformator de către o singură putere executivă"), de gîndire planistă (se vorbește de "programarea pe sectoare a reformei"), de colectivism (căci se solicită un consens asupra obiectivelor reformiste), în fine, de un socialism financiar inept (e promis controlul asupra cursului leului, PDSR, 15). Merită notată aici o eroare grosolană: e vorba de includerea criteriului "șansei desfacerii producției pe piață internă și la export" între criteriile obiective de apreciere a "stării de competitivitate", pe care PDSR se angajează să o stabilească (PDSR, 16). Pentru orice economist este însă evident că "șansa desfacerii pe piață" e o categorie pur subiectivă, ca întreg mecanismul denumit cerere și ofertă. Din programul economic al PDSR merită reținut și idealul ruralist (este propusă transformarea agriculturii în "ramura fundamentală a economiei" (PDSR, 17). Să notăm de

asemenea invocarea unei alte expresii lipsite de sens, e vorba de "controlul democratic asupra deciziilor economice", care confundă un regim politic (democrația) și sistemul de schimb (economia). Din nefericire pentru PDSR, această enormitate e descrisă ca una din "opțiunile fundamentale care definesc însăși doctrina PDSR" (PDSR, 10).

În schimb, exceptând clișeele marxiste semnalate mai sus, discursul economic al PD e dominat de acceptarea eficacității pieței. Principalele repere ale acestei opțiuni sunt: susținerea fără echivoc a dreptului de proprietate (USD, 2), a egalității șanselor (USD, 2) fără a se răspunde totuși la întrebarea gravă: cine acordă șanse egale și cine supraveghează corectitudinea alocării acestor credite), evitarea intervențiilor pe piața valutară (USD, 9), administrarea prudentă a datoriei publice și conceperea unor politici fiscale prudente (USD, 9), lichidarea intervenției administrative a statului și înlocuirea ei cu o intervenție de tip regulator (în asigurarea funcționării piețelor), producător de bucurii publice (apărare și securitate publică), corectiv (pentru învățămînt, sănătate, cultură, mediu) și redistributiv (protecție socială) (USD, 10), restructurarea bugetară cu accent pe un consum guvernamental alocat intervențiilor productive de securitate și corective (USD, 11), restructurarea regimului comerțului exterior (îndreptarea sa către un spațiu concurențial, cel al UE), protecția concurenței și accelerarea privatizării (USD, 12), privatizarea băncilor comerciale de stat (USD, 16), crearea unei piețe de produse de cercetare, dar și a uneia funciară (prin acordarea dreptului de a vinde/cumpăra pămînt) (USD, 16-17).

Scopurile cele mai generale ale celor două partide sunt definite în termeni vagi: PDSR utilizează o metaforă stalinistă pentru a afirma că "privește omul, cu nevoile și aspirațiile sale, ca pe singurul beneficiar al politiciei sale" (PDSR, 7), în timp ce USD și propune nici mai mult nici mai puțin decât constituirea unei clase, a celei mijlocii (cu toate că USD se arată altfel indiferent la confuziile sociologice, adresându-se oricărui cetățean, nu unui anume grup -USD, 5).

Chestiunea protecției sociale e tratată diferit de cele două formațiuni. PDSR optează pentru un amestec de clientelism pur și de principii neconstituționale. De sferă clientelismului în promisiunile adresate medicilor, cadrelor didactice și preoților de la sate care ar trebui să primească drept de folosință pe viață pentru 1 ha de pămînt (PSDR, 21), dar și o indemnizație de 50 la sută din salariul de bază dacă ... organizează formații artistice locale (PDSR, 23). Din programul rezervat tinerilor, se desprinde propunerea discriminării în funcție de vîrstă în economie, care înlocuiește astfel principiul competenței (PDSR 32), dar și obsesiva încercare de a cumpăra voturi, prin promisiuni precise (de pildă, 30 de mii de dolari pentru sportivii care cîștigă concursuri mondiale sau

olimpice, p.33). Cumpărarea voturilor e propusă și mamelor (care ar urma să primească, după naștere, 2 ani de concediu plătit în proporție de 80 la sută). Dacă în același capitol este afirmată protecția specială pentru femeile care vor să înființeze firme, încălcindu-se principiul constituțional al egalității în fața legii al tuturor cetățenilor, indiferent de sex (PDSR, 36), în schimb programul următor conține promisiunea vagă a ceea ce în socialismul francez din anii 90 a fost numit "le droit au logement" (devenit, în formă românească, "o locuință favorabilă pentru fiecare", PDSR, 38). Programul PDSR dedicat "îmbunătățirii stării de sănătate" se remarcă în schimb doar prin includerea bolilor psihice în categoria "afecțiunilor cronice cu extindere în masă", de care actualul partid de guvernămînt vrea să scape "în special copiii și femeile" (PDSR, 44).

Chestiunea protecției sociale e rezolvată de către USD în stilul destul de vag al unei social-democrații incipiente: în locul propunerii unei soluții moderne (concurența instituțiilor statului și a celor private în domeniul asigurărilor), USD, în ciuda declarațiilor de respect pentru principiul libertății concurenței și al eficacității sale - propune mobilizarea societății civile (statul ar trebui să devină nu doar arbitru, cum sugerează cîteva din paragrafe, ci și mobilizator al sferei exterioare lui) (USD, 5-6).

Vom enumera aici alte cîteva note semnificative pentru programul fiecărui partid: în cazul PDSR, merită reținute centralismul (transparent pînă și în propunerea idealului societății informaticе, realizabil prin crearea unor centre județene pentru accesul la ... Internet, PDSR, 24), contradicția dintre afirmarea principiului unui tratament egal al investitorilor și tipul de definire a priorităților în funcție de interesul național definit de partid (PDSR, 26), inspirația național-comunistă a programelor referitoare la creativitate și valori românești (PDSR, 52-53), insuficienta asumare a separației dintre stat și Biserică (clerul ortodox devenind parte a funcționărimii), iar Biserica ortodoxă fiind evident favorizată în raport cu celelalte "culte", PDSR, 54), preferința pentru impozitarea indirectă și nu pentru reducerea impozitării în genere (PDSR, 56), definirea scopului creării unei armate profesioniste pînă în 2000 (fără detalii legate de tipul de recrutare), ca și includerea nesemnificativă a Rusiei pe lista colaboratorilor externi ai României (SUA fiind dorită ce principal partener), în fine dorința creării unei singure instituții a restructurării (PDSR, 67).

Din programul USD merită reținute confuzia dintre dreptul la protejarea vieții private și înțelegerea vieții private ca valoare (USD, 3), utilizarea vagă a expresiilor ce definesc respectul identității, dar și numirea instituțiilor-garant ale solidarității și integrării sociale; vom nota, de asemenea, reluarea unui

principiu popperian (adoptarea deciziei majoritare nu trebuie confundată cu monopolul majorității asupra adevărului, USD, 7), afirmarea egalității în corelație cu diferența (PDSR afirmă egalitatea ca fundamenteală a libertății), afirmație ce fundamentează și viziunea USD despre minorități (USD, 7), precizarea legată de toleranță (care nu include și obligația de a tolera intoleranță), plasarea dialogului social în spațiul culturii (USD, 18). Vom remarcă, de asemenea, folosirea limbajului de lemn într-unul din punctele forte ale programului: cel al politiciei de evitare a excluderii sociale (USD, 19), dar și propunerile legate de justiție (considerarea tribunalelor ca instanțe cu plenitudine de jurisdicție și crearea judecătorului de instrucție -USD, 19). Politica externă e definită de USD, ca și de PDSR, în termenii limbii de lemn proprii diplomației românești.

Răspunsul la întrebarea "există două social-democrații românești?" e greu de dat dacă se ține seama riguros de toate conținuturile rezumate mai sus ca și de observațiile care le-au însoțit. Credem că, în momentul actual, avem de-a face mai curind cu două forțe politice separate relativ doar de coerența utilizării unui limbaj (cel marxist) abandonat de social-democrație cu ani buni în urmă (de social-democrația germană, la sfîrșitul anilor '50, iar de socialismul francez, la mijlocul anilor '80). E cert, pe de altă parte, că PD a reușit să asimileze, chiar dacă le dă o interpretare eronată uneori, cîteva din principiile liberale la care au subscris social-democrații europeni, în vreme ce PDSR și-a rezervat privilegiul de a trata obsesia protecției sociale în termenii unui clientelism autoritar. □

CRISTIAN PREDA (1966) - He graduated the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. He holds a DEA of the University of Sorbonne and is preparing his Ph.D. thesis with Pierre Manent at the EHESS.

Currently, he works as Assistant at the Faculty of Political Sciences and Public Administration, University of Bucharest.

Liberalismul de tranziție

LAURENTIU ȘTEFAN-SCALAT

Pare că în cazul făuririi României "moderne" ne aflăm într-unul din puținele momente istorice în care orgoliul nostru național poate fi satisfăcut fără a fi nevoie să apeleze la mitologie. Iată, în sfîrșit, o realizare cu responsabili autohtoni ușor de identificat. Intrăm deja în stereotipile discursului politic de opozitie dacă reamintim, în spătă, rolul magistral al Partidului Național Liberal și al familiei care s-a aflat decesii bune la cîrma lui, Brătienii.

E de văzut dacă așa stau lucrurile. Cît privește "modernizarea" României în secolul XIX și în prima jumătate a secolului XX, ne autoiluzionăm dacă nu vrem să acceptăm că ea a fost, cu excepția notabilă a planului administrativ și al instituțiilor politice, un semieșec. Au existat totuși reușite, în special ceea ce, metaforic, s-ar putea numi "ieșirea din conul de umbră" al istoriei. Nu e, totuși, locul aici de a atrage atenția că această reușită a fost acompaniată de o victorie mai puțin zgomotoasă, dar cu impact mult mai mare asupra evoluțiilor sociale, aceea a statului asupra societății. Efectele dezastroase rămîn, după părerea mea, incalculabile.

Dar să rămînem la partea luminoasă a imaginii. Conștient de această aparent consistentă tradiție, ce reprezentare își poate face analistul despre liberalismul politic actual? Ar atesta el gloria mișcării liberale (minunându-se în fața mulțimii de partide ce se revendică de la acest currenț) sau ar depăunge decăderea ei (disperînd în fața neputinței unei doctrine liberale de a-și găsi un unic și stabil referent politic)?

Și de aici ar putea fiși dilemele pe care le trăiește un liberal (mai doctrinar sau mai intuitiv) în fața realităților politice românești. E oare necesar un partid liberal într-o societate în tranziție, așa cum era România sfîrșitului de secol XIX, sau cum este România sfîrșitului de secol XX? Liberalismul politic nu poate fi eficient decât sub monopol, trebuind, așadar, ca diferențele mișcării liberale să fie reduse cu orice preț la unitate? Cît de mare trebuie să fie distanța dintre doctrină și practica politică (cea care, prin natura ei, se definește ca o sferă a compromisului)? Trebuie ca revendicare atributului de liberal să se bazeze pe o doctrină bine încheiată, sau săt suficiente însușirea cîtorva principii și promovarea necondiționată a libertății? Dar despre ce doctrină liberală ar putea fi vorba?

Și, finalmente, despre ce libertate vorbim, și ce poate să însemne, ontologic, acest cuvînt?

Nu întimplător ordinea interogațiilor îmi pare a fi aceasta. Gîndul pleacă de la contingentul istoric pentru a se afunda în interogațiile asupra sensului existenței și axiologiei umanului. E evident că, îndărătul oricărui ideal tip de currenț politic, se află o filozofie politică și socială, o concepție asupra omului și a locului lui în universul material și social. Lucrul este valabil, s-ar putea spune, și pentru comunism și pentru liberalism. Numai că, în cazul liberalismului, lucruile au fost întotdeauna mult mai complicate. Pentru communist, realitatea prezentului poate fi impenitent alterată pentru a face loc viitorului luminos. N-au importanță calitatea și idealurile membrilor societății, atîta timp cît el are un drept divin de a aduce societatea (prin mijloace în fața căror misiunea să îl scutește de scrupule) pe drumul "cel bun".

Precauțiile liberalului pur săt, în schimb, nenumărate. El nu poate să propună nici un fel de viitor semenilor săi pentru că nu are nici un proiect constructivist. El nu poate oferi nimic de la el, el nu poate promite și nu se poate angaja în nici o operațiune socială de anvergură pentru că el nu pariază, în politică, pe propria sa persoană și pe capacitatea lui de a aciona, ci pe ceilalți, pe ceea ce ei ar putea face cu libertatea lor. Simplificînd, liberalul este cel care îi îndeamnă pe ceilalți să-și asume destinul, aciunea lui politică rezumîndu-se la încercările de îndepărtare a obstacolelor din calea acestora (regăsim, astfel, raportul libertate pozitivă - libertate negativă). El apare, astfel, ca un păstor care "emancipează" turma de oi de paternalismul său păgubos, fără să-și facă probleme de conștiință dacă bietele mioare vor rezista furiei lupilor. Or, vulnerabilitatea oii rătăcite, victimă ușoară a sălbăticiei celorlalte animale, pare să exprime complet esența liberalismului. La sfîrșit de secol XX, liberalismul încă mai este sortit să se lupte cu aceste imagini și să se lepede de ele, mai înainte de a fi întrebat, precum Petru, dacă și le asumă sau nu.

Iată de ce liberalul anilor '90 suferă, fără să vrea, de mania persecuției. Subconștientul său este bîntuit de voci ostile care-i amintesc că ignoră protecția socială, că, fără să vrea, promovează anarhia, lasă loc periculosului "celălalt" (unguri, homosexualii, iehoviștii, mafioșii). Nu pare deci neimportant căruia "public" se adresează partidele liberale și în ce

termeni. De altfel, toate și-au luat de mult precauția respingerii apriorice a liberalismului "sălbatic", optind pentru neo-liberalism, de parcă asta ar putea atenua din îngrijorarea "bunului" român. Poate doar cînd va reîntîlni invocarea anestezică a rolului statului și apelul la liniște și ordine prezente în discursurile electorale, unui român nu tocmai familiar cu subtilităile liberalismului să-i vină înimă la loc. Dincolo, însă, de meandrele discursului politic și de exigențele demagogiei rămîne totuși îngrijorător accentul primordial regăsit atât în "programul de guvernare al PNL" (vezi sinteza lui în Adevărul din 25 iulie 1996), cît și în promisiunile electorale ale ANL, pe ordine și autoritate. Aici să rezide diferența specifică a unei voci liberale în peisajul politic al unei țări atât de răvășite precum și noastră? Nici nu poate fi vorba de a recu-noaște liberalismul (de orice grad) în astfel de valori. Însă poate că aici descoperim, în modul cel mai explicit, răspunsul liderilor acestor partide la dilema centrală a liberalismului de tranziție la care sănseam martori.

Vorbind de "public" nu ne referim neapărat la electoratul partidelor liberale, ci la indivizii fără de care o societate liberală este un nonsens: acei oameni cu proiecte (licite sau ilicite, asta este o altă istorie), dispuși să-și asume libertatea și să-i dea conținut. E foarte posibil ca individul care votează "liberal" să aștepte în continuare magnanimitatea statului-assis-tențial, protecție, subvenții, și chiar un loc de muncă bugetar, dar la fel de posibilă este și situația inversă. Altceva este însă decisiv. Din 1990 se derulează o confruntare extremă între populația domesticită de comunism și un liberalism precoce și curajos, care, cu puțină ambīție și multă tradiție, a încercat să-și facă loc în spectrul politic parlamentar. Dilema pare, în primii ani, insolabilă: să se coboare liberalul la nevoie și așteptările populației, pierzîndu-și astfel suflul de liberal, sau să perseverize într-un purism doctrinar, așteptînd viitorul imprecis în care segmente importante ale populației îl vor recunoaște ca interpret politic al lor? Dilema se poate rescrie și altfel: este liberalismul, pentru România, doar o doctrină politică de viitor (și atunci întrebarea-parafrază este "la ce bun liberali în vremuri de restrîște?"), sau există și un prezent al liberalismului, dar nu sub forma sa pură, ci într-o alterată de compromis?

Aici ar fi poate momentul să trecem discuția pe un alt plan, un plan care, cu siguranță, nu va tranșa de manieră finală interogațiile de mai sus, dar care, cred eu, le va spori inteligențitatea. Partidele, s-a spus, nu sunt decît o interfață între o societate heterogenă și instituțiile politice. Dar nu ne putem opri doar la o lectură în termeni de grupuri sociale: considerațiile de ordin sociologic trebuie corelate cu diferențele filozofiei politice și sociale pe care aceste grupuri le asumă în mod implicit sau explicit. Disputa între aceste filozofii poate rămîne strict academică, în limite teoretice. De cele mai multe ori, însă, ele pretind o relație privilegiată cu realul, această realitate lăsând, de regulă, una din cele două direcții posibile: fie realitatea socială precede filozofia, aceasta fiind doar un reflex al primeia, fie filozofia așteaptă (sau chiar pregătește)

LAURENTIU ȘTEFAN - SCALAT (1967) - He graduated from the Political Science Department, University of Bucharest.

Currently, he works as a Research Assistant at the ISSEE.

He translated in to romanian Isaiah Berlin's *Four Essays on Liberty*.

Despre relevanța unui clivaj

CRISTIAN R. PÎRVULESCU

Reprezentînd forme de asumare a unei identități politice stânga și dreapta sunt criterii de clasificare relevante atât pentru partidele politice cît (mai ales) pentru cetățenii. Prin aderarea la unul din cele doi poli cetățeanul își găsește un spațiu de referință constant și mai sigur decît votul sau simpatia pentru un partid.

Originea acestui clivaj în Revoluția franceză de la 1789 cînd se opera distincția dintre adeptii nouului și vechiului regium indică caracteristica franceză a acestei atî de populare clasificări. Aceea ședință a Constituanței franceze din august 1789 în care ia naștere dualismul stînga-dreapta evidențiază simplificarea indușă de o astfel de abordare (parlamentarii aristocrației s-au așezat în dreapta Președintelui Adunării Constituante, ceea ce exprima onoarea cu care doreau să fie tratați). Dar dincolo de relevarea diferenței, stînga și dreapta permit explicarea și clasificarea unei vieți politice diversificate și a opinioilor despre aceasta. Toate acestea par să pledeze pentru caracterul universal al acestor concepte. Tentativa de a recurge la acest clișeu orice ar fi țară analizată este mare tocmai datorită avantajului de a da coerență unui spațiu politic ce pare haotic. Căutarea rădăcinilor clivajului în epoci mai îndepărtate poate identifica matricile (religioase sau culturale) pe care această distincție s-a dezvoltat, dar ea capătă consistență doar odată cu accentuarea tensiunilor produse de modernizare. Conflictul dintre modernizare și conservare a constituit elementul în funcție de care, de la context la context, s-au dezvoltat disocierile dintre stînga și dreapta. Chiar dacă ambigă și conjuncturală distincția s-a dovedit extraordinar de rezistentă, devenind cadru de referință al dezbatelor politice în multe democrații de tip european. Concepte corelative, stînga și dreapta nu pot funcționa ca explicații decît în acele sisteme politice concurențiale în care conflictul politic este legitim. Ele își pierd semnificația odată ce sunt aplicate în explicarea sistemelor totalitare sau autoritare.

Importantă pentru cetățeni cărora le ușurează poziționarea într-un spațiu politic, afirmarea adeziunii la un tip de valori, axa stînga-dreapta devine un criteriu de poziționare al partidelor politice.

Pragmatice și dependente de scopul lor - cucerirea sau influențarea puterii - partidele își modifică strategiile în funcție de evoluția opiniei publice. Raportul dintre evoluția partidelor și starea opiniei publice dă măsura adaptării primelor la tipul de cultură politică dominant.

O analiză a rolului și locului partidelor politice în interiorul sistemelor democratice trebuie să recurgă la tipologii prin care să fie identificat spe-

cificul fenomenului partidist din fiecare țară. Unii autori consideră că astfel se poate depăși "iluzia cunoașterii imediate", adică a acelei clasificări care împărtează spațe categorii - comuniști, socialisti, creștini-democrați, liberali, agrarieni, conservatori și extrema dreaptă - partidele și alianțele lor². O asemenea clasificare (foarte populară mai ales în mediile jurnalistiche) nu rezistă criticii, atât datorită ambiguității categoriilor utilizate (care au semnificații diferite de la țară la țară), cît și numărului de cazuri pe care le exclude (ecologisti, autonomiști, sistemul de partide american). Dar cum astfel de abordări au căpătat o notorietate și sunt dificil de răsturnat alti autori³ le întrebunțează dându-le mai multă coerență și integrând exceptiile.

Tipologii folosite pentru analiza vieții politice și a modalităților de structurare a conflictului politic și a organizațiilor politice sunt unidimensionale (dualiste - cum este clivajul stînga-dreapta) și multidimensionale (ceea ce nu înseamnă neapărat abandonarea dualismului, ci suprapunerea mai multor dualisme). Deși opoziție stînga-dreapta este cel mai cunoscut exemplu de tipologie unidimensională mai poate fi citată și alternativa marxistă la acest dualism, ce clasifică partidele în funcție de dimensiunea - cadrul reprezentat de clasa socială. Între tipologii multidimensionale sunt mai cunoscute cele ale lui Maurice Duverger (care completează teoria dualismului stînga-dreapta) sau cele ale lui Seymour Lipset și Stein Rokkan.

După Duverger dualismul fundamental care caracterizează societatea occidentală este rezultatul tendinței opiniei publice de a se cristaliza, de fiecare dată cînd sunt dezbatute probleme esențiale, în jurul a doi poli opuși. Astfel pe clivajul inițial se suprapun alte opoziții: monarhiști contra republicani, muncitori contra patroni etc. Într-o asemenea perspectivă suprapunerea altor clivaje peste cel inițial, stînga-dreapta, este rezultatul fracționării formăriilor politice, care operează în două direcții - spre stînga și spre centru.

Argumentele care pledează pentru dualismul stînga-dreapta pleacă de la invocarea *caracterului istoric* al disputelor în jurul puterii (evidențiat prin opoziția mereu prezentă a două "partide", Guelfi și Ghibellini în Italia lui Dante sau, ca să dăm cîteva exemple românești, Dănești și Drăculești, sau în vremuri mai recente dintre unioniști și antiunioniști), a *conflictului* specific sistemelor politice democratice (competiția pentru cucerirea puterii duce la bipolarism) ca și a dualismului "natural" ce caracterizează opinia publică.

S-ar părea că dualismul stînga-dreapta este mai degrabă specific sistemelor multipartidiste și mai

putin celor bipartite. Totuși tentația de a folosi axa stînga-dreapta pentru a explica sistemul de partide britanic este mare, chiar dacă bipartidismul anglo-saxon se centreză pe clivajul majoritate-opoziție. De aceea tipul de scrutin ar constitui "aproape o lege sociologică" și ar influența în consecință clasificarea partidelor. Dacă "scrutinul majoritar într-un tur tinde spre dualismul partidelor"⁴ iar "scrutinul majoritar în două tururi sau reprezentarea proporțională tinde spre multipartidism"⁵ rezultă că tipul de scrutin influențează la rîndul său analiza partidelor în funcție de axa stînga-dreapta. Sistemele electorale sunt însă simple instrumente, buna lor funcționare depinzând de numeroase alte variabile cum ar fi: tradiția, structura socială, clivajele specifice.

Concepțe precum stînga și dreapta nu pot face obiectul unei definiții care să explică cît mai multe cazuri și să cunoască cît mai puține excepții. Gradul de structurare a stîngii sau a dreptei se traduce prin comportamentele și atitudinile politice ale cetățenilor. Acestea constituie faptele de la care trebuie începătă o analiză, cu atât mai mult cu cît între domeniul atitudinal și modul de existență al partidelor legătura nu este totdeauna ușor de sesizat.

În general stînga și dreapta definesc atât atitudini politice cît și economice. Dreapta a reprezentat de la început orientarea spre conservare, spre păstrarea tradițiilor, fiind reticentă la ideea de schimbare sau de reformare a societății. Deși semnificațiile pe care ideea de conservare le-a avut s-au modificat, dreapta descrie un tip de valori politice, economice și sociale relativ stabile. În funcție de tendință, una sau alta din aceste valori poate fi privilegiată în raport cu celelalte. Specific dreptei economice ar fi încrederea și referința constantă la economia bazată pe liberă inițiativă, la retragerea statului din problemele societății, la privatizare, atunci cînd au avut loc naționalizări. Dreapta politică are ca teme predilecție națională, statul, tradiția (cu referințe la trecut și la personalități emblematici și atașante). Individul este deosebit de temă ce caracterizează un tip de discurs de dreapta. Stînga politică este înclinată spre atitudini culturale liberale, dar și spre etatism, reformism sau revoluție. Stînga economică este centralistă, privilegiează rolul statului în economie, tradițional susține politica de naționalizări (punct asupra căruia în general a renunțat).

Clivajul stînga-dreapta nu este o explicație universală. Rezervele față de adoptarea lui necritică au în vedere ancorarea sa în tradiția politică franceză. El nu se adaptează deloc analizei sistemelor bipartidiste. Dualismul democrați-republicani nu traduce în spațiul politic nord-american clivajul stînga-dreapta. Geneza și evoluția partidelor americane este influențată de opoziția ce îi separă pe unioniști de antiunioniști (confederaliști) la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Explicarea orientărilor politice din România imediat după 1990 prin recursul la clivajul stînga-dreapta se lovește de cîteva rezerve importante. Nu trebuie dedus de aici că nu s-ar putea coagula un sistem stînga-dreapta și în România, dar evoluția acestuia este dependentă de evoluția culturii politice românești. La originea actualului fenomen partizan din România par să stea alte clivaje (este adevărat, dua-

liste) care doar parțial au puncte de întîlnire cu stînga sau dreapta. Clivajul inițial comunista-anticomunist (care a fost referință între 1990-1992 și în funcție de care s-au structurat toate forțele politice cu influență astăzi) a fost urmat de clivajul reformist-antireformist. Folosirea conceptelor de stînga și dreapta pentru explicarea vieții politice românești a pornit de la iluzia că descendenta din PCR îi situează pe "continuatori" la stînga. Dar în perioada comunistă dihotomia stînga-dreapta nu a funcționat decât la nivelul propagandei. Totalitarismul, prin controlul total asupra societății, a distrus practic politica (în sensul de competiție pentru putere) și nu poate fi analizat din perspectiva clivajului stînga-dreapta. Pe de altă parte temele caracteristice perioadei Ceaușescu aveau o puternică tentă de dreapta: naționalism, recursul la istorie și la înaintași etc. Ori continuarea acestor referințe, și astăzi, de către unele partide (PRM, PSM, PUNR) nu indică nici o descendenta de stînga. De altfel clasificarea altor partide ca fiind de dreapta (PNTCD, PNL PL93) pleacă de la o astfel de presupozitie. O altă sursă a situației unor partide la stînga sau la dreapta este doctrina asumată. Este acea "iluzie a cunoașterii immediate" de care era vorba mai devreme. Doctrina nu are pentru partide decât o importanță secundară. Pentru cercetarea partidelor este de altfel mai indicat termenul de familie politică care i-a în considerare istoria și atitudinile politice care integrează formațiunile politice într-o anumită categorie.

Evident, sensul pe care noțiunile de stînga sau dreapta îl au variază în funcție de epocă. Dacă în secolul XIX liberalii erau considerați reprezentanți ai stîngii astăzi puțini i-ar situa pe colegii de partid ai domnilor Quintus și Catarană la stînga. Stînga și dreapta, pentru a funcționa ca elemente de analiză, ar trebui mai întîi să se regăsească în orizontul de valori specifice opiniei publice românești. Este nevoie de cercetări sociologice care să identifice relevanța clivajului stînga-dreapta pentru opinia publică românească. În ce privește partidele, tipologiile multidimensionale sunt mult mai adevărate. Opțiunea pentru simplificare pe care o aduce aparent referința la stînga și dreapta este în fapt opțiunea pentru confuzie. □

NOTE:

1. Philippe Braud, *Grădina deliciilor democratice*, Editura Globus, București, 1995, p.73.
2. Daniel-Louis Seiler, *Partis et familles politiques*, PUF, Paris, 1983, pp 33-51.
3. Yves Meni, *Politique comparée*, Montchrestien, Paris, 1991, pp.50-67.
4. Maurice Duverger, *Les parties politiques*, A. Colin, Paris, 1979, p. 397.
5. *ibidem*. p.331.
6. Philippe Braud, *op. cit.*, p.74.

CRISTIAN R. PÎRVULESCU - He graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest.

Currently, he is Lecturer at the National School of Political Studies and Administration, Department of Political Science.

Retrospectivă diplomatică

SABINA FATI

Începînd cu acest număr *Sfera Politicii* va publica o serie de articole referitoare la bilanțul guvernării Văcăroiu din punct de vedere politic, economic și social.

Politica externă dusă de România din 1990 încocă oglindește, într-un fel sau altul, căutările și disfuncțiile politiciei interne. Politica de vitrină a fost în ambele cazuri principiul călușitor al puterii de la București: deși crearea instituțiilor democratice a demarat imediat, principiile statului de drept s-au instituit cu greu; deși diplomația română a declarat încă de la început că obiectivele principale ale României sunt legate de integrarea țării în structurile euro-atlantice, inițiativele Ministerului de Externe au fost inconsistente și, adesea, chiar incoerente; în orice caz, nesușinute de o politică de stabilitate internă- anul izolării creată în mediile internaționale de căderea guvernului comunist în decembrie 1989, a fost urmată la scurt timp de critici ale cancelariilor occidentale aduse puterii nou instalate la București. Cele trei veniri ale minerilor în Capitală, care au culminat cu violențele din 13-15 iunie 90, pe de o parte, - și, pe de altă parte, conflictul din martie de la Tîrgu Mureș, au determinat o serioasă precauție a instituțiilor europene față de România. De pildă, în iulie 1990, Comunitatea Europeană a decis să extindă programul PHARE (creat inițial pentru Polonia și Ungaria) în Iugoslavia, Germania de Est, Bulgaria și Cehoslovacia. România a fost exclusă din cauza "represiunilor violente" care au avut loc la București și Tîrgu Mureș. De asemenea, Adunarea Nord Atlantică acordă, în octombrie '90, statut de membru asociat pentru URSS, Polonia, Ungaria, Bulgaria și Cehoslovacia - România fiind ocolită și de această dată. Diplomația de la București nu are acțiuni notabile pe parcursul acestui an. Tăcerea continuă chiar și după summit-ul NATO desfășurat la începutul lunii iulie în capitala britanică, ocazie cu care șefii de stat și de guvern din țările membre ale Alianței Nord Atlantică afirmă, prin Declarația de la Londra, necesitatea transformării Alianței și cooperării acesteia cu statele central și est europene. Ungaria, Cehoslovacia și Polonia s-au declarat, curînd după această dată, în favoarea dizolvării Pactului de la Varșovia. România, cu toate că se află într-o poziție mai bună decât cele trei state (în care, la vremea respectivă, se mai găseau trupe sovietice) nu se raliază acțiunilor ofensive ale acestora. Situația se în expectativă, Bucureștiul dădea de înțeles că este de acord cu restructurarea Pactului,

fiind însă alături de liderul Tratatului de la Varșovia, generalul Piotr Lușev, care recunoștea că trebuia făcute cîteva modificări, dar care preciza: "criteriul politic esențial ce leagă statele membre (ale Pactului) este principiul internaționalismului socialist, mai cu seamă în condițiile în care NATO continuă să blocheze eforturile Tratatului de la Varșovia de reducere a tensiunilor militare în Europa".¹ Opțiunea României la sfîrșitul anului 1990 se înclină aşadar mai mult spre est decât spre vest.

1991 - de la izolare la normalizare

În martie '91, ministrul român de externe, Adrian Năstase parafează la Moscova, împreună cu omologul său sovietic, Alexandr Besmierțnîi, Tratatul de cooperare și bună vecinătate. Încheierea documentului bilateral este considerată în URSS drept un succés și un semn că poziția strategică a Rusiei, care a avut de suferit în perioada 1989-1991, poate fi refăcută prin diplomație. Astfel directorul adjunct al Departamentului Internațional din cadrul Comitetului Central, Valery Musatov descria relațiile Moscowei cu statele est-europene ca fiind la pămînt, subliniind că "revigorarea contactelor româno-sovietice și semnarea tratatului de bază prefigurează o schimbare în bine".² Tratatul româno-sovietic este semnat de președinții Iliescu și Gorbaciov la începutul lunii aprilie 91 în capitala URSS. Acest tratat, deși nu a fost ratificat de parlament, a creat o serie de discuții - mai cu seamă în ceea ce privește articolul referitor la angajamentele celor două state de a nu participa la grupări sau alianțe care ar putea fi considerate de unul dintre state drept ostile. Acest articol, acceptat de diplomația română, reduce în actualitate vechea formulă de alianță dintre suzerani și vasali: "iar cel ce-mi va fi mie prieten, fratei tău mai mare, îți va fi și tăie prieten, iar cine îmi va fi dușman îți va fi și tăie dușman. Iar tu, fratele meu mai mic, să nu te înțelegi fără mine cu nimeni, tot astfel nici eu nu voi face nimic fără tine".³ Oficiul prezidențial consemnează pe acest ton: "o prevedere importantă a tratatului româno-sovietic este aceea că, recunoscînd inviolabilitatea frontierelor și integritatea

Bilanț de guvernare

teritorială a tuturor statelor din Europa, URSS și România se angajează să nu participe în nici un fel la alianțe îndreptate una împotriva alteia⁴. În acest fel URSS își redefineste poziția, în vreme ce diplomația de la București își precizează orientarea. "Toate celelalte țări est-europene și-au exprimat părerile lor critice cu privire la tratatul româno-sovietic, cu atât mai mult cu cît acesta puteau deveni un model și un precedent pentru viitoarele documente bilaterale. Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și chiar Bulgaria au refuzat propunerile similare ale URSS, considerind că în acest fel suveranitatea lor le-ar fi fost limitată".⁵ 30 iunie '91 la Budapesta are loc ultima sesiune CAER, care adoptă protocolul privind desființarea alianței, iar o zi mai tîrziu, la 1 iulie, în capitala Cehoslovaciei, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria și URSS hotărăsc dizolvarea Pactului încheiat la Varsòvia (14 mai 1955). Imediat după aceste două evenimente, secretarul general NATO, Manfred Wörner face un turneu în zonă pentru a stabili modul în care se poate dezvolta planul de cooperare dintre Alianță și țările din estul Europei, plan adoptat la reunirea de la Copenhaga a ministrilor de externe din statele membre NATO. Singurul șef de stat occidental care vizitează România în 1991 (18-19 aprilie) este președintele francez François Mitterand, al căruia gest este criticat de opinia publică internațională, de mass-media românească, dar și de cea franceză. Le Monde scrie, de pildă, în numărul său din 18 aprilie, că "voiajul în România este cel mai ambiguu dintre deplasările președintelui Mitterand". Președintele francez declară la București că "Franța este hotărâtă să susțină România care întreprinde, în condiții dificile, moștenite de la dictatură, reformele ce vor duce la un stat de drept și la o piață deschisă". Însă, cel puțin pe termen scurt, Bucureștiul își elaborează părțile președintelui Mitterand. Astfel, după cea de-a patra venire a minerilor în Capitală, venire ce a culminat cu căderea guvernului, România va fi, din nou, izolată: delegații Băncii Mondiale părăsesc în grabă Bucureștiul, FMI, BERD și CEE blochează finanțările și creditele angajate cu România, creditul canadian pentru centrala Cernavodă este stopat, iar premierul elen Mitsotakis își amână vizita programată la București. La toate acestea se adaugă Raportul Comisiei ONU pentru Drepturile Omului (dat publicitate pe 30 decembrie 1991) în care se arată că relațiile dintre români și maghiari sunt staționare, continuând să existe un climat de neîncredere. Iar un studiu al Institutului Republican (SUA) ajunge la concluzia că în România nu există premisele desfășurării unor alegeri locale libere și corecte.⁶ Încercând să arate că România nu este orientată doar spre Rusia, Adrian Năstase declară la întîlnirea de la Bruxelles (20 decembrie 1991) dintre miniștrii de externe ai statelor membre NATO și cei ai fostelor state din Pactul de la Varsòvia că "România este pla-

sată între cele mai fierbinți două zone ale Europei, și astfel ea își îndreaptă către NATO multe dintre speranțele sale privind securitatea națională și stabilitatea regională".

La sfîrșitul anului 1991, România avea semnate tratate de bază cu Franța, Italia, Turcia și Grecia, iar relațiile cu Ungaria sunt reluate prin diplomația militară. Cele două state semnează acordul "Cer deschis". România nu este acceptată însă la consultările tripartite (Cehoslovacia, Polonia, Ungaria) de la Vișegrad. La solicitarea premierului Roman, omologul său maghiar răspunde că "participanții de la Vișegrad consideră că prezența Bucureștiului la întîlnire nu este oportună", iar președintele Vaclav Havel exprimându-se mai direct, spune că cele trei țări reprezentate la summit-ul de la Vișegrad și-au declarat dorința lor de integrare rapidă în structurile euro-atlantice, în vreme ce starea democrației din România ar putea să înceținească sau chiar să împiedice accesul celor trei în Europa Occidentală⁷ - pe drumul normalizării începutului anului demarează negocierile la nivel de experți pe marginea tratatului de bază româno-ungar. Ion Iliescu semnează la Sofia (27 ianuarie 92) împreună cu Jeliu Jelev tratatul politic dintre România și Bulgaria. România începe să devină mai activă în politica sa externă, implicându-se mai ales în acțiunile din zonă. Este primul stat care deschide o ambasadă la Chișinău (ianuarie 92) și ia parte la întîlnirile quadripartite Rusia, Ucraina, Moldova, România, pentru rezolvarea conflictului din Transnistria. Declarațiile părții române în această chestiune sunt exprimate în termeni de "îngrijorare" și prin dorința de aplanare a conflictului prin mijloace politice. De altfel, poziția Bucureștiului, astăzi cu privire la problemele din Transnistria, cît și la cele din Iugoslavia, este considerată ambiguă. Președintele Serbici Slobodan Miloševici este invitat la București (20 februarie 1992) - și, cu această ocazie, președintele Iliescu, referindu-se la situația din spațiul iugoslav, spune că situația trebuie rezolvată îninind cont în aceeași măsură de "proclamarea independenței de către unele republii, care presupune respectarea dreptului la autodeterminare al popoarelor, dar, în același timp, respectarea voinei politice a menținerii continuității, ca subiect de drept, a Iugoslaviei". La rîndul său președintele sîrb declară înainte de părăsirea Bucureștiului: "neîndoelnic că menținerea continuității statului iugoslav este o chestiune deosebit de importantă pentru popoarele care doresc să trăiască împreună în acest stat și de asemenea, constituie pentru noi o mare satisfacție că România acordă sprijin continuătății statului iugoslav, care reprezintă un element de stabilitate în regiune".⁸

Candidatura României pentru Consiliul European este respinsă la cea de-a 44-a Adunare Parlamentară a CE (4 mai 92), în vreme ce Bulgaria este admisă. Într-un document al Biroului Executiv al CE

Bilanț de guvernare

se spune că România mai trebuie să aștepte pînă în 1993 pentru a deveni membru cu drepturi depline (în document mai sunt prezentate îndoilei cu privire la alegerile legislative, a căror dată nu fusese încă stabilită). Secretarul general al CE, Catherine Lalumière declară că "moștenirea comunistă este o povară ce apăsa puternic asupra României". În ciuda faptului că au început discuțiile pentru parafarea acordului european de asociere, Bucureștiul optează și pentru alte acorduri regionale, cum ar fi Cooperarea Economică la Marea Neagră. România semnează astfel Declarația de la Istanbul (25 iunie 1992), arătînd că acesta este "un prim pas pentru integrarea în Comunitatea Europeană".

Relațiile cu Uniunea Europeană

Relațiile dintre România și Comunitatea Europeană au fost inaugurate de Ceaușescu, în 1981, România devenind, astfel, primul stat est-european care a semnat un acord comercial cu Comunitatea. Acordul a fost, însă, suspendat în 1989 datorită nerăspundării drepturilor omului de către regimul Ceaușescu. În februarie 1993 Bucureștiul reușește să semneze Acordul de asociere cu CEE, acesta urmînd să intre în vigoare pe 1 februarie 1995. Președintele Iliescu a arătat imediat după ce România a devenit membru asociat al UE, că Uniunea are o anumită vină în "rămînerea noastră în urmă față de alte state". Ion Iliescu făcea atunci referire la faptul că țările din grupul de la Vișegrad au fost acceptate ca membri asociați încă din 1991. "Cursa preponderent politică să-sfîrșească, acum începe cea economică" a mai spus președintele Iliescu, menționînd că România este decisă să îndeplinească toate condițiile pentru a se integra în structurile europene.

Relațiile cu vecinii

"Singurii buni vecini ai României sunt Iugoslavia și Marea Neagră" declara Ion Iliescu la Belgrad după semnarea tratatului româno-iugoslav (16 mai 1996). Această declarație sintetizează politica diplomatică a guvernului Văcăroiu. Dacă tratatul cu Bulgaria a fost translat, totuși, repede, iar cel cu Iugoslavia a avut nevoie doar de două runde de negocieri, discuțiile pe marginea documentelor de bază cu ceilalți vecini au trenat. La sfîrșitul anului 1995, șeful diplomației române declară în plenul Parlamentului că tratatele cu Ungaria, Ucraina și Moldova sunt definitivate în proporție de 90 la sută. Între timp, datorită presiunilor externe, după aproape cinci ani de negocieri tratatul de bază româno-ungar a fost semnat (16 septembrie 96). Experții celor două părți au avut de rezolvat, în mare, două chestiuni: inviolabilitatea frontierelor, în prezent și viitor, și problema minorităților. În iulie 1994, László Kovács, ministrul de externe al

Ungariei declară într-un interviu pentru *Magyar Nemzet* că Budapesta este dispusă să acorde garanții privind nemodificarea granițelor, dar că, în schimb, "consideră inimaginabil un acord de bază care să nu conțină recunoașterea reciprocă, în spiritul normelor și documentelor europene, a drepturilor minorităților, precum și garantarea acestora". Negocierile româno-ungare se intensifică la sfîrșitul anului 1994 și începutul anului 1995, sub presiunea apropiatei Conferințe pentru Pactul de Stabilitate, care are loc la Paris în perioada 18-20 martie 1995. Inițiativa franceză cunoscută inițial sub numele de Pactul Balladur își propune un exercițiu de diplomație preventivă, care presupune reglementarea problemelor minorităților naționale și semnarea de tratate cu vecinii. La Conferința de la Paris statele trebuie să anexeze la documentul final tratatele bilaterale semnate. Erau astfel așteptate tratatul slovaco-ungar, care a fost pînă la urmă semnat și cel româno-ungar, aflat și rămas în impas. Impasul se datoră, pe de o parte cererii părții ungare de a introduce în tratat Recomandarea 1201 a Adunării Parlamentare a Consiliului European, și pe de altă parte declaratiile părții române care spunea că Recomandarea nu se conformează Convenției - cadru privind drepturile minorităților. Budapesta a amintit, însă, deseori Bucureștiul, că în 1993 cînd a fost primită în Consiliul European, România s-a obligat să respecte recomandarea amintită. În 1995 președintele Iliescu propune Ungariei o formulă de reconciliere istorică, iar diplomația română pregătește trei documente în acest sens. În același timp Bucureștiul acceptă introducerea Recomandării în tratat, rămînd de discutat doar modalitatea în care aceasta va apărea în economia tratatului. Președintele Iliescu, insistă să declare, însă, că România nu va semna un tratat cu Recomandarea 1201. Cînd în opinia publică internațională a început să se vehiculeze informația conform căreia Ungaria ar putea intra în NATO și fără acest tratat, oficialitățile române au început să se alerteze. "Acest lucru ar putea pune în pericol echilibrul regional și ar putea chiar să conduce la o cursă a înarmărilor" afirma Gheorghe Tinca, ministru apărării, într-un interviu acordat cotidianului ungur *Magyar Hírlap*. Această declarație a fost întărită de președintele Iliescu, într-un interviu pentru *Liberation*: "aderarea Ungariei la NATO, neîsoită de cea a României ar crea o sursă de conflict în regiune".⁹

Tratatele cu Moldova, Ucraina și Rusia sunt blocate, și au rămas astfel încă de la începutul anului 1996, datorită cererii părții române care pretinde că orice dezavuarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Diplomația de la Kiev a răspuns acestei cereri oarecum ironic spunînd că ar putea accepta acest lucru dacă Bucureștiul, la rîndul său, va denunța, anexarea Basarabiei de către România, în 1918, și Tratatul Antonescu-Hitler, prin care Ucraina pierdea Bucovina. Relațiile dintre Ucraina și România au atins gradul

maxim de încordare după ce șeful diplomației bucureștene, răspunzând unei întrebări în cadrul ședinței Senatului din 4 decembrie 1995, și-a exprimat îndoiala că "insula Șerpilor face parte de drept și de fapt din teritoriul ucrainean", subliniind că între România și Ucraina există discuții privind apartenența și statutul juridic al acesteia - și, mai mult, că partea română este gata să supună acest diferend forurilor internaționale, inclusiv Curții Internaționale de la Haga. Diplomația de la Kiev a răspuns că "asemenea declarații sunt continuarea cursului părții române care și-a găsit reflectarea în notificările Ministerului Român de Externe transmise anterior. În aceste notificări România a declarat, unilateral, nevalabilitatea Protocolului din 1948 privind precizarea traseului liniei frontierei de stat sovieto-române și a Tratatului din 1961 privind regimul frontierei de stat sovieto-române".¹⁰ Kievul remintește pe această cale că traseul frontierei româno-ucrainene a fost stabilit, în linii generale, prin Tratatul de Pace de la Paris (1947) și mai apoi, precizate prin Protocolul din 1948, care a devenit parte integrantă a tratatelor (1949 și 1961) privind regimul frontierei de stat dintre fostă URSS și România. Aceste tratate au fost ratificate la vremea respectivă de Parlamentul României, astfel stabilindu-se și apartenența Insulei Șerpilor la Uniunea Sovietică. După semnarea la Timișoara a tratatului româno-ungar, ambasadorul ucrainean la București a arătat disponibilitatea Kievlui de a relua negocierile subliniind că încheierea rapidă a tratatului româno-ucrainean ar fi mai ales în favoarea României care dorește integrarea în NATO.

Negocierile româno-moldovene pe marginea tratatului de bază au fost demarate abia în 1995, și pînă acum, au avut loc trei runde de tratative. Guvernul de la Chișinău consideră că Bucureștiul urmărește pe termen lung alipirea Moldovei la România prin cererea de dezavuare a Pactului Ribbentrop Molotov în cadrul documentului juridic bilateral. Premierul Sangheli cște de părere că altfel nu se justifică această pretenție a Bucureștiului - întrucît prin Declarația de independență a Republicii Moldova se face referire la "lucidarea consecințelor politico-juridice ale înțelegerii încheiate la 23 august 1939 între guvernul URSS și guvernul Germaniei".

Integrarea în NATO, deziderat și perspectivă

Președintele Iliescu recunoaște că "procesul de integrare euro-atantică are o unitate și o coerență a desfășurării care nu permit separarea diferențelor componente" și că "nu se poate vorbi de dimensiuni separate - militare, economice, politico-diplomatice sau de altă natură". Astfel, "nu se poate imagina o integrare economică fără componentă politică, nici una

pur militară fără cea economică, sau politico-diplomatică fără suport economic".¹¹ Cu toate acestea România nu a făcut mari progrese (în comparație cu celelalte state central europene candidate la NATO) în ceea ce privește stabilitatea economică și reglementarea relațiilor cu vecinii. Ion Iliescu afirma, de pildă, că "nu constituie o precondiție a aderării noastre la NATO încheierea de tratate cu toate țările vecine", în opinia șefului statului român "aceasta este o chestiune la latitudinea statelor interesate, dacă să încheie sau nu tratate".¹² Dar în Studiul referitor la extinderea NATO, Cap.1, paragraful 6 se spune că "statele care au dispute etnice sau dispute teritoriale externe, inclusiv revendicări teritoriale, sau dispute jurisdicționale interne trebuie să rezolve aceste dispute prin mijloace pașnice în conformitate cu principiile OSCE. Rezolvarea acestor dispute ar putea fi un factor de care depinde invitarea unui stat să devină membru al Alianței".¹³ Secretarul general NATO, Javier Solana care a făcut o vizită (de cîteva ore) la București în mai 1996 a subliniat atunci că fiecare invitație la aderare va fi făcută pe baza meritelor individuale ale candidatului "caz cu caz, avind în vedere evoluțiile politice și de securitate din întreaga Europa". Dacă tratatul de bază româno-ungar a fost semnat în cele din urmă, tratatele cu Ucraina și Republica Moldova au rămas la stadiu de proiecte, iar România nu se grabeste să reia negocierile. Ambasadorul Ucrainei la București declară imediat după semnarea tratatului dintre România și Ungaria, că "Ucraina este un element important pentru integrarea euro-atantică a României" sugerînd în acest fel că procesul de apropiere a României de NATO ar putea fi sincronizat cu negocierea tratatului româno-ucrainean. Oficialitățile NATO care au venit în România s-au arătat în general mulțumite de interoperabilitatea armatei, dar de fiecare dată aceștia au amintit că decizia de integrare a țării în Alianță aparține factorilor politici de la Bruxelles. De asemenea, chestiunea securității era pusă în acceași ecuație cu prosperitatea economică. Șeful Comitetului Economic al Organizației Tratatului Nord Atlantic, George Daniel a ținut să reamintească la începutul lunii octombrie 96, cînd a vizitat Bucureștiul că "NATO nu este o organizație de finanțare a integrării".

Fermitatea din declarațiile puterii de la București privind dorința de aderare la NATO nu s-a reăsăzit în mod constant în acțiunile și deciziile Ministerului de Externe și cu atât mai puțin în cele ale guvernului Văcăroiu. Trecînd peste problemele economice, să amintim o declarație a șefului Statului major General al Armatei Române, gen. Dumitru Cioflină care afirma în aprilie că "ar putea fi discutată

o alianță extra NATO, în cazul victoriei comunismului Ziuganov, în alegerile prezidențiale din Rusia". Declarația a fost considerată de către stafful MApN mai degrabă ca o exprimare ambiguă decît o gafă a șefului statului major. Însă pesimismul privind aderarea României la NATO în primul val a fost exprimat și de Teodor Meleşcanu: "Dacă pornim de la ideea că extinderea NATO este un proces, atunci cred că trebuie să acceptăm ca acesta să se desfășoare gradual, deliberat și transparent. Parafrându-l pe un coleg aș spune că nu este o tragedie dacă acesta va avea loc în etape" declara ministrul român de externe în martie 1996¹⁴ la scurt timp după ce ministrul apărării, Gheorghe Tinca spunea într-o conferință de presă că nu este nici o nenorocire dacă România nu va intra în Alianță în primul val. Adevărata ofensivă diplomatică pentru integrarea României în structurile nord-atlantice a fost inițiată de președintele Iliescu în plină campanie electorală prin trimitera de scrisori către șefii de stat sau de guvern din țările membre ale Alianței. În mesajele sale, Ion Iliescu încerca să convingă cancelariile occidentale pe de o parte că România dorește să facă parte din primul grup de state care se vor integra în NATO - și, pe de altă parte, că România nu este doar un consumator, ci și un generator de securitate. Răspunsurile la aceste scrisori arată pe de o parte că statul român este susținut în demersul său de integrare de țările sudice, Grecia și Turcia, la care se adaugă Franța - singurul stat care a reacționat imediat nu doar printr-o declarație oficială de încurajare, ci printr-un angajament de susținere. În această ofensivă diplomatică declanșată pe ultima sută de metri, înainte ca Alianța să ia deciziile de principiu privind lărgirea, diplomația de la București pare să ocolească orice referire la relațiile cu Moscova. Totusi, în aprilie 96 șefii celor două diplomații, Teodor Meleşcanu și Evgheni Primakov erau pe punctul de a semna Tratatul politic de bază. După ultimele discuții (purtate la București cu ocazia reunii Conferinței Economice de la Marea Neagră) cei doi au decis să declare că definitivarea documentului bilateral nu a mai avut loc datorită faptului că textul Declarației politice care ar fi urmat să însoțească tratatul nu fusese convenit. Declarația politică urma să conțină denunțarea de către partea rusă a Pactului Ribbentrop-Molotov. Astfel, Tratatul nu a fost semnat, iar Primakov a ținut să sublinieze că România este singurul stat din Europa de est cu care Rusia nu a încheiat un tratat cu valoare juridică. Teodor Meleşcanu a ținut însă să-i asigure pe parlamentari că textul documentului este negociat în proporție de 95 la sută, deci minus denunțarea pactului Ribbentrop-Molotov. Dar în conformitate cu articolul 2, alineatul 3 al proiectului tratatului româno-

rus, România ar trebui să obțină consimțîmîntul Rusiei pentru a se integra în NATO. Astfel (Art2, Al.3) precizează: "În cazul apariției unor situații care, după părerea uneia dintre Părțile contractante, crează o amenințare la adresa păcii și securității internaționale sau lezează interesele sale de securitate, ele vor intra imediat în contact cu scopul de a proceda la un schimb de păreri cu privire la acțiunile potrivite care ar putea fi întreprinse pentru diminuarea tensiunii și soluționarea unor asemenea situații". Această precizare ar putea perfecta o relație specială între România și Rusia în raport cu alte instituții de securitate. □

NOTE:

1. Andrew A. Michta, *East Central Europe After The Warsaw Pact - Security Dilemmas in the 1990s*, Greenwood Press, New York, 1992
2. *ibid* (1)
3. V.P. Potenkin, S.V. Brahușin etc, *Istoria Diplomaticiei*, vol 1, Editura Științifică, București, 1962
4. Cotidianul *Dimineața*, 6 aprilie 1991
5. Vladimir Socor, "The Romanian-Soviet Friendship Treaty and Its Implications", în *RFE/RL Report on Eastern Europe*, May 3, 1991
6. Fluxul *REUTERS*, 27 ianuarie 1992
7. Mihai Sturdza, "The Politics of Ambiguity: Romania's Foreign Relations", în *RFE/RL Report on Eastern Europe*, April 5, 1991
8. Ion Iliescu, *Momente de istorie*, vol.3, Editura Enciclopedică, București, 1996
9. Declarație preluată de *Curierul Național*, 17 noiembrie 1995
10. Declarația Ministerului de Externe Ucrainean din 12 decembrie 1995
11. Ion Iliescu, Alocuția prezentată la ședința Consiliului Național Consultativ pentru Integrare Euro-Atlantică, București, 28 decembrie 1994
12. *ibid*.
13. *NATO Rationalizes Its Eastward Enlargement*, Chapter 1 - Purposes and Principles of Enlargement, în *Tranzition*, vol.1, No.23, 15 December 1995
14. Teodor Meleşcanu într-un interviu acordat cotidianului *Jurnalul Național*, 26 martie, 1996

SABINA FATI - Post-graduated Studies in Journalism and Political Sciences.

Currently, working as press-correspondent of Radio Free Europe.

Despre ineficiența unui mod de guvernare

MARIAN CHIRIAC

Timp de patru ani, începînd din noiembrie 1992, România a fost condusă de guvernul premierului Nicolae Văcăroiu. Acest al treilea executiv al României post-decembriste a fost cel care s-a caracterizat cel mai mult printr-un mod de guvernare ambiguu și ineficace, ale cărui principale consecințe sînt: *tergiversarea* în aplicarea reformelor sociale și economice, *stagnarea* la nivel economic (cele mai mari succese ale sale sînt stabilizarea macroeconomică și finalizarea unui ineficac program de privatizare în masă) ca și *temporizarea* la nivel politic.

Toate aceste rezultate, indiscutabil cu semnul minus în față, pot găsi o explicație și în modul în care a fost articulat și a funcționat guvernul Văcăroiu. Acesta a fost constituit plecîndu-se de la ideea unui guvern de tehnocrați, sprijinit la nivel parlamentar de o "pentagonală roșie", și-a găsit ulterior o maximă încununare a ineficienței prin semnarea unui acord cvadripartit (care în fapt nu a operat aproape deloc), pentru a sfîrși din nou ca un executiv monocolor. "Firul roșu" al acestor etape distincte din cei patru ani de guvernare a des remaniatelor cabinetelor Nicolae Văcăroiu este politica mediocrității. Lipsa unui program coerent de guvernare, predominanța intereselor politicianiste, ambivalența în domeniul politicii externe și a promovării intereselor naționale, fidelitatea transformată în criteriu de promovare politică etc., toate acestea au constituit atributele unui mod de guvernare.

Pentagonală roșie - reformă prin hotărîre de la centru

Miercuri 4 noiembrie 1992, la Palatul Cotroceni, președintele Ion Iliescu lansa propunerea unui premier pentru guvernul ce avea să conducă țara în următorii patru ani: Nicolae Văcăroiu. Cu acest prilej, șeful statului declară: "Am auzit niște comentarii că ar trebui să fie un guvern format din personalități politice. Eu nu prea pricep ce înseamnă treaba astă în stadiul în care ne aflăm noi astăzi". Pe de altă parte, noul prim ministru arăta la rîndul său că a studiat în general toate programele partidelor, dar n-a avut timp pentru a le studia în profunzime, lăsînd să se înțeleagă că nu e întru totul la curent nici măcar cu platforma formațiunii politice care l-a propulsat. "Ceea ce trebuie să facem acum este să gîndim mai mult și să

punem un accent mai mare pe o strategie", declara Văcăroiu. Persoană onestă, inclusiv din punct de vedere profesional, Nicolae Văcăroiu era la ora nominalizării sale pentru funcția de lider al cabinetului cunoscut doar pentru faptul că fusese detașat în octombrie 1990 de la Comisia de liberalizare a prețurilor pentru că era adept al unei reforme lente. "Economia de piață se construiește greu, pe o perioadă îndelungată, iar reforma trebuie să se aplique în funcție de condițiile specifice din România", mai arăta Văcăroiu în acea zi de noiembrie 1992.

De la aceste lucruri concrete - *lipsa unui program concret de guvernare și preferința pentru un tehnocrat moderat în opțiunea sa reformistă* - pornea guvernarea Nicolae Văcăroiu. A urmat la scurt timp îmbulzeala la posturile de secretar de stat, peste o sută, asaltul asupra prefecturilor și declanșarea sforăriilor pentru ocuparea unor funcții principale în sistemul bancar. Toate acestea au avut în general un singur criteriu: *satisfacerea intereselor clientelare*.

Cîteva luni mai tîrziu, la 4 martie 1993, guvernul Frontului Democrat al Salvării Naționale (devenit ulterior Partidul Democrației Sociale din România - PDSR) prezenta în fața camerelor legislative "Strategia reformei economice și sociale a programului de guvernare", în fapt un surogat de program de guvernare. Partidele de opoziție au contestat acest document, atât pentru preconizatul exces de centralism sau măsurile de impozitare excesivă, cât și pentru faptul că guvernul refuza să-și asume explicit actul guvernării prin intermediu unui program clar și coherent. Alte patru formațiuni politice (Partidul Unității Naționale Române-PUNR, Partidul România Mare - PRM, Partidul Socialist al Muncii - PSM și Partidul Democrat Agrar din România - PDAR) au susținut, cu unele rezerve, această strategie. Se năștea astfel, ceea ce presa avea să numească "pentagonală roșie", formulă de susținere la nivel parlamentar a guvernului majoritar PDSR de către partide conservatoare și naționaliste.

Exact un an de zile guvernul Văcăroiu avea să funcționeze în această formulă, pînă la 6 martie 1994, cînd în premieră în executiv sînt cooptați și reprezentanți ai PUNR. Remanierea este oarecum simptomatică pentru modul de funcționare al alianței guvernamentale. Astfel, schimbările s-au efectuat aparent neașteptat, cu jumătate de măsură (s-au oferit

unele satisfacții parțiale aliajilor PDSR), iar remanierea s-a făcut la marginea legalității, prin sustragerea de la controlul Parlamentului, noii miniștri nefiind audiați de comisiile de specialitate ale camerelor legislative. Ambiguitatea și ambivalencea rămîn principalele caracteristici ale modului de funcționare a coalitiei guvernamentale. Ca să revenim la exemplul remanierei, pe de o parte a fost adoptată o măsură reformatoare (au fost instalati miniștri civili la Apărare și la Internă), pe de alta s-a dat satisfacție naționaliștilor (a se citi PRM) care în acea perioadă îl criticau vehement pe generalul Niculae Spiroiu pentru că ar fi distrus armata română, în urma unor oculte manevre internaționale.

Dar disputele din interiorul coaliției guvernamentale nu se vor opri aici. Pînă la sfîrșitul anului 1994, PUNR continuă să solicite insistenț obținerea unor posturi suplimentare în administrația centrală și amenință cu retragerea sprijinului acordat guvernului Văcăroiu dacă PDSR nu respectă prevederile unui acord bilateral de colaborare politică. Principalul partid de guvernămînt reușește, cu oarecare abilitate, să reziste acestor presiuni. Totuși, la sfîrșitul lunii iunie, PDAR anunță intrarea în opoziție și distanțarea de politica economică a guvernului. Lua astfel sfîrșit perioada "pentagonalei roșii". La 25 august, Delegația Permanentă a PDSR hotără începerea unor discuții cu restul aliajilor săi pentru elaborarea unui Protocol de colaborare.

2. Acordul cvadripartit - încununarea stagnării

Precedat de aprige discuții și concesii reciproce, la 20 ianuarie 1995 este semnat Protocolul de colaborare politică între PDSR, PUNR, PSM și PRM. Acordul cvadripartit prevedea: asigurarea reconciliierii naționale, adîncirea procesului de democratizare a țării; orientarea clară a reformei economice spre făurirea unei economii sociale de piață; continuarea procesului de restructurare economică și privatizare; asigurarea unei protecții sociale minime; întărirea legalității și a ordinii publice; întărirea autorității și credibilității statului; acționarea împotriva oricărora manifestări șovine, rasiste, antiromânești, antisemite, totalitare, extremiste, fasciste sau naziste; promovarea unei politici externe în concordanță cu interesele naționale; continuarea eforturilor vizînd integrarea României în structurile politice, economice și de securitate europene și euro-atlantice.

În ciuda declarărilor oficiale, scopul implicit al acestui act politic a fost reprezentat de asigurarea stabilității interne pînă la alegerile din toamna anului 1996, ceea ce confirmă mai vechea tendință a partidelor arcului guvernamental de a trage de timp și de a se folosi de celelalte forțe politice în chip alternativ, pentru a-și consolida propria poziție. Totodată, pe plan intern, Acordul cvadripartit va duce la mani-

festarea și a altor tendințe: *politizarea actului guvernării și a celorlalte structuri de putere, îndeosebi la nivelele secunde ale administrației* (astfel de posturi au fost oferite acum și PRM și PSM, partide care au început la rîndul lor o politică de racolare a factorilor de decizie din structurile administrative locale); *radicalizarea strategiei și ofertei politice* (apropierea campaniei electorale a determinat partidele patrulaterului să sprijine adoptarea unor măsuri cu caracter populist, să accentueze componenta națională a mesajului politic prin condamnarea acțiunilor și confuziilor ideologice ale UDMR).

În ciuda unui acord consfințit în scris, raporturile politice dintre formațiunile coaliției guvernamentale au rămas precare. Fiecare dintre partidele de guvernămînt a fost aparent interesat de conservarea stării de fapt stabilite de Acordul cvadri-partit, deși în același timp a continuat să caute modalități de promovare a propriilor interese politice (prin noi alianțe, presiune sau chiar șantaj). Aceste raporturi precare au fost generate atât de neînțelegeri personale, de interese politice divergente cît și, în cele din urmă, de diferențe doctrinare.

Neînțelegerile aveau să se manifeste aproape în permanență imediat după semnarea Acordului cvadripartit. Acestea au constat îndeosebi în opoziția PUNR și a PRM față de atitudinea principalului partid de guvernămînt legată de negocierea unui Tratat de bază cu Ungaria, de discutarea în Parlament a legii învățămîntului și chiar în divergențele de opinii privind Legea accelerării privatizării.

Pe plan extern, tendința predominantă a constat în *deteriorarea accentuată a imaginii coaliției guvernamentale*, prin identificarea acesteia cu o alianță cu pronunțat caracter național, cripto-comunist și anti-european. Exemplul, mai mult decît suficiente: aducerea oficială la guvernare a celor mai antioccidentale și antieuropene partide politice din România a fost urmată, la scurt timp, de intrarea în vigoare a acordului de asociere a României la Uniunea Europeană (1 februarie 1995); semnarea la Strasbourg a Convenției-cadru privind protecția minorităților naționale este completată de declanșarea unei campanii anti-UDMR fără precedent de către PUNR; asumarea la nivelul cel mai înalt a respectării independenței justiției este contrazisă de decizia Curții Supreme care, cedînd presiunilor politice, hotărăște că tribunalele nu vor mai accepta procese de revendicare a caselor naționalizate.

Divergențele din cadrul arcului guvernamental aveau să irupă violent în toamna lui 1995. La 19 octombrie, Biroul Executiv al PDSR aproba, cu numai o abținere, ruperea protocolului cu PRM, după ce în revistele conduse de liderul partidului, senatorul Corneliu Vadim Tudor, au apărut atașuri extrem de dure la adresa șefului statului român. Cu toate că PRM oferise și pînă atunci imaginea unei forțe politice

extremist-naționalistă și xenofobă, nostalgică după regimul comunist și ultimul lider al acestuia, Nicolae Ceaușescu decizia rupturii a fost luată abia după declanșarea atacurilor împotriva lui Ion Iliescu. Reacția lui C.V. Tudor a fost generată, aparent, de calificativul pe care i-l oferise șeful statului, care în timpul unei vizite oficiale în Statele Unite, îl comparase cu liderul ultranaționalist rus, Vladimir Jirinovski.

Această "despărțire" de PRM s-a dovedit simptomatică pentru *duplicitatea* principalului partid de guvernămînt, atât în relațiile sale cu partenerii politici, cît mai ales în ceea ce privește promovarea unei politici externe conformă intereselor naționale. PDSR, mai dihai decât toate partidele românesti, are două imagini. Una oficială, de uz extern (și care constă în special în asumarea voinei de integrare europeană și euro-atlantică) și cealaltă internă, aceasta fiind și cea adevărată.

Conferința Națională a PDSR, desfășurată la finele lui noiembrie 1995, avea să consfințească ruptura dintre acest partid și foștii săi aliați, astă chiar dacă despărțirea oficială de PSM și PUNR avea să mai dureze ceva vreme. Delimitarea de o stîngă nostalgică și conservatoare, de ieșirile naționaliste, ciștigarea puterii în interiorul partidului de către aripa mai reformatoare condusă de Adrian Năstase, ca și presunile externe, au fost principalele elemente care au determinat PDSR-ul să se delimitizeze de mai vechii săi tovarăși de drum.

La 2 septembrie 1996, și ultimul partid rămas la guvernare, PUNR, declară nul Acordul cvadripartit. Trei dintre miniștrii PUNR erau eliberați din funcție prin decret prezidențial, în timp ce cel de-al patrulea renunță la calitatea de membru al acestei formațiuni politice. Oficial, s-a declarat că Delegația Permanentă a PDSR a decis ruperea protocolului de guvernare cu PUNR în urma atacurilor acestui partid la adresa partidului de coalitie și a președintelui Ion Iliescu, pe marginea încheierii Tratatului de bază cu Ungaria, ce avea să fie semnat două săptămâni mai tîrziu de monocolorul și des remaniatul guvern al premierului Nicolae Văcăroiu. De fapt, se intrase în ultima linie dreaptă a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare de la 3 noiembrie.

3. Opoziția - refuzul maculării

Cred că nu putem înțelege modul de funcționare al alianței guvernamentale dacă nu se face o raportare și la felul în care a decurs relația acesteia cu opozitia. Ieșite înfrînte la alegerile din septembrie 1992, partidele de opozitie (respectiv Convenția Democratică din România-CDR, Frontul Salvării Naționale, ulterior Partidul Democrat-PD și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România) au avut la acea dată doar două alternative: acceptarea invitației partidului majoritar de a sprijini fie un guvern de uniune națională, fie unul de "tehnocrați" sau de a refuza orice

participare la guvernare. Opoziția a ales cea de-a două variantă. În primul caz există riscul compromiterii în cadrul unei colaborări în care puterea reală ar fi apărținut PDSR, în cel de-al doilea de a nu putea evita în vreun fel alunecarea antireformistă și antieuropeană a coaliției guvernamentale. În mod tragic pentru România, a fost să fie această din urmă situație.

Opoziția a pornit de la principiul că cine a ciștigat alegerile trebuie să-și asume în totalitate responsabilitatea guvernării. Pe de altă parte, s-a sperat nefiresc de mult - ca guvernul Văcăroiu să clacheze curînd în strategia sa de reformă propusă și să se ajungă la alegeri anticipate. Unde, se credea, insuccesul guvernării ar fi sporit, prin contrast, șansele unei victorii a liberalismului și a reformismului democratic propuse de opozitie. Nici acest scenariu nu a avut însă acoperire în realitate. Așa că formațiunile politice de opozitie au avut cel mai adesea un simplu rol decorativ, inițiativele lor mărginindu-se la introducerea în camerele legislative de moțiuni simple sau de cenzură, la părăsirea sălii parlamentare în semn de protest, la votul contra în cazul legilor apreciate ca antireformiste.

Cu nu foarte mult diferită de modul de articulare a coaliției guvernamentale, opozitie a preferat foarte des, la rîndul său, complacerea în jocuri politicianiste pentru obținerea puterii, ignorînd parcă faptul că, pentru a ieși învingătoare pe termen lung, democrația are nevoie totuși de cît de mici succese în imediat. □

MARIAN CHIRIAC (1966) - He graduated from the Faculty of Geodesy, University of Bucharest.

Currently, he works as journalist for the magazine 22.

Raportul secret al lui Nikita Hrușciov

Continuare din numărul trecut

Pe 30 octombrie 1931, la o sesiune a Biroului de organizare a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, Kartvelișvili, secretar al Comitetului regional transcauzaian, a prezentat un raport. Toți membrii execuțivi ai acestui Comitet erau prezenți; dintre toți, eu sunt singurul încă în viață. În timpul acestei sesiuni, I. V. Stalin a propus la sfîrșitul discursului său reorganizarea secretariatului Comitetului regional transcauzaian în felul următor: prim secretar, Kartvelișvili; al doilea secretar, Beria (era pentru prima dată în istoria Partidului cînd numele lui Beria era menționat în calitate de candidat la o funcție în Partid). Kartvelișvili a răspuns că el îl cunoștea bine pe Beria și că din acest motiv refuza categoric să lucreze cu el. Stalin a propus atunci să lase problema în suspans, adăugînd că ea ar putea fi rezolvată de la sine pe parcursul lucrărilor. Două zile mai tîrziu, fusese luată decizia de a-i se acorda lui Beria postul în cauză și de a-l îndepărta pe Kartvelișvili din regiunea transcauzaiană. Acest fapt poate fi confirmat de către tovarășii Mikojan și Kaganovici, care erau prezenți la această reunire.

Este un fapt foarte cunoscut că relațiile dintre Kartvelișvili și Beria erau de multă vreme proaste. Ele au sporit în perioada în care tovarășul Sergo [numele popular al lui Ordjonikidze] deplinea activitatea sa în regiunea transcauzaiană. Kartvelișvili era cel mai apropiat colaborator al lui Sergo. Relațiile sale tensioane cu Kartvelișvili l-au împins pe Beria să creeze în întregime un "caz" Kartvelișvili.

Este caracteristic să notăm că în acest "caz", Kartvelișvili a fost acuzat de a fi instigat o acțiune teroristă contra lui Beria.

Actul de acuzare a lui Beria conținea o descriere a crimelor sale. Anumite lucruri ar trebui totuși să fie reamintite, dat fiind că este posibil ca anumiți delegați la Congres să nu fi avut ocazia să citească acest document. Aș vrea să reamintesc metodele bestiale ale lui Beria în cazul lui Kedrov și al lui Golubiev, precum și în cel al mamei adoptive a lui Golubiev, Baturina. Toate aceste persoane erau doritoare să informeze Comitetul Central despre activitățile perfide ale lui Beria. Ele au fost toate împușcate fără judecată și sentința nu a fost pronunțată decît după execuția lor.

Iată ce scria vechiul comunista Kedrov Comitetului Central, prin intermediul tovarășului Andreiev (tovarășul Andreiev era pe atunci unul dintre secretarii Comitetului Central):

Fac apel la dumneavaastră din fundul unei triste celule a închisorii Lefortovo. Dacă strigătul meu de groază vă ajunge la urechi nu rămîneți surzi la apelul meu; luați-mă sub protecția dumneavaastră. Vă implor să faceți astfel încît coșmarul interogatoriilor să înceteze. Arătați că cazul meu s-a bazat pe o greșeală. Sunt nevinovat. Vă rog să mă credeți. Timpul va dovedi că spun adevărul. Nu sunt un agent provocator al Ohranei fară. Nu sunt un spion. Nu sunt membru al unei organizații antisovietice, cum fac să se credă anumite denunțuri. Nu sunt vinovat de nici o crimă față de Partid sau de guvern. Sunt un vechi bolșevic fără pată. Am luptat în mod cinstiț aproape 40 de ani în rîndurile Partidului pentru binele și prosperitatea Națiunii. Astăzi, la vîrstă de 62 de ani, sunt amenințat de către judecătorii însărcinați cu ancheta de a suporta presunți psihiice și mai severe, crude și degradante. Ei (judecătorii) sunt totuși incapabili de a-și da seama de greșeala lor și de a recunoaște că procedeele lor sunt ilegale și că nu trebuie să fie permise. Ei se străduiesc să-și justifice atitudinea descriindu-mă ca pe un dușman îndrăgit și cerînd prin urmare să se folosească față de mine metode repressive sporite. Dar Partidul să știe că sunt nevinovat și că nimic nu poate transforma un fiu loial al Partidului în dușman, nici chiar în momentul în care el își va da ultima suflare.

Dar nu văd vreo ieșire. Simt că lovitură noastră puternică mă amenință. Dar cu toate acestea totul are o limită. Am fost torturat la maximum. Sănătatea mea este zdrenținată, forță și energie mea sunt pe cale să slăbească, sfîrșitul se apropie. A murit într-o închisoare sovietică și a fi calificat ca trădător de patrie, ce poate fi mai monstruos pentru un om sincer? Și, într-adevăr, cît este de monstruos totul! Inima mea resimte o amărăciune și o durere de netrecut. Nu, nu, aceasta nu va veni, aceasta nu poate să vină. O voi striga. Nici Partidul, nici guvernul sovietic, nici comisarul Poporului L. P. Beria nu vor permite o nedrepitate atât de crudă, atât de ireparabilă. Sunt absolut sigur că dacă va fi întreprinsă o examinare obiectivă, calmă, fără furie și fără torturi, va fi ușor de dovedit că sunt de nefondate acuzațiile aduse împotriva mea. Cred profund că adevărul și justiția vor triufla. O cred, o cred.

Vechiul tovarăș bolșevic Kedrov a fost recunoscut nevinovat de către colegiul militar. Dar, în ciuda acestui fapt, a fost împușcat din ordinul lui Beria. (Indignare în sală.)

Beria a tratat, de asemenea, cu cruzime familia tovarășului Ordjonikidze. De ce? Pentru că Ordjonikidze încercase să-l împiedice pe Beria să-și pună în aplicare planurile rușinoase. Beria se debatasă de toți cei care ar fi putut să-l jeneze, Ordjonikidze fusese tot timpul un adversar al lui Beria și nu-i ascunseseră acest lucru lui Stalin. În loc să examineze această afacere și să ia dispozițiile necesare, Stalin a permis "lichidarea" fratelui lui Ordjonikidze și l-a împins la sinucidere pe Ordjonikidze însuși.

(*Indignare în sală*.)

Așa era Beria.

Beria a fost demascat de Comitetul Central al Partidului la puțin timp după moartea lui Stalin. O procedură judiciară circumstanțială a permis să se stabiliească că Beria comise crime monstruoase. Beria a fost, în consecință, împușcat.

Se pune problema de a ști cum Beria, care "lichidase" zeci de mii de persoane, nu a fost demascat în timp ce Stalin era în viață? El nu fusese demascat mai devreme pentru că știse să folosească foarte abil slăbiciunile lui Stalin. Alimentând fără încetare bănuielile sale, Beria îl ajuta pe Stalin în tot și acționa cu sprijinul său.

Tovărăși, cultul personalității a atins proporții atât de monstruoase mai ales datorită faptului că Stalin însuși, folosind toate metodele imaginabile, a încurajat glorificarea propriei sale persoane. Aceasta este sprijinită de numeroase fapte. Unul dintre exemplele cele mai caracteristice ale acestei auto-glorificări și a lipsei absolute de modestie a lui Stalin este publicarea, în 1948, a Biografiei sale prescurtate. Stalin este aici flătat și glorificat asemenea unui zeu și considerat ca un înțelept infailibil, "cel mai mare dintre conducători", "cel mai mare strateg al tuturor timpurilor". Se ajungea la a nu mai găsi cuvinte suficiente de puternice pentru a-i aduce și mai multe elogii.

Este inutil de a cita cîteva exemple de adulataje luate dintre cele care se întîlnesc în această carte. Îmi este suficient să adaug că aceste adulări fuseseră aprobată de către Stalin însuși și că el adăugase altele, scrise de propria sa mînă, pe proiectul textului cărții. Se străduise el, în aceste note manuscrise, să răcească ardoarea lingvistilor care redactaseră Biografia sa prescurtată? Ba bine că nu! A avut grija să facă să reiasă că în anumite pasaje ale cărții, elogiiile care îi erau dedicate nu erau, după părerea sa, suficiente.

Iată cîteva exemple de "corecții" aduse de către Stalin, cu propria sa mînă:

În această luptă împotriva scepticilor și capitaliștilor, contra trokiștilor, zinovieștilor, buharîștilor și kameneviștilor, nucleul conducător al Partidului trebuia, după moartea lui Lenin, să găsească un motiv de unire definitivă. Acest nucleu conducător trebuia, sub conducerea lui Stalin, rălieze Partidul cuvintelor de ordine ale dispărutului și să conducă poporul sovietic pe marele drum al industrializării țării și al colectivizării economiei rurale.

Acesta este modul în care era scris elogiu lui Stalin ca strateg. De către cine? De către Stalin însuși, nu în rolul său de strateg, ci în rolul unui autor-editor, al unuia dintre principalii redactori ai biografiei sale auto-laudative.

Tovărăși, acestea sunt faptele. Ar trebui, mai degrabă, să spunem faptele rușinoase.

Și încă un fapt despre aceeași Biografie prescurtată a lui Stalin. După cum se știe, Manual de istorie a partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice a fost scris de către o comisie a Comitetului Central al Partidului.

Cu toate că își asuma funcțiile de conducător al Partidului și poporului cu pricepere și se bucura de sprijinul fără rezerve al întregului popor sovietic, Stalin ignora orice vanitate, pretenție sau glorificare personală.

Unde și cînd s-a văzut un conducător care să-și aducă propriile elogii? Este acesta un procedeu demn de un șef de tip marxist-leninist? Nu. Exact împotriva unor asemenea practici s-au ridicat Marx și Engels. Aceste procedee au fost la fel de puternic condamnate de Vladimir Ilici Lenin.

În proiectul acestei Biografii prescurtate, se puteau citi fraza următoare:

Stalin este Lenin de astăzi. Această frază i-a părut prea slabă lui Stalin și, de asemenea, a schimbat-o cu mîna sa în:

Stalin este demnul continuator al operei lui Lenin sau, cum se spune în Partidul nostru, Stalin este Lenin de astăzi.

Vedeți cum acest lucru este bine exprimat, dar nu de către popor ci de Stalin însuși!

Este posibil să indicăm multe aprecieri de acest fel în propriul elogiu scrise de mîna lui Stalin în proiectul textului acestei cărți. Într-un mod deosebit de generos el însuși se acopera de elogii cu privire la geniul său militar, la arta sa strategică.

Voi cîta încă o adăugire redactată de Stalin pe tema geniului său militar.

Știința sovietică a războiului modern a făcut numeroase progrese în mîinile tovarășului Stalin. Tovărășul Stalin a pus la punct teoria factorilor permanenți care decid în problema războaielor, a defensivei active și legilor contra-ofensivei și ofensivei, a colaborării ansamblului serviciilor și armelor în războiul modern, a rolului tancurilor grele și aviației în războiul modern, precum și al artilleriei ca cea mai formidabilă dintre serviciile armate. Diverselor stadii ale războiului, geniul lui Stalin le-a găsit soluții juste care țineau cont de toate circumstanțele situației.

(*Mișcări în sală*.)

Și mai departe, Stalin scrie:

Măiestria militară a lui Stalin s-a etalat atât în apărare cât și în atac. Geniul tovarășului Stalin i-a permis să ghicească planurile dușmanului și să le facă să eşueze. Bătăliile în care tovarășul Stalin a condus armatele sovietice sănt exemple stălucite ale abilității operaționale militare.

Acesta este modul în care era scris elogiu lui Stalin ca strateg. De către cine? De către Stalin însuși, nu în rolul său de strateg, ci în rolul unui autor-editor, al unuia dintre principalii redactori ai biografiei sale auto-laudative.

Tovărăși, acestea sunt faptele. Ar trebui, mai degrabă, să spunem faptele rușinoase.

Și încă un fapt despre aceeași Biografie prescurtată a lui Stalin. După cum se știe, Manual de istorie a partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice a fost scris de către o comisie a Comitetului Central al Partidului.

Această carte, în paranteză fie spus, a fost la fel de impregnată de cultul individului și a fost scrisă de un grup desemnat de autori. Acest fapt se reflectă în formula următoare ce figura pe corecturile Biografiei prescurtate a lui Stalin:

O comisie a Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, sub conducerea tovarășului Stalin și cu participarea sa cea mai activă, a pregătit un Manual de istorie a partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice.

Dar nici această frază nu îi dădea satisfacție lui Stalin. Fraza următoare o înlocuia în versiunea definitivă a Biografiei prescurtate:

În 1938 apărea cartea Istoria partidului comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, manual scris de tovarășul Stalin și aprobat de o comisie a Comitetului Central al PC (b.) al Uniunii Sovietice.

Este posibil să se adauge așa ceva?

(*Mișcări în sală*.)

După cum vedeti, o metamorfoză surprinzătoare transformase opera unui grup într-o carte scrisă de Stalin. Nu este nevoie să spunem cum și de ce s-a produs această metamorfoză. În această privință, îmi vine în minte o întrebare: dacă Stalin este autorul acestei cărți, de ce a fost nevoie de a proslăvi atât persoana lui Stalin și de a transforma întreaga perioadă din istoria gloriosului nostru partid comunist după Revoluția din Octombrie într-o acțiune a "geniului lui Stalin"?

Reflecta această carte, într-o manieră convenabilă, eforturile Partidului în transformarea socialistă a țării, în edificarea societății sociale, în industrializarea și colectivizarea țării, precum și alte măsuri luate de Partid care, fără să devieze, urmau linia stabilită de Lenin? Această carte vorbește în principal despre Stalin, despre discursurile sale, despre rapoartele sale. Totul, fără cea mai mică excepție, este legat de numele său.

Și cînd Stalin afirmă că a scris el însuși Manualul de istorie al PC (b.) al Uniunii Sovietice, nu trebuie să ne mirăm căci de puțin. Un marxist-leninist poate să scrie astfel despre sine, adresind țării elogiu proprii persoane?

Sau să examinăm problema premiilor Stalin. (*Mișcări în sală*)

Țării însăși nu au creat vreodată un premiu purtînd numele lor.

Stalin deseînnase ca fiind cel mai bun un text de imn național al Uniunii Sovietice care nu conținea nici un cuvînt despre partidul comunist; dar conținea următorul elogiu, fără precedent, al lui Stalin:

Stalin ne-a educat în spiritul fidelității față de popor. El ne-a inspirat în îndeplinirea muncii noastre grandioase și în acțiunile noastre.

În aceste versuri de imn, întregă activitatea a marei partide leniniste în domeniile educației, conducerii și inspirării este atribuită lui Stalin. Aceasta constituie, bine înțeles, o deviere clară de la marxism-leninism, o înjosire și o depreciere clare a rolului Partidului. Trebuie să adăugăm pentru informarea dumneavoastră că Prezidiul Comitetului Central a adoptat deja

o rezoluție privind compunerea noului text al imnului, în care se reflectă rolul poporului și rolul Partidului. (*Aplauze viguroase și prelungite*.)

Și oare fără știrea lui Stalin au primit numele său numeroase orașe și întreprinderi? Fără știrea lui monumente dedicate lui Stalin au fost ridicate în întreaga țară - aceste "monumente comemorative pentru un om viu"? Este un fapt cunoscut că Stalin însuși semnase pe 2 iulie 1951 o rezoluție a Consiliului de Miniștri al URSS privind ridicarea, pe canalul Volga-Don, a unui impresionant monument al lui Stalin; pe 4 septembrie, în același an, el publicase un decret acordind 33 de tone de bronz pentru construcția acestui monument masiv. Oricine a vizitat regiunea Stalingrad a văzut cu siguranță imensa statuie care este ridicată acolo, și aceasta într-un loc pe care aproape nimeni nu îl frecventeașă. Sume considerabile au fost cheltuite pentru a o ridica, în timp ce oamenii din această regiune trăiau după război în colibe. Judecați dumneavoastră însă: avea Stalin dreptate atunci cînd scria în biografia sa că:

...El nu își permitea nici cea mai mică bănuială de suficiență, de mîndrie sau de auto-glorificare?

La fel, Stalin dăduse dovadă de lipsă de respect față de memoria lui Lenin. Nu este o împlinare că, în ciuda deciziei luate în urmă cu mai mult de treizeci de ani de a construi un palat al sovietelor ca monument în cinstea lui Vladimir Ilici, acest palat nu a fost niciodată construit, construirea sa mereu aînămată și proiectul abandonat.

Nu putem să nu reamintim Rezoluția din 14 august 1925 a guvernului sovietic privind "înființarea premiului Lenin pentru munca educativă". Această Rezoluție a fost publicată în presă, dar pînă acum nu a existat un premiu Lenin. Acest lucru trebuie de asemenea îndreptat.

(*Aplauze tumultuoase și prelungite*.)

În timpul vieții lui Stalin, grație metodelor cunoscute pe care le-am menționat, și cînd fapte exalte, de exemplu, din Biografia prescurtată a lui Stalin, toate evenimentele au fost explicate ca și cum Lenin nu ar fi jucat decît un rol secundar, chiar și în timpul Revoluției Socialiste din Octombrie. În numeroase filme și în numeroase opere literare personalitatea lui Lenin era prezentată într-o manieră inexactă și depreciată în mod inadmisibil.

Lui Stalin îi plăcea să vadă filmul 1919, anul de neuitat, în care se remarcă pe scară unui tren blindat și unde el practic învingea dușmanul cu propria lui sabie. Klement lefremovici, scumpul nostru prieten, să găsească curajul necesar și să scrie adevărul despre Stalin; la urma urmei, el știe cum s-a bătut Stalin. Îi va fi greu tovarășului Voroshilov să întreprindă această muncă, dar va fi bine să o facă. Oricine s-ar bucura, atât poporul cît și partidul. Chiar și nepoții săi i-ar mulțumi pentru aceasta.

(*Aplauze prelungite*.)

Vorbind despre evenimentele Revoluției din Octombrie și ale războiului civil, s-a crezut impresia că Stalin jucașe întotdeauna rolul principal, ca și cum

mereu și peste tot Stalin îi sugerase lui Lenin ceea ce trebuia să facă și cum trebuia să facă. Dar aceasta înseamnă a-l calomnia pe Lenin.

(Aplauze prelungite.)

Nu voi păcătui probabil împotriva adevărului cînd voi spune că 99% dintre persoanele prezente au auzit foarte puțin vorbindu-se despre Stalin și știau puține despre el înainte de anul 1924, în timp ce Lenin era cunoscut de toți; întregul Partid, întreaga Națiune, de la copii și pînă la bătrâni cu barbă albă, toată lumea îl cunoștea.

(Aplauze tumultoase și prelungite.)

Toată această chestiune are nevoie de a fi revăzută temeinic, astfel încît istoria, literatura și artele frumoase să reflecte în mod convenabil rolul lui V.I. Lenin și faptele grandioase ale partidului nostru comunist și ale poporului sovietic, ale poporului creator.

(Aplauze)

Tovarăși! Cultul individului a provocat fosirea de principii eronate în munca Partidului și în activitatea economică; el a condus la violarea regulilor democra-tiei interne a Partidului și sovietelor, la o administrație sterilă, la deviații de toate felurile, disimulând lacunele și fără realitatea. Națiunea noastră a dat naștere la numeroși curtezani și specialiști în optimism fals și în păcăleală.

Nu trebuie să uităm nici că, din cauza arestării a numeroși conducători ai Partidului, ai sovietelor și ai economiei, mulți militanți începuseră să lucreze într-un mod ezitant, arătau o prudență excesivă, temându-se de tot ce era nou; le era frică și de umbra lor și începeau să dovedească mai puțină inițiativă în munca lor.

Luați, de exemplu, Rezoluțiile Partidului și sovietelor. Ele erau pregătite într-o manieră de rutină, adesea fără să ține cont de situația concretă. Se ajunsese la punctul că militanții, chiar la reunurile cele mai importante, își citeau discursurile. Rezulta de aici un pericol de formalism în munca Partidului și sovietelor și biro-ratizarea întregului aparat.

Aversiunea lui Stalin față de luarea în considerare a realităților existenței și faptul că el nu era la curent cu adevărată stare a situației în provincie își pot găsi ilustrarea în modul în care el a condus agricultura. Toți cei care au avut un interes cît de mic față de probleme naționale nu au putut să nu constate situația dificilă a agriculturii noastre. Stalin, el, nici măcar nu o remarcă. I-am atras noi atenția lui Stalin asupra acestia? Da, am făcut-o, dar nu am fost sprijinită de el. De ce? Pentru că Stalin nu s-a deplasat niciodată, pentru că el nu a luat contact cu muncitorii din orașe și kolhozuri. El ignora care era situația reală în provincie.

El cunoștea campania și agricultura prin intermediul filmelor. Si aceste filme înfrumusețaseră mult realitatea în domeniul agriculturii. Multe filme prezintă în asemenea culori viața kolhoznică încît se putea vedea mese ce se năruiau sub greutatea curcilor și gîștelor. Evident, Stalin credea că erau adevărat aşa, Vladimir Ilie Lenin vedea cu totul altfel viața. El era mereu aproape de popor. Avea obiceiul de a primi delegații țărănești și de a vorbi adesea

la reuniuni ținute în uzine. Vizita de asemenea satele și ținea contactul cu țărani.

Stalin, în schimb, se separase de popor și nu se dusea niciundă. Aceasta a durat zeci de ani. Ultima sa vizită într-un sat datează din ianuarie 1928, perioadă în care el vizita Siberia în legătură cu o problemă de livrare de cereale. Deci cum ar fi putut el fi în măsură să judece care era situația în provincie?

Atunci cînd a fost informat, în cursul unei discuții, că situația agriculturii era dificilă și că cea a creșterii animalelor domestice și a producției de carne era deosebit de proastă, a fost formată o comisie și însărcinată să supravegheze redactarea unei Rezoluții intitulate *Mijloace ce trebuie folosite în vederea sporirii creșterii animalelor domestice în kolhozuri și sovhozuri*. Am pus pe picioare acest proiect.

Firește, propunerile noastre în acea perioadă nu luau în considerare toate posibilitățile, dar preconizaseră totuși metode în vederea sporirii creșterii animalelor în kolhozuri și sovhozuri. Sugerau atunci creșterea prețurilor vitelor pentru a stimula pe această cale inițiativa muncitorilor din kolhozuri, din stațiunile de mașini și tractoare și din sovhozuri. Dar proiectul nostru nu a fost acceptat; el avea să fie în întregime respins în februarie 1937.

Mai mult. În cursul examinării acestui proiect Stalin a propus ca taxele plătite de către kolhozuri și de muncitorii din kolhozuri să fie ridicate la 40 de miliarde de ruble. După el, țărănește era înstărită și muncitorul kolhoznic nu ar fi avut decât să vîndă un pui în plus pentru a fi în măsură să plătească acest impozit.

Imaginați-vă ce a însemnat acest lucru. În mod sigur 40 de miliarde de ruble este o sumă pe care muncitorii din kolhozuri nu o realizaseră pentru toate produsele pe care le vînduseră guvernului. În 1952, de exemplu, kolhozurile și muncitorii din kolhozuri primiseră douăzeci și șase de miliarde două sute optzeci de milioane de ruble pentru toate produsele pe care le livraseră și vînduseră guvernului.

Era atunci atitudinea lui Stalin fondata pe informații de orice natură? Evident nu.

În aceste cazuri, faptele și cifrele nu îl interesau. Dacă Stalin spunea ce să fie, el își imagina că și era astfel - la urma urmei, era un "geniu" și un geniu nu are nevoie să socotească, el nu are decât să arunce o privire și imediat poate spune ce ar trebui să fie. Cînd își exprimă opinia, fiecare trebuie să o repete și să îl admire înțelepciunea.

Dacă era cantitatea de înțelepciune conținută în propunerea de a ridica taxa agricolă la patruzeci de miliarde de ruble? Niciuna, absolut niciuna, fiindcă propunerea nu era fondată pe o estimare efectivă a situației ci pe ideile străine ale unei persoane care nu avea nici un contact cu realitatea. Actualmente suntem pe cale de a ieși încet dintr-o situație agricolă dificilă. Discursurile delegaților la cel de-al XX-lea Congres ne-au satisfăcut toate; suntem bucuroși că numeroși delegați au luat cuvîntul, că există condițiile cerute pentru înăpîndirea celui de-al VI-lea plan cincinal pentru creșterea animalelor domestice, nu într-o perioadă de cinci ani, ci în doi sau trei ani. Suntem siguri

că angajamentele noului plan cincinal vor fi înăpîndite cu succes.

(Aplauze prelungite.)

Tovarăși! Dacă criticăm astăzi în mod înversat cultul individului, care era atât de răspîndit în timpul vieții lui Stalin, și dacă vorbim de numeroase fenomene negative născute de acest cult atât de străin de spiritul marxism-leninismului, diverse persoane s-ar putea întreba: cum a fost el posibil? Stalin a fost în fruntea Partidului și a țării timp de treizeci de ani și numeroase victorii au fost repartizate în timpul vieții sale. Se poate nega acest lucru? După părere mea această chestiune poate fi pusă în modul acesta de cei care sunt orbi și hipnotizați fără speranță de cultul individului, de cei care nu înțeleg esența revoluției și a Statului sovietic, de cei care nu sesizează într-o manieră leninistă rolul Partidului și al Națiunii în dezvoltarea societății sovietice.

Victoria revoluției socialiste a fost repartizată de către clasa muncitoare și țărănește săracă, cu sprijinul parțial al țărănilor mijlocași. Ea a fost repartizată de către popor sub conducerea partidului bolșevic. Marele serviciu adus de Lenin a constat în faptul că el a creat un partid militant al clasei muncitoare, dar el era înarmat cu cunoașterea marxistă a legilor progresului social și a științei victoriei proletare în lupta contra capitalismului, și el a călit precum oțelul Partidul în creuzetul luptei revoluționare a maselor populare. În această luptă Partidul a apărat mereu interesele poporului, el a devenit călăuză sa experimentată și a condus masele muncitoare la putere, la crearea primului Stat socialist.

Vă amintiți bine cuvintele înțelepte ale lui Lenin spunând că Statul sovietic este puternic datorită conștiinței maselor, că istoria este creată de milioane și zecile de milioane de oameni care constituie poporul.

Am obținut victoriile noastre istorice grație muncii de organizare a Partidului, numeroaselor organizații din provincie, sacrificiilor consimțite de către marea noastră Națiune. Aceste victorii sunt rezultatul imensului efort și al acțiunii Națiunii și Partidului în ansamblul lor; ele nu sunt nicidcum fructul conducerii lui Stalin, cum se spuse în perioada cultului individualului.

Dacă vrem să studiem această problemă în termeni marxiști și leniniști, trebuie atunci să declarăm fără echivoc că conducerea, așa cum era ea practicată în timpul ultimilor ani ai lui Stalin, devenise un obstacol în calea dezvoltării sociale a Uniunii Sovietice.

Adesea Stalin lăsa să doarmă timp de luni probleme de o excepțională importanță pentru viața Partidului și a Statului și a căror soluționare nu suferă amînare. Sub conducerea lui Stalin relațiile noastre pașnice cu alte națiuni fuseseră adesea amenințate, fiindcă deciziile unuia singur puteau să provoace și adesea provocau, de fapt, mari complicații.

În ultimii ani, cînd am ajuns să ne eliberăm de practica dăunătoare a cultului individualului și am luat multe măsuri potrivite în domeniul politici interne și externe, fiecare a putut constata cum activitatea se re-

lua, cît progrăsă activitatea creațoare a mari mase muncitoare, cum toată aceasta a acționat favorabil asupra dezvoltării economiei și culturii.

(Aplauze.)

Tovarăși vor putea să ne întrebă: Unde erau membrii Politburo-ului Comitetului Central? De ce nu s-au ridicat atunci contra cultului individualului? Si de ce nu o fac decât acum?

Mai întîi trebuie să ținem cont de faptul că membrii Politburo aveau păreri diferite asupra acestor probleme în perioade diferite. La început mulți dintre ei îl susținuseră în mod activ pe Stalin, pentru că Stalin era unul dintre cei mai puternici marxiști și logica sa, puterea și voința sa influențau într-o mare măsură cadrele și munca Partidului.

Se știe că Stalin, după moartea lui Lenin, în special în timpul primilor ani, luptase activ pentru leninism împotriva dușmanilor teoriei leniniste și împotriva celor care se îndepărtau de ea. Sprijinindu-se pe teoria leninistă, Partidul, în frunte cu Comitetul Central, începea pe scară mare opera de industrializare socialistă a țării, de colectivizare agricolă și de revoluție culturală. În această epocă, Stalin a dobîndit o mare popularitate și numeroase simpatii, precum și un larg sprijin. Partidul trebuia să lupte împotriva celor care încercau să conducă țara în afara liniei leniniste corecte; el trebuia să combată trokiștii, zinovieviștii, deviaționistii de dreapta și naționaliștii burghesi. Această luptă era indispensabilă. Dar, mai tîrziu, Stalin, abuzând din ce în ce mai mult de putere, pornea lupta contra unor eminenți conducători ai Partidului și ai guvernului și începea să recurgă la metode teroriste împotriva unor cetăteni sovietici cinstiți. După cum am arătat deja, astfel i-a tratat Stalin pe conducători eminenți ai Partidului și ai guvernului, precum Kossior, Rudzutak, Eikhe, Postichev și mulți alții.

Protestul împotriva suspiciunilor și acuzațiilor nefondate avea drept consecință a face să cadă opozantul sub lovitura represiunii. Este ceea ce a caracterizat căderea tovarășului Postichev.

Într-unul dintre discursurile sale, Stalin își exprimase nemulțumirea față de Postichev și îl întrebase:

Ce sunteți cu adevărat?
Postichev răspunse clar:

Sunt bolșevic, tovarăș Stalin, bolșevic.

Această afirmație a fost mai întîi considerată ca doavă a unei lipse de respect față de Stalin; mai tîrziu, ea a fost considerată ca un act prejudiciabil, ceea ce a avut drept consecință execuția lui Postichev, care a fost denunțat, fără nici un motiv, ca "dușman al poporului".

În situația care exista atunci, m-am întreținut adesea cu Nikolai Alexandrovici Bulganin. Într-o zi, cînd erau amîndoi în mașină, îmi spune:

S-a întîmplat uneori ca cineva să meargă la Stalin, la invitația sa, ca prieten. Si cînd a luat loc împreună cu Stalin, el nu știe unde va fi trimis în continuare, acasă sau în închisoare.

Este clar că aceste condiții puneau toți membrii Biroului Politic într-o situație foarte dificilă. Si, la

fel, cind se consideră faptul că în ultimii ani Comitetul Central nu era convocat în sesiuni plenare și că Biroul Politic nu se reunea decât din cind în cind, se va înțelege atunci că de dificil era pentru un membru al Biroului Politic să ia poziție împotriva unui procedeu incorrect sau a altuia, împotriva greșelilor și a lipsurilor grave în exercitarea conducerii.

Așa cum am explicat deja, numeroase decizii erau luate fie de o singură persoană, fie în mod indirect, fără a se proceda la discuții colective. Trista soartă a tovarășului Voznessenski, care a fost victimă represiunii staliniste, este cunoscută de toți. Este bine de observat că decizia de a-l îndepărta pe Voznessenski din Biroul Politic a fost luată într-un mod ocolit fără să fi avut loc vreo discuție. În același fel au fost luate deciziile privind eliminarea lui Kuznețov și a lui Rodionov din posturile pe care le dețineau.

Importanța rolului Politburo-ului Comitetului Central fusese redus și munca sa fusese dezorganizată ca urmare a creării, în sinul său, a diverse comisii, desemnate sub numele de: "comisia de cinci", "comisia de șase", "comisia de șapte" și "comisia de nouă". Iată, de exemplu, o rezoluție adoptată de Biroul Politic pe 3 octombrie 1946:

PROPUNEREA LUI STALIN:

1. *Comisia Afacerilor externe a Politburo (comisia de șase) va fi însărcinată pe viitor, în afară de problemele relative la Afacerile externe, și cu probleme referitoare la construcția internă și la politica internă;*

2. *"Comisia de șase" se va asocia cu președintele comisiei de Stat pentru planificarea economică a URSS, tovarășul Voznessenski, și va fi de acum înainte desemnată sub numele de "comisia de șapte". Semnat.*

Ce terminologie de jucători de cărți!

(Risete în sală.)

Este evident că crearea în sinul Politburo a unor asemenea comisii ("comisia de cinci", "comisia de șase", "comisia de șapte", "comisia de nouă") nu era conformă principiului conducerii colective. În acest fel, anumiți membri ai Politburo nu au fost în măsură să participe la deliberări ce au antrenat decizii de o mare importanță.

Unul dintre cei mai vechi membri ai Partidului nostru, Kliment Iefremovici Vorosilov, se afla într-o poziție aproape insuportabilă. Timp de mulți ani, el a fost privat de dreptul de a asista la reuniiile Biroului Politic. Stalin i-a interzis să ia parte la aceste reunii și să primească documente. De fiecare dată cind Biroul Politic trebuia să se reunescă și cind tovarășul Vorosilov ajungea să afle acest lucru, el se grăbea să telefoneze și să întrebe dacă și era permis să asiste. Uneori Stalin îi permitea, însă, în acest caz, nu pierdea ocazia de a-i arăta nemulțumirea sa.

Din cauza neîncrederii sale extreme, Stalin ajunsese pînă la a-și imagina, ceea ce era absurd și ridicol, că Vorosilov era un agent englez.

(Risete în sală.) Este adevărat - un agent englez. S-a instalat la el un dispozitiv special de înregistrare pentru a asculta tot ceea ce se spunea acolo.

Mulți dintre noi au acceptat să-și vadă numele date la diverse orașe, întreprinderi și kolhozuri. Trebuie să îndreptăm acest lucru.

(Aplauze.)

Dar trebuie să o facem în mod calm și încet. Comitetul Central va discuta problema și va examina cu atenție mijlocul de a evita greșelile și erorile. Îmi amintesc în ce fel Ucraina aflat de arestarea lui Kossior. Stația de emisie din Kiev avea obiceiul de a-și începe programele astfel: "Aici Radio Kossior". Cind, într-o zi, programele au omis să menționeze numele lui Kossior toată lumea a fost convinsă că Kossior era în dificultate, că fusese probabil arestat.

Dacă se ajungea astăzi la a lua decizia de a proceda la schimbări de nume, oamenii ar fi crezut că tovarășii al căror nume îl poartă întreprinderi, kolhozuri, orașe, ar fi suferit la fel o soartă grea și că au fost arestați.

(Mișcări în sală.)

Autoritatea și importanța unui conducător sunt evaluate în funcție de numărul de orașe, de întreprinderi industriale și de uzine, de kolhozuri și sovhozuri care poartă numele său. Nu este acum marele moment în care să eliminăm acestă "proprietate privată" și să "naționalizăm" uzinele, întreprinderile industriale, kolhozurile și sovhozurile?

(Risete. Aplauze. Voci: "Este corect!")

Această decizie nu va putea decât să fie favorabilă cauzei noastre. La urma urmării, cultul personalității se manifestă și în acest fel.

Va trebui să examinăm foarte serios problema cultului personalității. Nici o informație despre acest subiect nu va trebui să se strecoare în afară; în special presa nu trebuie să fie informată. Aceasta este deci motivul pentru care examinăm această problemă aici, în ședință cu ușile închise a Congresului. Există limite pentru orice. Nu trebuie să furnizăm muniiții dușmanului, nu trebuie să ne spălăm rufe în fața sa. Cred că delegații la Congres vor înțelege și vor evalua la adevărată lor valoare toate propunerile care le vor fi făcute.

(Aplauze tumultuoase.)

Tovărăși, trebuie să abolim cultul individualului într-o manieră decisivă odată pentru totdeauna. Trebuie să tragem concluzii adecvate privind munca ideologică, teoretică și practică.

Este deci necesar în acest scop:

1. Să condamnăm și să distrugem, la bolșevici, cultul individualului, deoarece el este străin marxism-leninismului și nu este în armonie cu principiile relative la conducerea Partidului și cu normele vieții de Partid. Trebuie, la fel, să luptăm neîndupărat împotriva tuturor tentativelor de a restaura această practică într-un fel sau altul.

Va trebui, de asemenea, să punem efectiv în practică în munca noastră ideologică tezele cele mai importante ale științei marxist-leniniste cu privire la popor, în calitate de creator al istoriei și al tuturor bunurilor materiale și spirituale ale umanității, la rolul decisiv al Partidului marxist în lupta revoluționară

pentru transformarea societății, la victoria comunismului.

În această ordine de idei, vom fi obligați să examinăm în mod critic, plasându-ne sub un unghi marxist-leninist, ideile eronate care au fost larg răspândite cu privire la cultul individului în domeniul istoriei, al filosofiei, al economiei și al altor științe, precum și în cele ale literaturii și artelor frumoase, și să facem corecturile necesare. Este indispensabil ca un nou manual de istorie al partidului nostru, redactat conform obiectivității științifice marxiste, să fie publicat în viitorul imediat, la fel un manual de istorie a societății sovietice, precum și o carte asupra războiului civil și a marelui război patriotic.

2. Va trebui să urmărim în mod sistematic și consecvent munca îndeplinită de Comitetul Central al Partidului în timpul ultimilor ani. Caracteristicile acestor munci au fost următoarele: respectarea minuțioasă, în toate organizațiile de Partid, de la bază la vîrf, a principiilor leniniste legate de conducerea Partidului; respectarea mai ales a principiului esențial al conducerii colective; respectarea normelor vieții de Partid așa cum sunt ele descrise în statutele Partidului; și, în sfîrșit, practicarea largă a criticii și autocriticii.

3. Va trebui să repunem în vigoare în mod complet principiile leniniste ale democrației sociale, așa cum sunt ele exprimate în Constituția Uniunii Sovietice, și să luptăm împotriva arbitriașilor care vor abuza de puterea lor. Răul pricinuit atâtă vreme de actele care nu fineau cont deloc de legalitatea socialistă revoluționară și care se datorau influenței negative a cultului individualului, va trebui complet îndreptat.

Tovărăși! Cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a dovedit, cu o forță nouă, unitatea de neclintit a Partidului nostru, coeziunea sa în jurul Comitetului Central, hotărârea sa de a îndeplini o mare sarcină: construcția comunismului.

(Aplauze tumultuoase.)

De asemenea, faptul că el a prezentat în toate ramificațiile lor problemele ridicate de cultul individualului, care este străin marxism-leninismului, precum și cele legate de lichidarea consecințelor sale, demonstrează marea forță morală și politică a Partidului nostru.

(Aplauze prelungite.)

Sîntem convinși că Partidul nostru, înarmat cu Rezonanța istorice ale celui de-al XX-lea Congres, va conduce poporul sovietic spre noi succese, spre noi victorii, urmînd linia trasată de Lenin.

(Aplauze tumultuoase și prelungite.)

Trăiască drapelul victorios al Partidului nostru, leninismul!

(Aplauze tumultuoase și prelungite care se termină printr-o ovăzie. Toți se ridică.)

Traducere de
Louis ULRICH

Stenograma

ședinței din 2.XI.1956 cu tov. Aurel Mălnășan și Valter Roman

Continuare din numărul trecut

Tov. Valter Roman:

Eu am să fiu foarte dezordonat pentru că n-am putut să-mi adun gândurile. Eu aş vrea să vorbesc că ceva despre probleme de partid, din tot ce am putut culege cam ce ar fi cauzele care au determinat aceste evenimente. Deci, eu nu iau pe oameni și am încercat să însumez aceste cauze. Deci, după părerea generală rezultă că cauza principală ar fi în proasta și sectara conducerii a lui Rákosi și adăugat la aceasta Gerő care tot a mers pe vecchia linie; că nu s-a ținut cont de specificul Ungariei, anume, de faptul că Ungaria este o țară catolică, cu vechi tradiții catolice; că Ungaria a luptat contra Armatei Sovietice pînă la capăt și nu a întors pe drum armele, deci era sentimentul acesta antisovietic. Ura aceasta era profund adîncită la ei. Că au avut de-a face cu burghezia veche, organizată, cu experiență, și că contrarevoluția are experiență vastă și a unei înfrângeri a revoluției noastre din 1919.

Toate acestea, după părerea lor, trebuiau să determine o linie mai suplă politică în toate problemele, ceea ce nu a avut loc și ei spun că a mers pe linia transplantării în mod mecanic a tot ce a fost în Uniunea Sovietică în condițiile Ungariei.

Conducerea și cadrele de partid, după părerea lor - și mă bazez în special pe părerea acestor trei membri ai Comitetului Central cu care am stat de vorbă și care sunt tovarăși foarte buni - care au relatat că Biroul Politic, conducerea de partid a fost izolată și de mase și de cadrele de partid. De exemplu, Münnich mi-a povestit în legătură cu aceasta că el, de cîteva ori, s-a dus la Rákosi cu această problemă și i-a tras atenția asupra acelor defecțiuni care acum au ieșit la iveală și la care i s-a spus "tu habar n-ai, nu cunoști situația". Conducerea supremă a partidului nu a avut autoritate, n-a reușit să fie iubită de popor, să se lege de popor, de mase. Aici unul dintre tovarăși mi-a redat și acest aspect, mi-a spus că "la voi este bine, că la voi este Gheorghiu-Dej și Chivu Stoica, dar la noi a fost Rákosi și cu Gerő", făcînd aluzie la o împrejurare de care, desigur, trebuie ținut cont. Nu vorbim despre aceasta, dar trebuie să stim ce importanță are aspectul național acolo. Asta nu înseamnă că ei au fost cît de cît anti-semiți, dar ei au arătat și acest aspect, comparativ

chiar. În conducere au existat grupuri care aveau diferite păreri. A lipsit în problemele esențiale unitatea și asta de ani de zile.

Cadrele care trebuiau să ducă la îndeplinire hotărîrile știau acest lucru, că Rákosi este de o anumită părere, că alții sunt de altă părere și executarea hotărîrilor n-a mers. Această stare de lucruri a culminat, aşa cum am arătat înainte, că în momentul cel mai tragic al Ungariei și al istoriei mișcării muncitorești ungare și internaționale, atunci cînd trebuia să ia două lucruri în mînă, în primul rînd să caracterizeze evenimentele - să spună: e contrarevoluție sau e mișcare națională - s-au scindat în două: unii au spus că asta este o mișcare națională cu revendicări juste, alții au caracterizat-o de la bun început ca o mișcare contrarevoluționară, însă care a folosit nemulțumirea provocată de proasta politică a partidului și vreau să spun, în paranteză, că și în comunicatul sovietic nu este clară această problemă. Ei spun cam cum spune Nagy și nu este just așa. Pe chestiunea aceasta s-a scindat Biroul Politic și partea care a susținut că aici este mîna contrarevoluției, care a folosit nemulțumirile și nu invers, că au fost nemulțumiri și contrarevoluția s-a alăturat nemulțumirilor, ci că s-a lucrat din umbră, această parte a Biroului Politic a fost scoasă și ei au plecat din Ungaria împreună cu trupele sovietice. Aceștia sunt Kovács István, Gerő, Reváyi și o serie de alți tovarăși care au fost pe această poziție. Si Münnich a fost pe această poziție. Deși el a fost pe această poziție, el a considerat că este de datoria lui să rămînă, deși a avut această atitudine că este vorba de contrarevoluție.

De asemenea, tovarășii au spus că mulți ani în Comitetul Central nu a existat unitate de vederi în problemele esențiale, ceea ce s-a transmis la activul de partid, a slabit disciplina și a dus la pierderea autorității conducerii. Tovarășul a insisat foarte mult, și eu consider pe dreptate, că problema autorității e problemă esențială, că ceea ce s-a făcut de la Congresul al XX-lea încocace asta a fost - și ne-au tras atenția acești trei tovarăși - asta a fost un dezmarț în partid, că au început să puie pe toți după alfabet și pe chestiile acestei s-au mai întrebat: cine oare ne conduce pe noi, care este conducătorul, pentru că fără conducător nu există nici o mișcare și a insistat foarte mult asupra acestei

probleme ca oamenii, pe eșaloanele unde sunt, să aibă autoritate, autoritate bazată nu pe faptul că e pus acolo de cineva, ci autoritate cîștigată de jos. Ei se gîndeau și în jos, că în fruntea organizațiilor de partid orășenești, comunale, regionale, să fie oameni care să aibă legătură cu masele și să fie iubiți de mase și de membrii de partid. Ei au arătat un caz într-o regiune unde a fost pus un om care nu a fost cunoscut în regiunea respectivă, n-a știut lumea cine este el, degeaba a spus că eu sunt secretar. Iar în altă regiune a fost pus un om de acolo, un om popular și care a ținut în mină pînă în ultima clipă, a ținut legătura telefonică și a spus: tovarăși, și garnizoana și partidul și muncitorii noștri sunt alături de voi, spuneți ce să facem? Era un tovarăș de acolo.

De asemenea, ei ca o cauză au indicat îndepărțarea vechilor membri de partid. Iar la ei problema omorîrii a o serie de vechi membri de partid de toate nuanțele, a culminat prin omorîrea a zeci de tovarăși, situație care a demoralizat complet partidul. Așa este problema lui Rákosi și a altora. Ei la aceasta făceau aluzie și la perioada aceasta de neîncredere. Oamenii n-au pierdut încrederea în partid, însă oamenii erau dezorientați. Așta care trebuiau să fie primii să susțină conducerea, așta au stat în pasivitate și de abia în ultima clipă s-a făcut apel la ei, ei au venit. Iată, așta au fost unicii care s-au prezentat, restul au fugit.

Ei vorbeau și de educația săbolnăstă care s-a făcut. Erau momente în care fiecare se gîndeau la multe probleme și n-au putut să-mi dea multe elemente. S-a tras atenția asupra educației care li s-a facut. Bănuim de acumă despre ce este vorba.

Un element deosebit de important pe care acești trei membri ai Comitetului Central în unanimitate l-au subliniat că "noi n-avem dovezi, însă bănuim puternic că în toată afacerea ce s-a petrecut în Ungaria este și mîna lui Tito". Eu vă spun, reproduc exact ceea ce mi-au spus. Eu am întrebat dacă au ceva elemente, la care ei au spus că nu au dovezi, dar aproape sigur că este așa.

Tovarășii au vorbit și despre dokladul lui Hrușciov, în ce sens, că felul cum a fost prelucrat acest dokland al ei, mergea pe linia de a dărîma tot ce a fost; tot ce era în trecut, e prost.

Or nimic nu este mai ușor cînd dai drumul la spiritul destructiv și au început să critice absolut tot ce a fost bun, să considere de acumă că nu mai e bun.

Ei au spus că aceasta a fost posibil deoarece ei au citit raportul lui Hrușciov cu privire la cultul personalității cu toată masa membrilor de partid și cu membrii de partid. După ce au început să arate cum la ei, în Ungaria, s-au petrecut lucrurile, cu lux de amănunte, și ce efecete a avut la ei cultul personalității. Au început să arunce cu noroi în Uniunea Sovietică. Tre-

bue să spun că a reieșit clar că ei sunt porniți împotriva Uniunii Sovietice.

Ei spun că chestiunea aceasta nu trebuie să fie făcută așa cum s-a făcut, trebuie făcută altfel, astă ie-a provocat lor greutăți și incursări extraordinare. Si în toată situația aceasta, care a fost și așa la ei de acum încurcată, astă i-a dărimat. Între aceștia sunt Kiss, Fodor, Betleem. Desigur ei au vorbit și despre politica economică și asupra acestui lucru apoi Aproné a tras atenția foarte serios: spune tovarășilor de la București să aibă grija de investiții, să nu forța coarda, să nu forța investițiile; uită-vă și la grupul B și nu numai la A.

Sîi în sfîrșit problema cu intelectualii. De fapt, după părerea lor, aici a fost portița de unde a ieșit toată mizeria. Că partidul nu-a avut atitudine justă față de intelectuali. În loc de a se pune pe platformă de a se înțelege cu intelectualii pe bază de explicații, ei au mers numai lovind în general în intelectuali, măsuri peste măsuri, fără discernămînt și fără să se țină cont, totuși, de specificul acestor intelectualități, care în fond era educată de reacțione. Noi am cerut dintr-odată de la ei să danseze exact tocmai cum vrem noi. Si linia astă rigidă a lui Rákosi, care venea și dădea numai în capul lor, fără să mai facă și concesii la timp, aceasta i-a făcut să se grupeze și să fie dirijată de reacțione.

În ceea ce privește defecțiunile în partid, am spus de acum în ceea ce privește aprecierea dacă a fost contrarevoluție sau mișcare națională.

A doua chestiune: s-a hotărît în prima zi a mișcării, cînd au ieșit studenții în stradă, înarmarea muncitorilor. A fost o hotărîre a organului de conducere constituit al partidului, unde erau încă Gerő și toți. Această hotărîre nu a fost dusă la îndeplinire. Am întrebat de ce oare. Tovarășii nu știu, nu a fost dusă la îndeplinire. Hotărîrea a existat, să se înarmeză muncitorii din fabrici și nu a fost dusă la îndeplinire. A doua chestiune: s-a dat ordin să se tragă și adjuncții nu au vrut să execute ordinul ministrului.

La plecare - astă arată o stare de spirit anticomunistesc chiar și la conducere, noi nu trebuiem să închidem ochii, că desigur a fost o presiune de jos în ce privește Ardealul, însă datorită faptului că conducerea în problema Ardealului n-a luat nici o poziție justă, ci dimpotrivă, ea a incurajat pe aceste elemente și, încă în această situație tragică, în loc să spui: fiți tari și nu știu cum - Kádár, am reținut unele cuvinte ale lui Kádár, a spus: „dați autonomie Ardealului”. Exact așa a spus. Ce înțelege el prin aceasta n-am putut să discutăm. Si în această situație, când acolo e de acum contrarevoluție, în loc să spui: fiți bine Ardealul, a spus: dați autonomie Ardealului.

Era o situație acolo, intrau delegații, era o hărțialie. Ei intrau în ședință. Eu trebui să spun că

noi am intrat acolo absolut în gura leului. Era de acuma că sovieticii au plecat și ei se aflau într-o cameră și noi am hotărît, dacă ni se dă această posibilitate, să stăm de vorbă cu ei. Am stat 50 de minute cu tot guvernul Ungariei în aceste momente. La un moment dat, ei se pregăteau iară la o ședință acolo, a Biroului Politic, a Guvernului, dracu știe ce mai era și pe acolo, era un directorium, nu știi ce, nu știi cum îi zice acolo, prezidiu. Kiss spunea: "tovarăși, vreți să asistați la ședință? Haideți cu noi." Ca să vedeați ce era acolo,

Tov. Mălnășan:

Eu trebuie să vă spun că eu am recunoscut acolo multe elemente în jurul lor care se mișcau pe acolo, secretari și nu știi ce, multe elemente de astea care sunt în slujba reacțiunii. Am recunoscut pe fostul însărcinat cu afaceri de aici, primul care a fost, am uitat cum îl cheamă, dar care pe vremuri a fost rugat oarecum, săcăt să înțeleagă să-l retragă pentru că avea și o atitudine șovină. Cu asta erau înconjurați acuma. În jurul acestor tovarăși nu era un mediu de tovarăși de încredere, pe care să se bazeze, era un mediu de acuma burghez, reaționar, spioni. Din asta erau.

Tov. Valter Roman:

În ceea ce privește starea și spiritul actuali formării guvernamentale, am spus, sunt dintre acei care fie că au stat la pușcărie, fie că au fost pe planul al doilea și în fiecare moșnește în același timp nemulțumirea. În ei este și sentimentul acela de comunist de a face față situației, în același timp este acea ranchiuș și, în special, spun ei, dacă au fost chemați, de ce au fost chemați în ultima clipă. Münnich mi-a fost foarte clar, că el - și după relatarea unei serii de tovarăși, deci nu numai din ceea ce el mi-a spus mie, și tovarășii care au avut legătură cu securitatea - este un tovarăș care a venit alătării acasă. Rezultă că el, din momentul venirii acolo, a fost mîna forte, energetic și hotărît, însă el ne-a spus că atunci cînd a venit la putere n-a mai avut nici un soldat pe cine să comande. De ce nu mi s-a dat această însărcinare cu sase luni în urmă? Cu Nagy, n-am să repet pentru că totuși este o chestiune care o să rămînă, că Nagy a recunoscut că i-am spus, adică a fost deja anunțat că noi am venit cu un ajutor, a mulțumit conducerii partidului și guvernului pentru acest ajutor și a început discuțiile.

Eu am încercat să canalizez pe aceste două probleme, care mie mi-au părut esențiale: de ce el în vîzul lumii dă cu piciorul în tot ce este sovietic și al doilea de ce nu se sprijină pe clasa muncitoare? La prima întrebare, în ceea ce privește atitudinea lui față de Uniunea Sovietică, a spus că el nu vrea să apară așa ca și cum el ar fi prizonierul rușilor, să arate că este în de-

pendență față de ruși, la care eu am spus: da, însă ești prizonierul reacțiunii. Iar al doilea a spus că: eu am fost îndepărtat din partid și cînd eu am venit la putere, eu n-am mai putut să fac altfel.

Ei de 7-8 zile n-au mîncat, n-au dormit, n-au ieșit de acolo. Ei se topesc fizicește. Asta a fost impresia netă: se topesc fizicește. Ei dispar fizicește. Asta este. Fără legătură, fără sprijin de nicăieri. Ei n-au unde pleca. Ei nu pot să plece să ia legătură cu masa. Cînd vorbesc la radio, vin acolo și li se imprimă discursurile. Apro Antal ne-a rugat să-i salvăm familia.

Care ar fi explicația că Nagy, deși nu are partid pe care să se sprijine, deși nu are forțe în masă pe care să se sprijine, totuși se menține încă în guvern? După părerea noastră, reacțiunea se teme că darea pe față a întregului lor program să nu atragă după sine ocuparea Ungariei de către trupele sovietice și de aceea pe Nagy îl împinge și Nagy merge spre dreapta. și reacțiunea își face mendrelle cu Nagy. Așa face un prim-ministru comunist.

Acuma, în ceea ce privește retragerea trupelor sovietice, noi trebuie să vă spunem, tovarăși, că venind în țară noi am văzut și ne-a săltat înima de bucurie - eu am apreciat pe o singură arteră-două divizii motorizate. Completez însă, lipsea elementul esențial care a lipsit și la Budapesta, lipsea infanteria cu desăvîrșire.

În luptele de la Budapesta au ieșit numai tancuri sovietice, fără acoperire, iar ofițerii aceștia horăști, având experiență vastă, ei au utilizat metodele noastre de gherilă. Trupele care înaintau spre Budapesta pe artera Debrecen-Budapesta și care intrau din spate granița cu Ungaria - noi am stat de vorbă cu un ofițer sovietic - ei nu știau ce este, în armată nu se știe.

Pe parcurs trupele sovietice nu exercitau și serviciul de poliție sau de circulație. O mare parte stătea pe o coloană, iar cealaltă parte pe două coloane și au blocat complet circulația.

Noi am văzut ajutoarele, culăcimea le trimitea spre Budapesta, cum se întorceau de acuma.

După părerea mea din ceea ce am putut să culeg acolo, cu armata s-a întîmplat cam în felul următor din prima clipă. Defecțiunea nu s-a produs pe parcurs. Defecțiunea s-a produs din prima clipă. Este un element de care trebuie jinut seamă. Ce a fost acolo, dumnezeu știe, nimeni nu poate să spună. Am întrebat pe Münnich. Nu știe. El a fost ambasador la Moscova, la Belgrad, și nu știe.

Fără îndoială că trebuie să tragem concluzia că au fost o serie de elemente care au oprit armata și armata nu mai era armată.

A doua mare greșală din prima clipă, că însăși adjuncții au refuzat executarea ordinelor.

A doua mare defecțiune este acuma o concepție. În toată această capitală în total au fost 1500 de ostași, afară de poliție și securitate armată, garnizoana.

Deci armata dezertase de la început. Deci încă un element. Nu numai că s-a purtat pasiv față de elementele, dar a trecut dincolo. Au deschis depozitele și au înarmat studențimea și au pus camioanele la dispoziție și au folosit în primul moment armele de la centrală. S-a produs o mare defecțiune și în acest sens. Acolo, nu știi din ce motive, la Csepel muncitorii care aveau arme și care au fost bastionul revoluției și în 1919, muncitorii de acolo aveau arme, e fabrică de armament, au predat și arămentul în mîna rebelilor.

Trupele care au stat și poliția, de asemenea, a dezertat. Singura forță armată care a rămas pe poziție a fost securitatea. În securitate au fost foarte mulți tovarăși vecni. Cunoșteam o serie de oameni acolo. Însă tovarășii aceștia erau puțini.

Noi trebuie să vedem și asta: Noi instruim armata numai pentru luptele de cîmp, campanie, batalioane, regiment. Dar tactica luptei de stradă nu o învățăm, or situația arată că trebuie să învățăm și asta. și au pregătit toată această armată numai pentru caz de război, față în față cu dușmanul. Asta a fost marea defecțiune a trupelor sovietice; s-a dezorientat și n-a știut să lupte izolat. și tancurile au mers fără acoperire.

Si cele două divizii moto-mecanizate au fost absolut fără infanterie. Erau toate elementele: și artillerie și artilerie grea și branduri și asta de trecut apă și tancuri grele și ușoare, dar infanterie nu era. Din ceea ce am văzut noi. Noi am văzut două divizii, cu bucătărie cu intenție, cu tot, dar nu era infanterie.

Armata Sovietică s-a întrebat spre Budapesta, iar la graniță ni s-a spus, tov. Sencovici ne-a spus, că toată Oradea spune că trupele sovietice nu se retrag și vor ocupa Ungaria.

Venind pe drum, am făcut și noi comentarii asupra situației și am spus așa că pînă cînd nu s-a întîmplat chestia din Egipt, pînă cînd ei nu au atacat, era o situație internațională, era periculos să faci intervenție. Dar, din moment ce ei au pornit război în Egipt... Astea au fost comentarii. Avem motive acuma, e război. În orice caz, marea îndepărtare de trupe, pe o singură arteră....

Tovarăși, vreau să indic ceva furia aceasta antisovietică e ceva. Sunt totuși membri de partid, cadre din aparatul CC. Am întrebat care este cauza. Uite ce au spus - și ne-au spus la sosire și știa de la Crucea Roșie - au spus așa rușii ne-au obligat să facem investiții numai acolo unde îi interesa pe ei. Rușii au făcut sovromuri și au profitat numai ei. Membri de partid spuneau. Fabrici întregi lucrau numai pentru ruși. Toată populația știa acest lucru. Au pus mîna numai pe uraniu și unguri nu știau ce se face cu uraniu. Că au scos cu zeci de mii unguri din Ungaria și n-au fost repatriați. Nu se știe soarta prizonierilor și că rușii au împins să nu se respecte datinile naționale, să ne încină numai lui Stalin. Sunt probleme foarte grele.

Tov. Mălnășan:

În fond, cred că spiritul acesta antisovietic s-a dezvoltat, s-a lăbărat mai mult în urma Congresului al XX-lea și legării celor petrecute în Ungaria cu Rajk, cu procese, dezvăluiri tuturor acestor probleme. Aceasta a contribuit foarte mult, pentru că stalinismul, s-a vorbit așa de mult de stalinism și rakoșism, încit s-a întipărit și asta a provocat, a ajutat la dezvoltarea acestor situații.

De altfel, acum noțiunile au evoluat. Prin stalinism se înțelege astăzi cu totul altceva decât s-a înțeles a doua zi după Congresul XX-lea. Elementul mic burghez și reaționar a avut grija să tot modifice conținutul pentru a-l folosi în interesul contrarevoluției.

Esențial este că partidul de ani de zile, conducerea, era ruptă de mase și însăși conducerea ruptă în bucăți, fiecare își făcea de cap.

Spuneau tovarășii: am avut cîteva sute de activiști, fără legătură cu clasa, cu știa am lucrat, pe știa ne-am bazat; ce au spus știa am știut, atâta am știut, cu aceștia am avut legătură și noi n-am avut legături. Asta a fost toată puterea, cîteva sute de activiști. Asta a fost toată puterea, asta a fost toată baza.

Frigul istoriei

SZÁSZ JÁNOS

Cel care a dat ultimele și definitivele retușuri ale imaginii revoluției din 1956, trăsături de o frumusețe intelectuală, de ridicată spiritualitate, se chemea István Bibó. Înțîlnirea revoluției cu dinsul și înțîlnirea sa cu revoluția, randez-vous-ul dintre om și istorie s-a petrecut în ziua ultimă, dar nu cea din urmă, după impactul revoluției asupra mersului istoriei mondiale, adică la 4 noiembrie 1956. Desigur erau semne predestinative care indicau această întîlnire. Cel care avea în acele zile 45 de ani, doctor în științele juridice, sociolog, politolog, filosof politic remarcabil, se situase în cei cîțiva ani de activitate remarcabilă consecvent în opoziție astă față de regimul horthyst, cît și față de dictatura proletariatului a lui Rákosi & company, fără a fi însă coborât în agoră, dar militant în toată opera sa, din care se remarcau deja, în acei ani, cele scrise despre mizeria statelor mici est-europene, despre problema evreiască din Ungaria, sau analiza caracterului fascismului german, ce făceau ca opinia publică să remarce în autorul lor în analist deosebit de original, un antifascist necomunist, un democrat liberal, creștin, patriot cu largi deschideri europene, un critic sever și convințător al național-șovinismului.

Epurat de dictatura comună din funcțiile pe care le ocupase după război el ajunge un modest cercetător la Biblioteca Universitară, de unde, în drum spre casă, în ziua de 23 octombrie ascultă discursul lui Imre Nagy din Piața Parlamentului. Trec zile incandescente, dar Bibó rămîne un spectator *sui generis*, un participant marginal la evenimente. La parte la 30 octombrie la reînființarea Partidului Agrar, al cărui membru a fost înainte de dictatură, iar în 2 noiembrie i se aduce la cunoștință hotărîrea partidului și acordul lui Imre Nagy, de a fi nominalizat ca ministru de stat în nouă guvern.

Ziua de 3 noiembrie nu are istorie pentru Bibó. Așteaptă convocarea guvernului, care întîrzie. În sfîrșit, spre seară, i se comunică: "Mănu dimineață, la Parlament." În zorii zilei de 4 noiembrie ascultă comunicatul dramatic al lui Imre Nagy despre "agresiunea armatei sovietice". La ora 6,30 ajunge la destinație, adică la locul împlinirii destinului său. Mai sint cîțiva în clădire dintre cei care fac parte din nouă guvern. Imre Nagy s-a dus, pentru tratative, la Ambasada Sovietică, de unde nu avea să se întoarcă la Parlament. Cei adunați hotărâsc: "Să aștepțăm."

Bibó, însă, invocînd o mică plimbare, traversează piață și se duce la Ambasada Statelor Unite, unde prezintă o propunere de compromis, conceput în

noaptea precedentă. Ieșit, după ani, din închisoare el își amintește cum explica celor de la Ambasadă esența propunerilor sale printre un banc budapestan potrivit căruia visul lui Cohn (un Avramson maghiar) este simplu: rușii pleacă și americanii nu intră.

Se întoarce la Parlament, tancurile sovietice sosesc și îi somează pe toți să plece acasă. Se iscă o discuție. Cineva remarcă: "Problema maghiară se poate judeca cu ajutorul a mai mulți ochelari." Replica lui Bibó: "Dar dacă scoatem ochelarii, se poate judeca numai într-un fel." Si rămîne. Colegii pleacă, Parlamentul e ocupat. Bibó stă la masa sa și dactilografiază *Apelul către națiune*. E citat în fața comandanțului: "Sunt ministru și locul meu e aici unde am fost numit de guvernul legal al Ungariei." Amintindu-și acele ore, zile, Bibó mărturisește că a fost greu încercat de pericolul grotescului în ipostaza sa de erou, fiind, în același timp, tragic îngrijorat de soarta țării. Pînă în 6 noiembrie, cînd e constrins să părăsească Parlamentul, el mai redactează *Expunerea rezolvării prin compromis a problemei maghiare*, document final și recapitulativ, al revoluției, care, în preună cu *Apelul către națiune* constituie, într-adevăr, pagini de importanță istorică mondială.

Mai rar, în istorie, un revoluționar care nu și-a pierdut simbul umorului. Bibó exprimă plenar caracterul civil al revoluției maghiare din 1956, față de caracterul de travestiri istorice, religioase, militare ale altor revoluții. Terminînd redactarea *Expunerii* (care la 9 noiembrie a ajuns la toate ambasadele din Budapesta) el și-a petrecut timpul ascultînd stîrile și citind Odiseea lui Homer. Simbol suprem al implicării oamenilor de cultură în Revoluție precum și a caracterului ei profund european. Arpad Göncz își amintește că, la închisoare, Bibó îi povestise un vis: "...era iarnă și stăteam pe un soclu. Dîrdiaj de frig, dar n-am putut să cobor." Neînfricatului nu i-a pierit niciodată frica de grotescul gesturilor posterității. Ei, cînd te gîndești că nu puțini dintre cei ce mișună astăzi în piețele publice, fără a simînă frigul istoriei, pășesc cu bună voie și încîntă pe sociurile improvizate de slugile eterne ale puterii... □

SZÁSZ JÁNOS (1927) - Romanian-Hungarian Writer and Journalist. About 30 Books published. Recently, *Tempest in France about the Dreyfus Affair*.

Document

Ultimele scrisori ale lui Emil Bodnăraș

Emil Bodnăraș este probabil una dintre cele mai enigmatice figuri ale istoriei comunismului românesc. Ofițer de carieră, dezertează, trecînd granița în URSS (1932), unde devine agent GPU. Înțors în țară este judecat și condamnat la zece ani de închisoare. În 1942 eliberat, el contribuie la instalarea lui Gheorghiu Dej la conducerea PCR, și participă din partea PCR (împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, pe care îl detesta), la guvernul Sănătescu. Va conduce în guvernul Petru Groza serviciul special. Devine ministru al forțelor armate în decembrie 1947, după care joacă un rol important în sovietizarea armatei române. Imaginea lui în conducerea PMR, dar și în alte medii din țară și străinătate era de "om al rușilor". El a fost rezident al NKVD (KGB) în elita politică comună de la București. De aceea, atitudinea sa de a-l susține pe Gheorghiu Dej la începutul anilor '60 a fost surprinzătoare. Au fost perioade cînd Kremlinul l-ar fi preferat pe Emil Bodnăraș ca lider. Că nu a fost aşa s-a datorat refuzului său de a lua locul lui Gheorghiu Dej. Motivele nu le cunoaștem. Emil Bodnăraș supraviețuiește politic și după 1965. Tot mai izolat, el joacă însă un rol secundar după 1970.

Documentele publicate de *Sfera Politicii* în acest număr sunt inedite. Ele fac parte din arhiva pe care Emil Bodnăraș a lăsat-o la moarte sa, în 1976. Arhiva a fost triată și confiscată. Retras, el își scria memoriile, lucru considerat periculos de Ceaușescu, care monopoliza trecutul, cum făcea și cu puterea. Sperăm ca scrisorile publicate acum să limpezească cîteva din aspectele controversate ale carierei acestui personaj care traversează cu umbra lui o mare parte din istoria recentă.

Stelian Tănase

Către
Comitetul Central al Partidului
Comunist Român, Secretariat

Anul acesta (Februarie) am împlinit vîrstă de 70 de ani, starea sănătății mele, în ultimii cinci ani, nu a fost bună.

Din considerațuni determinate de vîrstă cît și de starea sănătății mele, am comunicat încă la 7 August a.c., verbal, Secretariatului General al Partidului, tov. Nicolae Ceaușescu dorința mea de a mă retrage definitiv din orice funcție de conducere în partid și în stat.

La 14 Octombrie a.c. am revenit (tot verbal) cu aceeaș comunicare.

Dat fiind timpul scurt, pînă la apropiatul Congres al Partidului și realgearea organelor sale de conducere, mă adresez prin prezentul raport Comitetului Central al Partidului, cu rugămintea de a da o soluționare favorabilă cererii mele mai sus menționate.

Anatomia comunismului

1. Comisia de propuneri de candidaturi în legătură cu apropiatul Congres, să fie avizată să nu mă mai includă în liste de propuneri, pentru nici o funcție în vreun organ central al partidului.

2. După Congres, să fiu eliberat din funcția de vicepreședinte al Consiliului de Stat, la cea mai apropiată convocare a Marii Adunări Naționale (Decembrie 1974) sau - dacă se va considera indicat - cel mai târziu la data expirării mandatului din actuala legislatură a M.A.N.

3. Să nu mai candidez, în alegerile din 1975 pentru noua legislatură a Marii Adunări Naționale.

Stimați tovarăși,

Prin cererea mea nu vreau să mă izolez de viața politică a partidului și a țării. După 42 de ani de activitate revoluționară în mișcarea comună, din care 40 de ani în partidul Comunist Român și 30 de ani în conducerea sa, o astfel de ipoteză se exclude de la sine.

Vreau doar, ca vremea care mi-a rămas, să o trăiesc cu rost, în limita puterilor mele, ca simplu cetățean, ca simplu soldat al partidului, fără apăsătorul sentiment, din ultimii ani, al unei utilități indoioanelnice.

Mulțumindu-vă, din tot adîncul meu, pentru solicitudinea acordată, vreau să asigur Comitetul Central al Partidului Comunist Român, de desăvîrșitul meu respect și să-l rog să primească, pentru viitor, încredințarea întregului meu devotament ca soldat al Partidului, ca cetățean la patriei noastre socialiste.

Emil Bodnăraș

10 Noembrie 1974

Te rog să-mi fixezi ziua și ora unei întrevederi - neapărat încă în cursul acestei săptămâni spre a avea un scurt schimb de vederi asupra activității mele după concluziile consultului medical pe care l-am avut în 10 Nov. și care s-a ocupat de starea mea de convalescență. În foarte mult să te văd după ce a trecut o bună bucată de timp dela ultima noastră întâlnire.

Comunicarea prin șeful de cabinet.

Cu bine al tău

Emil Bodnăraș

11 Nov. 1975 ora 15.00

Stimate tovarăše Ceașescu,

La data de 7 August a.c., la Mangalia, și-am adus la cunoștință dorința mea de a mă retrage definitiv din toate funcțiunile pe care le ocup în conducerea de partid și de stat.

Aceasta în legătură cu vîrsta de 70 de ani pe care am împlinit-o anul acesta, cît și cu starea sănătății mele care, din 1969, deci de cinci ani, dela

Dayton, Oslo și pacea experimentală

MAGDALENA BOIANGIU

Starea naturală a lumii este războiul. Mii de ani războaiele s-au încheiat fie cînd adversarul a fost nimicit, fie cînd s-a predat, considerînd că a continua lupta este periculos din perspectiva dăinuirii, a supraviețuirii colectivității, denumită trib, popor sau națiune. Vine un moment cînd comandanții militari, dacă nu sunt atinși de vreo boală psihică, înțeleg că viața oamenilor este mai prețioasă decât frontierele, că țara este mai importantă decât imperiul. Dacă nimicirea dușmanului - în termeni moderni genocid - este o inepuizabilă sursă de legende, capitularea înainte de înfringerea decisivă este o nesfîrșită sursă de revendicări și de noi conflicte. Prin două exemple semnificative și ca dimensiune și ca traseu, în epoca modernă s-a reușit intervenția în acest ciclu infernal: învinse în cel de-al doilea război mondial, Germania și Japonia au fost ajutate să-și găsească resursele unei dezvoltări politice democratice și ale unei evoluții economice spectaculoase. Așa a devenit inutil (la nivel oficial, cel puțin) discursul revansard despre dreptul istoric asupra unor teritorii, despre necesitatea de a-i răzbuna pe morții inocenți, despre superioritatea felului german sau nipon de a fi în comparație cu cel al vecinilor. Pe această cale Germania și Japonia au devenit puteri regionale de neocolit în lumea unor decizii de interes planetar. Desigur, nu lipsesc vocile cavernoase ale profesorilor avertizînd asupra eternității proiectelor expansioniste. Intr-un anume sens nu se însălcă: firmele Panasonic și Volkswagen, de exemplu, stăpinesc piețele pentru care la mijlocul secolului s-a vîrsat atîta sânge. Cei care n-au vrut sub nici un motiv să se lase cuceriti de trupele Axei, trimit acum delegații comerciale însoțite de oameni politici, (sau invers) și promit condiții avantajoase pentru investițiile de capital nipon sau german.

Prosperitatea învinșilor de acum o jumătate de secol și greutățile economice cu care se confruntă învingătorii ar fi trebuit să pledeze de la sine pentru modelul pașnic al rezolvării diferendelor. Dar fantasmele sănt mai puternice decât logica realității, și oame-

nii politici izbutesc cu destulă ușurință să echivaleze, în mentalul celor care urmează să moară și să sufere, victoria militară cu legitimitatea istorică și cu îndrepătirea morală.

O hartă a conflictelor de pe glob demonstrează că îndepărarea primejdiei războiului nuclear (în măsura în care această afirmație îndrăgită de politicianii marilor puteri reprezintă și un adevăr) nu a făcut decât să dea un relief nou înclășărilor regionale și locale. Lumea bipolară s-a reorganizat: marea putere care avea dorința de a fi un factor activ pe toate continentele - Rusia - nu-și poate rezolva în mod decent ceea ce ea numește conflicte interne (Cecenia); cealaltă forță - Statele Unite - oscilează între tentația de a-și apăra interesele pînă la ultimul baril de petrol și reflexul izolaționist. În treia acestor comportări contradictorii răbufnesc cu o energie fluctuantă vechi și noi focare de război.

Nici originile, nici dezvoltările și probabil nici felul cum se vor încheia conflictele israelo-palestinene și cel sirbo-croato-musulman nu seamănă. Perpetuarea lor are însă o cauză comună: nici un interes major nu mai este legat de victoria vreunei părți, în schimb ele se află la răscrucerea unor interese parțiale contradictorii, dinamice și acaparatoare.

În avansenă se moare pentru credință(e), pentru păstrarea locurilor sfinte și a teritoriilor istorice, pentru granițe care pot fi apărate. În culise se face comerț cu arme, petrol, cu materiale electronice sofisticate, se adoptă și se ridică embargouri conform unor criterii aleatorii.

Experiența - astăzi cea din Orientul Mijlociu, cit și cea din Bosnia - a dovedit că încercarea de a interpuze trupe neutre între combatați este periculoasă. Fie că aceste trupe neutre devin victime ale atacurilor teroriste, cum au pățit americanii în Liban, fie ajung în situația de a acorda asistență criminalilor prin însăși neutralitatea lor, cum au făcut danezii la Srebrenica. Să presupun că ar fi mai ușor de acționat asupra celor care astăzi focul. Astăzi acordurile de la Dayton cît și cele

de la Oslo - negociate într-o atmosferă de spectaculoasă confidențialitate - au fost niște înțelegeri interime, care au amînat discutarea problemelor într-adevăr litigioase, în speranța că reflexele conviețuirii pașnice vor calma iritările, vor alcătui spații de convivialitate molipsitoare. Presa mondială scrie melodramatic despre trupele de teatru în care Romeo este palestinian și Julieta este evreică, despre Bazarul Arizona din corridorul croat Brcko. La frontieră dintre Federația croato-musulmană (pe care mai toți politologii o consideră o ficțiune) și Republica Srpska (pe care nimeni n-o recunoaște) se vinde și se cumpără 24 de ore din 24, cereale, animale, fructe, legume; negustorii acceptă orice valută, deși preferă mărcile germane. Americanii privesc cu simpatie vînzonelela și din cînd în cînd un helicopter de supraveghere zboară razant.

Sînt acestea semne ale păcii care se va instala sau ultimele zvîcniri ale normalității? Cîteva studii elaborate de centrele strategice occidentale în epoca războiului rece, au demonstrat cu lux de argumente că războiul - departe de a fi un accident - este un principiu vital. Într-o prefață din 1984 la un asemenea studiu, John K. Galbraith găsea întru totul rezonabile concluziile care afirmau că "războiul este singurul mijloc-fiabil de control al economiilor naționale; este sursa autorității politice care asigură stabilitatea guvernamentală; sociologic războiul este indispensabil pentru controlul subversiunilor periculoase și al tendințelor antisociale distructive. El îndeplinește o funcție malthusiană absolut necesară și de-a lungul timpurilor a furnizat motivația fundamentală și sursa progresului științific și tehnic". (*La paix indésirable?* Calman-Levy, 1984)

În termenii acestui studiu pacea este dezirabilă, dar nu întru totul posibilă. Negociatorii da la Dayton și de la Oslo au decis să investigheze limitele acestor posibilități, în condițiile în care nici una dintre părți nu era întru totul victorioasă, dar nici definitiv învinsă. În ambele situații, firava dorință de pace a combatanților a fost stimulată de voința Statelor Unite de a impune încreșterea ostilităților. Gata să plătească prețul (in dolari, nu în vieți omenești), diplomația americană a izbutit la capătul unor dramatice eforturi să obțină strîngeri de mînă și semnături pe tot soiul de hărți. Dar nu pacea. Din perspectiva americană, incidentele sîngeroase de la fața locului, evidenția rea credință cu care sînt aplicate acordurile sunt doar reziduuri ale trecutului și nu semne ale viitorului.

De fapt atât în fosta Iugoslavie, cât și în conflictul israelo-palestinian a reieșit că populațiile aflate pînă nu demult în conflict nu pot trăi împreună și atât guvernul Netanyahu cât și cel al lui Miloșevici

folosesc girul organismelor internaționale pentru a realiza acum prin mijloace pașnice ceea ce n-a izbutit să facă războiul: separația, "purificarea etnică". În Israel intransigența noii echipe rezultate din alegeri, permite referiri "umaniste" la cuplul negociatorilor Rabin-Peres. Dar n-ar trebui uitat că și aceștia încideau granița între Israel și Teritoriile la cel mai mic semnal de alarmă, și că Rabin examina posibilitatea construirii unui zid (la propriu) care să-i despartă pe evrei de palestinieni. Este evident că adoptarea unei asemenea soluții, Teritoriile ar deveni un stat suveran și independent - adică exact ceea ce Israelul nu-și dorește. Nimeni nu ia în serios posibilitatea ca refugiații sîrbi, croați sau bosniaci să se poată întoarce la casele lor într-un viitor previzil. Ceea ce demonstrează însă evoluția ultimelor evenimente din aceste pămînturi martirizate este că schema comodă a conducerilor extremității care mînă populațiile pașnice la război trebuie corectate. Ca și în Vietnam sau Cambodgia, ca și în Ruanda, Burundi și Zair, în Oriental Mijlociu și în spațiul slavilor din Sud războiul a devenit o profesiune, o credință, un ideal. Pacea rămîne un experiment ale cărui condiții nu au fost codificate. □

MAGDALENA BOIANGIU - She graduated from the Faculty of Philosophy, University of Bucharest. Currently she works as Deputy Editor at the weekly *Dilema*.

Uniunea Europeană spre reformă

ANDREEA BOGDANA PETRICĂ

De ce o nouă negociere?

Această conferință interguvernamentală (CIG 1996) a fost prevăzută de tratatul de la Maastricht în titlul VII articolul N. De la intrarea sa în vigoare la 1 noiembrie 1993, după o ratificare destul de anevoieasă în unele state membre, tratatul privind instituirea Uniunii Europene a fost subiectul unor comentarii contradictorii. Textul, nu întotdeauna clar și greu accesibil cetățeanului european obișnuit, ascunde obiective ambicioase, aduce modificări importante și face propunerile concrete. Acest ultim tratat, faza cea mai avansată a construcției comunitare a fost și el prevăzut de Actul Unic European, etapă premergătoare unei uniuni politice. Actul Unic European semnat în 1986 prevedea două conferințe interguvernamentale, care au avut loc în paralel, de la sfârșitul anului 1990 până în decembrie 1991, când textele rezultate au fusizionat și au format tratatul semnat în februarie 1992 la Maastricht.

De data aceasta se va revizui, se va completa, se va rearanja în funcție de experiența acumulată (de la intrarea în vigoare a tratatului), dar nu se va semna un alt tratat. O rescriere a textului în ansamblu pentru o mai bună lizibilitate nu este însă exclusă. Rezultatele negocierilor vor fi ratificate de fiecare stat membru¹.

Alături de drumul spre moneda unică, având un calendar și o procedură bine fixate, (ce nu vor face obiectul negocierilor decât indirect) tratatul de la Maastricht proclamă ambicia Uniunii Europene de a avea o dimensiune politică. Această dimensiune politică i-ar permite să răspundă mai bine necesităților interne și să fie prezentă pe scena internațională. Cu atât mai mult cu cât schimbările în estul continentului au „deranjat” ordinea bine știută cu reguli stricte dar simple.

Uniunea Europeană va și să găsească un limbaj accesibil cetățenilor săi? Va putea să-și modifice instituțiile pentru a le face mai eficiente, mai democratice, capabile să întărice noile state care bat la ușa sa? Va și să-și facă simțită prezența pe scena

internațională construindu-și o identitate proprie? Va trebui să răspundă încă o dată dar poate mai clar ca niciodată: Până unde și cât putem integra? O Uniune Europeană care „funcționează prost cu 15 membri cu instituții concepute pentru 6 va putea evita paralizia atunci când va avea 25 sau 30 de membri”².

Reforma instituțională se dovedește indispensabilă și este preocuparea majoră a CIG. Creșterea numărului statelor membre va avea efecte „mecanice” asupra funcționării instituțiilor. Dificultățile organizatorice vor crește cu numărul participanților (mai multe limbi oficiale, reunii mai lungi și mai puțin interactive).

Bineînțeles că aceste probleme practice numeroase, dar rezolvabile, sunt puțin importante față de adevărata consecință instituțională pentru evitarea căror va trebui păstrat un echilibru global între instituții³.

Înaintea unei eventuale largiri, Uniunea Europeană trebuie să-și întărească instituțiile pentru a se evita „diluarea” sa. Structurile sale trebuie modificate, adaptate noilor cerințe. „Pentru a îmbunătăți instituțiile Uniunii Europene și a le pregăti pentru largire CIG trebuie să caute modalitatea cea mai bună prin care acestea să funcționeze cu o mai mare eficiență, coerență și legitimitate”⁴. „Parlamentul European este un parlament multilingv, multicultural, cu zeci de partide naționale în sinul său, ce nu poate fi copia nici unui parlament național.”⁵ Acest parlament original își are sediul la Strasbourg (fixat în urma deciziei Consiliului European de la Edinburg din 1992) unde se țin cel puțin 12 ședințe plenare, inclusiv cea bugetară. Parlamentarii europeni continuă să fie supuși unui „exod permanent” între Strasbourg Luxemburg (unde este instalat secretariatul parlamentului) și Bruxelles (unde sunt convocate comisiile parlamentare)⁶.

Parlamentul European ales prin sufragiu universal direct din 1979, numără astăzi 626 membri. Acordarea locurilor în PE se face în funcție de dimensiunile statelor membre, de importanța lor demogra-

fică, variind de la 6 pentru Luxemburg la 99 pentru Germania.

Parlamentarii europeni sunt reprezentanții a 370 de milioane de cetățeni. Acești cetățeni, tratatul de la Maastricht le oferă posibilitatea de a vota și de a fi aleși în PE, în acel stat membru al Uniunii Europene unde își au reședința, chiar dacă nu sunt originari de acolo.

Cum va putea fi păstrat acest principiu al reprezentării proporționale în cazul unei Europe lărgite? Poate că numărul parlamentarilor ar trebui limitat indiferent de numărul statelor membre. PE a propus cifra de 700, cu care Comisia este de acord. Unul din efectele creșterii numărului de membri ar fi acela că în statele cele mai populate ale Uniunii Europene fiecare parlamentar va avea nevoie de mai mult de 1 milion de alegători.

Dl. Klaus Hänsch nu-și face iluzii cu privire la rolul viitor al PE într-o uniune lărgită fiind conștient de faptul că parlamentele naționale nu vor fi dispuse să cedeze din autoritatea lor. Parlamentul european va lupta pentru „democrația parlamentară” și se va „concentra asupra datoriei sale de a ameliora legislația Uniunii Europene” devenind un „forum pentru cetățeni” explică președintele său.

Consiliul Uniunii Europene⁷, este elementul central al cadrului instituțional unic stabilit de tratatul de la Maastricht⁸. Are o natură hibridă fiind în același timp organ legislativ și executiv. Este format din reprezentanții guvernelor statelor membre (1 pentru fiecare stat membru). Președinția Consiliului este asigurată prin rotație de fiecare stat membru pentru o perioadă de 6 luni. Odată cu lărgirea Uniunii Europene vor trebui modificate durata președinției și sistemul de rotație (statelor membre le va veni rândul mai rar să ocupe această funcție).

Comisia Europeană este adevăratul organ suprarenațional al Uniunii Europene. Fiecare guvern își desemnează comisarul sau comisarii (Franța, Germania, Italia, Marea Britanie și Spania au câte doi comisari europeni, restul statelor membre, câte unul, în total 20). Aceștia odată ajunși la Bruxelles nu mai sunt reprezentanții jărilor lor.

Durata mandatului comisarilor a fost modificată de tratatul de la Maastricht de la 4 la 5 ani (pentru a coincide cu durata unei legislări parlamentare). Odată constituită Comisia trebuie aprobată de PE având nevoie de votul de investitură al acestuia. Reprezintă interesul comunitar, se bucură de o mare independență în exercitarea atribuțiilor sale și poate interveni în orice moment pentru a facilita un acord în cadrul Consiliului sau între acesta și Parlament.

Legitimitatea, caracterul de organ colegial și eficacitatea acestei instituții a cărei vocație este aceea de a reprezenta interesul general vor trebui păstrate și apărate în cazul unei creșteri substanțiale a numărului

statelor membre. În avizul său cu privire la CIG, Comisia este de părere că președintele său ar trebui desemnat de către Consiliul European și aprobat de Parlamentul European. Președintele ar trebui să joace un rol decisiv în alegerea membrilor Comisiei. Acești membri ar trebui desemnați de comun acord de Președinte și de guvernele statelor membre respective. Comisia estimează că numărul membrilor săi ar trebui redus la unul pentru fiecare stat membru.

CIG va trebui să examineze modul în care Comisia își poate îndeplini mai eficient sarcinile, „lăudând în considerare componența ei și capacitatea ei de a fi reprezentativă”, se precizează în Concluziile Președinției la Consiliul European de la Torino reunit la 29 martie 1996⁹.

Curtea Europeană de Justiție cu sediul la Luxemburg este formată din 15 judecători asistați de 9 avocați generali și are drept misiune să asigure respectarea dreptului comunitar în spiritul tratatelor constitutive¹⁰.

Curtea Europeană de Justiție va avea și ea o problemă în privința numărului. În cazul unei lărgiri a Uniunii Europene există posibilitatea unui număr de aproximativ 60 de judecători (la Curtea Europeană de Justiție și la Curtea Primei Instanțe). Curtea a înaintat un raport Grupului de Reflecție al Comisiei Europene în care subliniază importanța reprezentării diferitelor sisteme juridice naționale. Curtea sugerează de asemenea ca mandatul judecătorilor să fie unic, eventual prelungit (pentru a le asigura independentă)¹¹.

Consiliul European de la Torino a cerut CIG să examineze rolul și modul de funcționare a Curții Europene de Justiție și a Curții de Conturi, cum „să se realizeze o mai mare transparență și o calitate mai bună a legislației” și cum să combată mai eficient frauda¹².

Reforma instituțională este o necesitate absolută, iar obiectivul ei major este ameliorarea procesului decizional într-o uniune lărgită.

Procesul decizional într-o uniune lărgită

Uniunea Europeană numără astăzi 15 membri. Procesul decizional este laborios, căteodată chiar imposibil. Când vor fi 25 sau 30 va fi și mai complicat. În cadrul Consiliului Uniunii Europene deciziile sunt luate fie în unanimitate, fie cu o majoritate simplă, fie cu o majoritate calificată, în funcție de „sensibilitatea” subiectului abordat. Majoritatea calificată (ține cont de importanța demografică a fiecărui stat membru) este îndeplinită atunci când sunt exprimate (de către 10 state membre) 62 voturi pentru, dintr-un total de 87, adică 70%, minoritatea de blocaj fiind stabilită la 26 voturi¹³.

De fiecare dată când se mărește numărul de membri crește exponențial și dificultatea obținerii unanimității. Într-o Uniune Europeană lărgită, menținerea unanimității ar duce în mod frecvent la paraliza procesului decizional.

Comisia Europeană propune ca votul majoritar calificat să devină regula, iar unanimitatea exceptată¹⁴. Mai mult, Comisia sugerează posibilitatea introducerii votului majoritar supercalificat „în domenii deosebit de delicate”. Dacă va fi aprobat, votul majoritar supercalificat, urmează să fie definit de CIG.

Există într-adevăr un conflict între statele „mici” și cele „ mari”? Comisia consideră că nu. Există un echilibru, chiar dacă unei ar părea că statele mici sunt favorizate, dar dacă în acest fel este împiedicată hegemonia celor „mari”. În perspectiva aderării unor noi membri (majoritatea dintre ei state mici) statele mari vor să evite punerea lor în minoritate de către o coaliție de state mici. La rândul lor, acestea din urmă nu vor să-și piardă influența în urma revizuirii procedeului de votare. „Există peste 20 de procedeuri legislative diferite care trebuie drastic reduse. Majoritatea lor nu sunt înțelese de către cetățenii Uniunii Europene”. „O procedură mai simplă și un tratat mai transparent ar contribui la promovarea unei Uniuni mai democratice” sunt declarații ale membrilor Echipei Speciale pentru CIG a Secretariatului general al Comisiei condusă de Michel Petite. „Dorim progres, dorim să mergem înainte. Ne trebuie trei lucruri: transparență, democrație, eficiență”¹⁵.

O problemă ce nu poate fi evitată este aceea a flexibilității care trebuie organizată astfel încât Uniunea Europeană să nu progreseze în ritmul celui mai lent membru al său. Anumite forme de flexibilitate sunt practice și în prezent. De exemplu există exceptii sau derogări de la legislația comunitară dar acestea sunt limitate și temporare.

Unitatea Uniunii Europene va fi garantată de anumite principii de aplicare a flexibilității organizate (compatibilitatea cu obiectivele Uniunii, concordanța cu codul instituțional al acesteia, protejarea pieței unice, etc.)

Există o unanimitate în ceea ce privește necesitatea simplificării procedurilor care condiționează intervenția PE. Unele state membre doresc extinderea co-deciziei¹⁶ (între Parlament și Consiliu) în întreg domeniul legislativ. Altele, printre care Marea Britanie și Franța, își manifestă ostilitatea cu privire la o asemenea extindere a prerogativelor PE.

Cîmpul de aplicare al procedurii avizului conform al PE ar trebui completat, ordonat dar nu aplicat în domeniul legislativ.

CIG va pregăti o uniune cu un sistem instituțional revăzut, apt să primească noi membri, o uniune mai aproape de cetățenii săi, mai transparentă, mai

simplă, mai democratică, mai accesibilă, mai solidă, unitară, coerentă, cu o identitate proprie pe scena internațională.

NOTE:

1. *Le Monde – Adapter le traité de Maastricht*, martie 1996.
2. *Discursul lui Jacques Chirac – Reuniunea ambasadorilor Paris-Palais de l'Elysée*, 29 august 1996.
3. *Avis de la Commission Européenne – CIG 1996, Renforcer l'Union politique et préparer l'élargissement* p. 19.
4. *Concluziile președinției la Consiliul European de la Torino, 29 martie 1996 – Dialog european supliment 1/1996*, p. 7.
5. *Klaus Hänsch (președintele PE), Dialog european, supliment 1 / 1996*, p. 3
6. *Yves Doutriaux, Christian Lequesne – Les institutions de l'UE*, La Documentation française, Paris 1995, p. 61.
7. *Consiliul Uniunii Europene nu trebuie confundat cu Consiliul european și nici cu Consiliul Europei*.
8. *Consiliul Uniunii Europene înainte de tratatul de la Maastricht era numit Consiliul de Miniștri*.
9. *Citat de Dialog european – supliment, 1 / 1996*, p. 7.
10. *Jean Bouluis, Droit institutionnel des communautés européennes*, 4^a edition, Montchrestien, Paris, 1993, p. 98 – 99.
11. *Avis de la comision – Renforcer l'Union politique et préparer l'élargissement*, CIG 1996, p. 21.
12. *Dialog European – supliment 1 / 1996*, p. 7.
13. *Yves Doutriaux, Christian Lequesne – Les institutions de l'UE*, La Documentation française, Paris 1995, p. 39 – 40.
14. *Marea Britanie se va opune deoarece estimează că astfel s-ar pierde încă o parte a suveranității sale*.
15. *Dialog european*, supliment, 1 / 1996, p. 4 – 5.
16. *Co-decizia este posibilitatea PE de a respinge (cu majoritate absolută a voturilor membrilor săi) o poziție adoptată de către Consiliu (în cazul în care procedura de conciliere eșuează)*.

ANDREEA BOGDANA PETRICĂ (1971) She graduated from the Faculty of Political and Administrative Sciences of the University Bucharest.

Currently, working as a Lecturer at the Faculty of Political and Administrative Sciences of the University Bucharest.

Abordări și atitudini germane în spațiul Europei Centrale

GEORGE C. MAIOR

Una dintre cele mai exacte și cuprinzătoare definiții a noilor sfidări în Europa contemporană ni se pare cea subliniată recent de Henry Kissinger: integrarea Germaniei unificate în vest și relația Alianței Atlantice cu Rusia¹.

Pentru statele din Europa Centrală, noua situație strategică impune, cu evidență, reașezări structurale în modul de concepere și susținere a politicii externe și a atitudinilor față de actorii principali plasăți în această ecuație complexă - Germania, SUA și, bineînțeles Rusia. Aceasta cu atât mai mult cu cât spațiul central-european reprezintă unul din vectorii semnificativi ai posibilelor evoluții în aceste coordonate strategice majore. Pe de altă parte, dacă pentru majoritatea acestor state central-europene integrarea în structurile euro-atlantice reprezintă obiectivul național fundamental, subliniat și reiterat deja în orice circumstanțe, devine cu adevărat stringență înțelegerea abordărilor, percepțiilor și comportamentelor acestor factori care au într-adevăr vocația și capacitatea de a determina sensul dezvoltărilor pe acestă direcție.

Germania constituie unul dintre acești factori determinanți. Pentru Germania, transformările din complexul internațional post război rece au marcat o mutație radicală: revenirea prin unificare la deplina suveranitate², ceea ce, în termeni geopolitici, echivalăză cu (re)transformarea sa într-unul dintre cele mai puternice state în cadrul european³.

Desigur, perspectiva trecutului relativ apropiat ar putea resuscita grave și serioase întrebări cu privire la capacitatea ordinii continentale de a asimila "hegemonul natural al Europei", având în vedere că "istoria dezordinii europene din ultimul secol a arătat că de dificilă a fost accomodarea intereselor germane cu temerile vecinilor, în lipsa implicării puterilor externe pentru a realiza echilibru"⁴. De altfel, numeroase analize și comentarii au ridicat direct sau în subtext această problemă, cea a pericolelor conținute într-o

eventuală evoluție națională pe terenul politicii de securitate asociate noului stat german.

Congruența între interesele germane și cele europene constituie, fără îndoială, factorul cel mai semnificativ în disiparea oricăror aprehensiuni exagerate în raport de o potențială evoluție unilaterală spre o renaționalizare/autonomizare a politicii externe a Germaniei. Totuși, acest dat al situației istorice și geopolitice existente nu trebuie absolutizat sau fetișizat, fără a marca anumite nuanțări. Într-adevăr, dacă juxtapunerea interesului național german cu cele europene reflectă o realitate politică testată și consolidată, aceasta nu înseamnă că într-o suită de determinanți obiective, influențe ale unor categorii specifice de motivații, interese și obiective strategice nu se pot sau se și repercuzează asupra sensului de dezvoltare, mișcare și modelare a conceptului politic european. Cu alte cuvinte, nu pericolul renaționalizării reprezintă problema centrală, ci noul sens de acțiune care l-ar putea împrima o voce mai puternică și mai singularizată, în modularea angrenajului instituțional european, de la dimensiunea sa economică la cea politico-militară. și acest aspect nu poate fi ignorat în condițiile în care, "dacă puterea se definește în termenii capacitatii (abilității) de a determina rezultatul evenimentelor, Germania a devenit, indubabil, factorul de putere decisiv în politica europeană"⁵.

În termenii concreți ai complicatei dialectici național/european, astfel de determinanți și influențe se pot răsfringe, de pildă, asupra modului de abordare a extinderii NATO, tratarea fenomenului de tranziție economico-socială a statelor din Europa centrală, abordarea fenomenelor etnice sau integrioniste, răspunsul la situațiile de criză regională sau subregională. Cel puțin sub această latură, constituie deja un fapt consumat devansarea unilaterală, de către Bonn, într-o primă etapă, a politicii europene/euro-atlantice în relație cu evenimentele din fosta Iugoslavie. și

exemplile pot continua dacă privim reacția germană inițială în Conflictul din Golf, și chiar, anterior, în însuși modul de angajare a procesului de unificare a Germaniei.

În orice caz, chiar și cei mai fervenți exponenti ai școlii realiste, de expansiune - "power politics" - (care se pare că renăște în cultura și gândirea politică germană) par să considere că o revenire spre zona interesului național nu înseamnă neapărat o renaționalizare în sensul clasic al termenului, un nou "Sonderweg" (curs unilateral de acțiune) german. Aceasta în primul rînd datorită faptului că, după cum s-a remarcat, integrarea Germaniei în structurile europene și euro-atlantice reprezintă ea însăși singura premisă în susținerea și promovarea interesului național. Dar o mai adâncă conștientizare a și asumare a poziției geo-politice cu totul speciale a Germaniei impune - în viziunea acestei linii de gândire - cel puțin o reevaluare a rolului german în procesele de decizie colectivă din politica europeană și atlantică - dacă nu o implicare individuală/autonomă în cazurile în care decizia colectivă devine imposibilă sau greu de atins⁶.

Desigur, este dificil de prognozat în ce măsură evaluările academice ale direcției "real politics" în doctrina politică germană vor influența laboratoarele decizionale propriu-zise. Dar, dacă ar fi să venim din nou la o remarcă a lui Kissinger, este foarte probabil ca generația politică în curs de afirmare - prima deținătoare de mitul Adenauer - care nu reziste în mod direct amprenta razboiului și nici rolul decisiv al SUA în reconstrucția și reabilitarea Germaniei postbelice, să nu fie supusă vechilor inhibiții în formularea poziției statului german în afacerile internaționale (europene). Dacă este, însă, mult prea simplist să catalogăm cele cîteva exemple menționate de curs inițial individual german în problemele europene (și în primul rînd abordarea originară în criza iugoslavă), drept indicii clare ale unui astfel de trend - este foarte potrivit, credem, să caracterizăm noile atitudini, conform observației că există aici suficiente elemente care denotă o evidentă distanțare de comportamentul postbelic - cînd politica externă germană se rezuma esențialmente la un simplu act de urmărire a cursului imprimat de principalii parteneri de alianță. În orice caz, timpul în care chiar diferențele marginale sau minore de comportament german extern erau urmate imediat de "mulțumiri" dublate de "scuze" pentru greșelile trecutului, pare să fi apus în noul context european și mondial⁷.

Fără îndoială, vechea dilemă a Europei - așa cum o caracteriza Kissinger - de la unificarea Germaniei în 1871 - și anume faptul că o Germanie puternică în centrul continentului, angajată într-o politică pur națională, s-a dovedit incompatibilă cu pacea europeană - este demult tranșată, în cîmpul echivalenței de valori și

principii, asumate și promovate de statul german. Ceea ce trebuie înțeles și transpus în normele decizionale, este însă faptul că, în cadrele geo-politice ale momentului și în elementele relevante de fundamental unor acțiuni externe, Germania actuală reprezintă dacă nu un actor fundamental, atunci unul mult diferit de R.F.G. Această distincție, cu toate consecințele sale, este indispensabilă în calculul și planificarea politicilor relevante a statelor din Europa centrală. Relația acestor state cu Germania se subsumează astfel unor imperitive strategice complexe - politice dar și economice.

Care ar fi, din punctul de vedere german, principalele interese în raport de spațiul central-european?

În primul rînd, o soluție fermă și de durată în privința vacuumului de securitate existent în acest moment la granițele estice ale Germaniei. Într-un astfel de context volatil din punct de vedere geopolitic, răspunsul și implicarea germană ar necesita un adevărat complex de angajamente - de la extinderea NATO la asistența pentru traversarea rapidă a perioadelor tranziționale, cu potențial inherent destabilizator, evidențiat pregnant de actuala etapă istorică. În toate aceste instanțe, Germania pare să devină unul dintre actorii cei mai activi în contextul structurilor europene relevante.

În al doilea rînd, adâncirea angajării economice în zonă, privită atât din perspectiva constituirii de posibile debușee pentru costurile extrem de ridicate ale susținerii propriei tranzitii în landurile estice, cît și în perspectivă strategică, în vederea asigurării preponderenței strategice, în vederea asigurării preponderenței influenței germane - inclusiv postbelice - în Europa centrală, pe termen mediu și lung. Așa cum s-a subliniat, Germania va deveni "expertul" în reconstrucția economiilor comuniste, o abilitate care va servi în extinderea intereselor economice asupra Europei de est, într-o perspectivă temporală de durată⁸. Într-adevăr, datele implicării germane în est, par să confirme și sub acest aspect, în totalitate, un asemenea trend. Este suficient, astfel, să se menționeze faptul că, pentru majoritatea statelor central-europene, Germania a devenit, gradual, dar extrem de rapid judecat la scară istorică, principalul partener economic, atât sub raport investițional, cît și sub cel al schimburilor comerciale sau sub criteriul penetrației de tehnologie germană în sectoarele sensibile ale economiilor în discuție ale statelor central-europene.

Bineînțeles, relația cu Rusia constituie, poate, factorul cel mai important în fundamentarea politicii estice a Germaniei.

Afirmarea potrivit căreia "Nu este interesul nici unui stat (și adăugăm, în special a întregii comunități atlantice) ca Germania și Rusia să se fixeze reciproc fie ca partener principal, fie ca rival principal"⁹

sintetizează pertinent datele strategice de esență care să susțină orice evaluare a politicilor imediate și de durată în contextul epocii post război rece. Factorul de influență decisiv într-un astfel de cadru, nu poate fi decât SUA. Continuarea unei prezențe active a SUA în Europa, cu atât mai mult cu cît săpțiul central-european ar putea conține, din nou, germanii unui parteneriat bazat pe departajarea influențelor sau a unui cimp de rivalitate russo-german, constituie, astfel, o necesitate strategică, cel puțin pe termen mediu.

Poate fi adevărat faptul că, într-o viziune strategică mai largă, SUA este interesată în degrevarea de unele angajamente locale prea costisitoare, prin mandatarea de unor parteneri credibili - Germania concurredând la acest statut în Europa. Cu toate acestea, nu poate fi vorba, nici pe departe, de o retragere strategică completă a SUA, ale cărei interese stringente în legătură cu evoluțiile și tendințele din Rusia și fostul spațiu sovietic obligă, practic, în continuare, la o implicare activă în Europa. De asemenea, având în vedere datele strategice configurate de zona tradițională de interes confluente germano-ruse - Europa centrală și de est - este în interesul imediat al SUA ca, în formularea politicii față de Europa centrală în structurile vestice - euro-atlantice, acestea vor deveni un *no-man's land* între Germania și Rusia¹⁰.

Această schiță fugărează relevă complexitatea problematicii asociate modului de definire a conceptelor de politică externă și prioritățile imediate și de durată de acțiune a țărilor central-europene, în direcția fundamentală vizând integrarea în structurile euro-atlantice. O abordare pragmatică și realistă în acest sens trebuie să rețină importanța cu totul deosebită a raporturilor cu forțele principale implicate în derularea acestor procese, Germania fiind una dintre acestea. □

NOTE:

1. Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, 1995, p.823
2. Burchard Koch, *American and German Approaches to East Central Europe: A Comparison*, *World Affairs*, vol. 156, 1993, p. 86
3. W. Wallace, *European/Atlantic Security Institutions, current state and future prospects*, Center for Higher Defence Studies, 1994, p. 18
4. Burkhard Koch, *op. cit.*, p. 91
5. *Idem*, p. 92

GEORGE C. MAIOR (1967) - He holds a M.A. in Comparative Law at University George Washington.
Currently, he works as a Second Secretary at the Ministry of Foreign Affairs.

6. *Idem*, p. 92
7. Gregory F. Trewerton, Forces and Legacies shaping a new Germany, în *Germany in a New Era*, 1993, p. 62
8. Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 822
9. John Lederer, *Western Approaches to Eastern Europe*, New York, 1993, p. 3
10. Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 823

Calendar

Septembrie 1996

16 IRAK/SUA Kuweitul și-a dat acordul pentru desfășurarea de trupe americane suplimentare pe teritoriul său.

ROMÂNIA/UNGARIA Guvernările români și maghiari au semnat la Timișoara un Tratat care pecetează reconcilierea lor istorică, după cinci ani de negocieri dure.

18 BOSNIA : Musulmanul Alija Izetbegovic a devenit șeful președinției tricefale bosnice, din care fac parte și un sîrb și un croat.

24 ONU (NEW YORK) : Cele cinci puteri nucleare declarate (SUA, China, Franța, Rusia, Marea Britanie) au semnat Tratatul de interzicere totală a armelor nucleare (CTBT). CTBT-ul nu va intra în vigoare decât în momentul în care 44 de state, din care India, Pakistanul, Israelul, Coreea de Nord, îl vor fi semnat și ratificat. India refuză să-l semneze, iar Pakistanul își leagă adeziunea de cea a Indiei.

25 SUA/RUSIA Bill Clinton a examinat la New York proiectele de lărgire a NATO, împreună cu ministrul rus al apărării, Evgheni Primakov.

BOSNIA-HERZEGOVINA/NATO Ministrii apărării ai țărilor din NATO s-au pronunțat în cursul unei reunii la Bergen (Norvegia) în favoarea unei noi misiuni NATO în Bosnia-Herzegovina, în 1997.

27 ISRAEL/PALESTINA Israelul a închis provizoriu tunelul discordiei de la Ierusalim, în timp ce confruntările izbucnesc pe esplanada moscheelor.

AFGHANISTAN Kaboul -ul a căzut în mână milițiilor islamiste talibane, care au impus legea islamică și l-au sprijinat pe fostul președinte comunist Najibullah, numind în același timp un guvern interinar.

Octombrie 1996

1 ORIENTUL APROPIAT/SUA Primul ministru Benjamin Netanyahu și Yasser Arafat s-au întâlnit la Casa Albă cu președintele Bill Clinton, la deschiderea întâlnirii la vîrf cu privire la Orientul Apropiat.

UE / SUA Cei cincisprezece au decis să recurgă la o instanță de arbitraj a OMC-ului cu privire la legea americană Helms-Burton pentru Cuba, dar care afectează în mod esențial relațiile comerciale dintre UE și SUA.

5 AFGHANISTAN Rusia și alte patru țări din Asia Centrală, membre ale CSI, au lansat un avertisment luptătorilor talibani, cu privire la orice extindere spre țările CSI a conflictului afghan.

UE Reuniți la Dublin, cei cincisprezece șefi de stat și de guvern ai Uniunii Europene au decis relansarea conferinței interguvernamentale privitoare la reforma instituțiilor europene și au discutat rolul UE în Oriental Apropiat.

7 ISRAEL/PALESTINA Israelul și Autoritatea Palestiniană au căzut de acord asupra modalităților de negociere folosite odată cu începerea convingerilor de la Erez (la granița dintre Israel și Fața Gaza).

8 BELGRAD Guvernul Republiei Federale Iugoslave a aprobat acordul de normalizare a relațiilor cu Bosnia-Herzegovina, semnat la 3 octombrie la Paris.

9 TRIPOLI Șeful statului libian, Moammar Kadafi, a afirmat că și retrage sprijinul acordat mișcărilor radicale palestiniene, susținând posibilitatea existenței unui "stat democratic comun palestinienilor și evreilor". De asemenea, Kadafi s-a declarat susținătorul "prietenului democrat american", Bill Clinton.

BELFAST Atentatul IRA împotriva cartierului general al forțelor britanice în Ulster a dat, după o pauză de doi ani, semnalul de întoarcere la violență într-o provincie marcată de 27 de ani de conflicte între catolici naționaliști și protestanți unioniști.

10 GENEVA Ministrul apărării elvețian a declarat că aproape sigură adeziunea Elveției la Parteneriatul pentru pace al NATO.

14 VIENĂ Primele alegeri europene în Austria au dus la o creștere spectaculoasă a importanței dreptei naționaliste în fața social-democraților cancelarului Frantz Vranitzky.

TEHERAN Iranul, care dorește stabilirea unui guvern islamist moderat, apropiat Teheranului, la Kaboul, nu-și mai ascunde intenția de a-i împiedica pe talibani să pună mâna pe putere, susținând în mod deschis coaliția militară ostilă milițiilor fundamentaliști sunite.

CAIRO Președintele israelian Ezer Weizman a efectuat o vizită la Cairo pentru a-i arăta omologului său egiptean, Hosni Mubarak, că Israelul face tot posibilul pentru continuarea procesului de pace în zonă.

Maria Niara IBRAM
Alexandra IONESCU
Alina STĂNESCU

Fenomenul partizan în România

SONNY PERSEIL

În statele Europei Centrale și de Est eliberate de dictatură, (re)comunerea vieții politice s-a făcut adesea într-un mod confuz – ca o defulare după refuzare – mai ales prin crearea a numeroase partide politice a căror esență nu este mereu ușor de decelat. Acest lucru ne poate conduce să reconsiderăm cadrele tradiționale în care este analizată viața politică, și, în particular, definițiile occidentale ale partidelor politice, care nu par să se aplique vieții politice a acestor state. Într-o viziune foarte etnocentrică a politicului, unii ar fi tentați să spună că viața politică a celeilalte Europe este pur și simplu destrukturată. Ceea ce se petrece, de fapt, este că, în fiecare stat, politica pare să se structureze după scheme foarte particulare¹. Societatea politică românească, de exemplu, chiar dacă, în parte, ea cunoaște aceleași "probleme" ca și vecinii săi, ar deține astfel o definiție cu totul specifică a partidului politic.

Dar există vreun folos în a discuta acest lucru? Definiția partidului politic, considerat ca obiect de studiu, pare să nu-i mai pasioneze pe cercetători. Începând cu Joseph La Palombara și Myron Weiner², un consens "slab" pare să se fi impus după asalturile critice asupra scrierilor anumitor politologi, mai ales francezi, precum Maurice Duverger³, căruia i s-a reproșat tocmai că a fost prea francez, cadrul său de analiză dovedindu-se inaplicabil celorlalte sisteme naționale de partide⁴. Dar oare cei doi americani, reluați – mai ales în țările precum România, în care știința politică este în săntier – ori de câte ori se fac referiri la cercetători care îi citează și mai puțin la ei însăși⁵, nu comit ei aceleași erori care sunt atribuite operei lui Maurice Duverger? Scrierea lor nu este oare un pic prea americană, chiar prea occidentală, pentru a putea da intelligibilitate altor sisteme de partide naționale, și în special celor din țările Europei Centrale și de Est? "Pretinzând că furnizează definiția partidelor, oare nu produc ei doar una dintre modalitățile istoric determinante de a exista ca partid?"⁶

Primele două criterii definitorii reținute de Joseph La Palombara și Myron Weiner, durata de viață a unei organizații – mai mare decât cea a conducătorilor săi – și gradul de organizare – necesitatea unor eșaloane locale care să întrețină relații regulate cu eșalonul național – par cu totul inadecvate cîmpului politic al anumitor țări din estul Europei după căderea dictaurilor. Aceste state – care, de la sfîrșitul anilor '80, cunosc o liberalizare vizibilă a vieții politice – nu au avut timpul necesar dezvoltării unor structuri

partizane efectiv "bene" organizate în cea mai mare parte a teritoriului național și de care să putem fi siguri că ele vor supraviețui liderilor lor actuali. Aceste structuri nu au încă o bază suficient de puternică pentru a-și impune supremăția prin acceptarea procedurilor politice. "Sistemul de partide al unei societăți postcomuniste nu poate avea aceeași autonomie, aceeași capacitate de autoreglare ca într-o societate care a cunoscut o continuitate pluripartizană notabilă."⁷ Specificitatea noilor sisteme de partide politice față de cele din Occident este, deci, evidentă. Am prezentat partidul comunist nu s-a putut șterge de pe o zi pe alta. Pentru anumiți analiști, acesta nici măcar nu era un adevărat partid, căci un partid, prin definiție, nu poate fi decât o parte a spectrului politic. Monopolizând acest spectru, "partidele comuniste încetau de a fi partide politice în sensul propriu al termenului".⁸ Pentru alții, în schimb, era vorba de partide de o anumită categorie, a "partidelor întregului popor, a partidelor-națiune" sau a "partidului-stat".⁹ Oricum ar fi, se poate crede că identificarea sistemelor de partide cu acest partid a marcat decisiv istoria politică (și definiția partidului care este legată de aceasta) în aceste state.

Dar, în interiorul vechiului bloc comunist, există și un număr de particularisme care fac delicată o analiză globală a fenomenului partizan în Europa de Est post-totalitară. O frontieră politică și religioasă pare astfel a separa net Europa Centrală (Polonia, ex-Cehoslovacia, Ungaria, Slovenia, Croația) de Europa de Sud-Est (România, Bulgaria, Serbia)¹⁰, fără a mai vorbi de republicile ex-sovietice a căror soartă nu se poate înțelege în același mod ca soarta vechilor sateliți ai defunciei URSS. În statele primului grup, de religie majoritar catolică, rezistența de dinaintea zidului Berlinului era mai bine organizată și, imediat după prăbușirea dictaturilor, ea a favorizat primele victorii electorale ale anticomuniștilor. Dimpotrivă, în statele celui de-al doilea grup, majoritar ortodoxe, nu pare să fi fost vorba de disidență înainte de 1989, și o putere calificată adesea drept neocomunistă s-a instalat după aceea. Am putea merge și mai departe și spune că România însăși constituie un caz special, regimul lui Ceaușescu fiind fără îndoială cel mai represiv din tot blocul sovietic¹¹. Ruptura cu regimul partidului comunist a fost, așa cum o stim, atipică relativ la ce s-a întîmplat în restul Europei de Est: o ruptură mai brutală – și foarte singeroasă – dar mult mai puțin clară în origine și în semnificația ei inițială. În

consecință, este exagerat să afirmăm că definiția unui partid politic este, astăzi, foarte diferită de cea ce prevalează în statele vecine, și *a fortiori*, în Occident. O astfel de poziție n-ar face decât să alimenteze sefa de particularisme care, oricum, sunt destul de accentuate în această țară¹² și n-ar duce decât la o simplă evidență: fiecare stat posedă o cultură politică proprie. Totuși, a nega această specificitate ar părea la fel de puțin coerent.

Care este, prin urmare, definiția partidului politic care s-a impus în România pînă în prezent? Sîntem nevoiți să constatăm că experiența interbelică este departe și că societatea politică românească contemporană nu-dejat, ca să spunem astfel, decât un model foarte "flou" de partid, nici partidele guvernamentale, nici cele ale opoziției neputind să se distingă de alte instituții politice.

Primele partide politice ale statului român

Înainte de instaurarea statului-partid al comuniștilor, scena politică a României, stat cu o independență recentă (1877) și marcat de o puternică ruralitate¹³, a cunoscut un număr destul de mare de partide politice. Într-o primă fază, a unui sufragiu cenzită foarte restrictiv (care a durat pînă la sfîrșitul primului război mondial, cînd a fost stabilit sufragiul masculin universal), viața politică românească este dominată de bipartismul partidului Liberal și al partidului Conservator, două partide ale căror diferențe nu sunt foarte evidente, în special în privința intereselor sociale pe care le exprimau¹⁴. Notăm, în acest sens, existența unui Partid Liberal Conservator (1884-1892) ce a reunit membri ai ambelor partide, adus la putere în 1889, partid care ilustrează deci această lipsă relativă de diferențiere. De fapt, partidele politice ale acestei epoci sunt, înainte de toate, niște adunări de parlamentari – cluburi, cercuri – care caută să obțină majoritatea în parlament¹⁵. Lucrurile iau o altă turură odată cu alegerile din noiembrie 1919, pentru că vedem atunci 25 de partide sau grupări prezintând candidații¹⁶. Nașterea acestor organizații răspunde astfel acelor "necesații imperiale ale regimului reprezentativ", aceste partide, odată apărute, devenind "organele esențiale ale vieții politice". Ele au drept scop, prin competiția la care au convenit, "să îi ajute pe electori să-și formeze idei", dezinteresul poporului pentru politică fiind "mult mai mare decât în alte țări din cauza lipsei, mult mai generalizate, nu doar a culturii politice, dar și a oricărei forme de cultură de masă"¹⁷. În ciuda acestei particularități, asupra căreia putem face ipoteza că este legată de preponderența țărănimii, de vîrstă fragedă a statului (modificat substanțial după primul conflict mondial, căci Transilvania este alipită la teritoriul național), de rapiditatea modernizării societății politice, avem mai degrabă o definiție mai curînd "clasică" a partidului politic care caută să se impună. Viața politică interbelică nu pare, de fapt, cu totul exceptională în

comparație cu aceea a altor națiuni europene, ci, dimpotrivă, sincronizată cu evoluția mondială. Mărturie stau alegerile la conducerea Societății Națiunilor a lui Nicolae Titulescu, popularitatea internațională a familiei regale și mitul "Micului Paris" care este foarte răspîndit. Este o perioadă frecvent supraapreciată în viața politică de azi, căci pare că, în acei ani, clasa politică română, foarte occidentalizată – în special liberalii, prin numeroase sejururi în Franță – și condusă către a principalului stat victorios în această parte de Europeană, a fost bine văzută de omoloagele ei din străinătate. Acum apare și o știință politică românească, cu cercetători care se apleacă asupra fenomenelor partizane, precum P. P. Negulescu și sociologul Dimitrie Gusti, care definește, în 1924, partidul politic ca fiind o asociere liberă de cetățeni, uniți în permanență de idei și de interes comune, asociere care reprezintă în principal interesele unei clase sau ale unui grup social, care are drept scop să acceadă la putere, să dezvolte un program social și să guverneze pentru a atinge acest obiectiv social¹⁸. Este adevărat că, în acest timp, vedem înfruntîndu-se pe scena politică română, PNL și disidențele sale (în poziție dominantă în sunul guvernărilor și care pare să reprezinte burghezia comercială și industrială), partide jărânești și partide muncitorești sau populare.

Această competiție partizană relativ tradițională nu va permite totuși o înrădăcinare a practicilor politice care îi sunt atașate; ea nu durează de altfel suficient de mult pentru ca așa ceva să se întâmple: în 1938, regele Carol al II-lea interzice toate partidele și creează o mișcare politică unică, Frontul Renașterii Naționale, transformată, în 1940, în Partidul Naționii. Asupra regelui se fac presiuni din partea mișcării naționaliste de extremă dreapta – (denumită succesiv) Garda de Fier/Partidul Total pentru Patrie/ Legiunea Arhanghelului Mihail – care, printre altele, constituie o reacție violentă la modernitatea politică și, în special, la partidele politice de tip occidental; unii din liderii lor, precum Ion G. Duca și Armand Călinescu, sunt de altfel asasinați. Difuziunea conceptului de partid politic "clasic", concept vehiculat de-a lungul acestor două zeci de ani, se oprește decât brutal, în haosul dinaintea celui de-al doilea conflict mondial. Si putem chiar spune că ea se oprește aproape pentru totdeauna. Căci, deși după război, între 1944 și 1947, se observă efectiv ceva care seamănă cu o viață politică și cu o competiție partizană¹⁹, știm bine astăzi, că nu era vorba decât de un răgaz înaintea dictaturii impuse de Moscova, alegerile fiind masiv trucate. Se poate totuși observa că puterea PCR se instaurează cu colaborarea unor grupuri ieșite din principalele două partide interbelice – PNL și PNT – grupări care păstrează de altfel numele "partidelor-mamă" care refuză alianța cu comuniștii, ceea ce are ca efect de a vedea pe scena politică românească două PNL și două PNT, situație care anunță, oarecum, confuzia care va apărea în jurul definiției partidelor politice românești create după căderea PCR.

De la partidul-stat la partid de guvernămînt

Partidul Comunist Român – adevărat stat-partid, partid-stat, partid al întregului popor, oricum partid totalitar prin monopolizarea activităților sociale – pare să fi fost un partid comunist destul de particular pentru blocul sovietic, mai ales sub regimul Ceaușescu. În primul rînd, fără îndoială, printr-o anumită independență față de "partidele frânești", și mai ales, față de cel sovietic, independentă bine cunoscută și mediatizată, în special în momentul refuzului lui Ceaușescu de a participa la invazia Cehoslovaciei în 1968. Ne putem îndoia de realitatea acestei independențe a PCR și crede că, de fapt, acest rol era atribuit Bucureștiului chiar de către Moscova. Oricum ar fi – vom cunoaște oare vreodată adevărul adevărat? – în ambele ipoteze, PCR, agent independent sau actor al unui rol stabilit de altcineva, se distinge de celelalte partide satelite în cazul cărora natura legăturii – subordonare clară și netă față de "marele frate" – pare mai simplă de înțeles. În al doilea rînd, PCR se distinge printr-un cult al personalității, și el binecunoscut, care a atins grade fără îndoială inegalabile în celelalte părți ale Europei de Est poststaliniene²⁰. Identificarea dictatorului cu partidul este atât de mare (unul din sloganurile politicului fiind PCR = Partidul Ceaușescu România) încât moartea unuia din elemente va duce imediat la moartea celorlalte. În fine, ceea ce marchează decisiv singularitatea PCR este amplitudinea sa extraordinară: în jur de 3,8 milioane de membri la sfîrșitul regimului pentru o populație de aproape 23 milioane de locuitori, adică 16,5% din populație, în timp ce efectivul celorlalte partide politice reprezenta mai puțin de 10% din populație²¹. □

Traducere de
Laurențiu ȘTEFAN-SCALAT
(continuare în numărul viitor)

NOTE:

1. Vezi, de exemplu, modul în care M. Preda, ("Partidele politice din România: clasificare și relații parlamentare", în *Revista de cercetări sociale* nr. 3, 1994) demonstrează ineficacitatea axei stînga-dreapta în caracterizarea vietii politice românești.
2. Joseph La Palombara și Myron Weiner, *Political Parties and Political Development*, Princeton, Princeton University Press, 1966.
3. Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Paris, Armand Colin, 1951.
4. Vezi, de exemplu, H. Daalder, "The Comparative Analysis of European Parties and Party System: an Overview", în H. Daalder și P. Mair, *Western European Party Systems*, Londra, Sage, 1983.
5. C.-L. Popescu, "Partidele politice ca subiecte ale raporturilor juridice electorale", în *Centrul de drept constitutional și instituții politice* (ed.), *Partidele politice*, București, Monitorul Oficial, 1993, reia, de exemplu, definiția în patru puncte a lui La Palombara și Weiner
- SONNY PERSEIL (1968) Graduated from The Paris I in Law.
Currently Lecturer at Polytechnic University and Faculty of Political Science.

Scandalul observatorilor

CĂLIN HERA

Democrația reprezentativă este cel mai prost regim posibil, cu excepția tuturor celorlalte, spunea Churchill. Toți politicienii români vorbesc despre virtuțile democrației. Pentru că România să ajungă acolo, trebuie să îndeplinească cîteva condiții minime. Este nevoie, astfel, ca Parlamentul rezultat după alegeri, și guvernul format pe baza lui, să-i reprezinte, într-adevăr, pe oameni. Acest lucru implică o prezență la vot cît mai mare, o desfășurare corectă a alegerilor și a numărării voturilor precum și votul dat în cunoștință de cauză. Intervine, aici, rolul societății civile în cadrul căreia organizațiile non-guvernamentale au cea mai mare însemnatate.

În România există cîteva astfel de organizații care s-au manifestat, deja, ca apărătoare ale societății civile și democrației: ProDemocrația, Lado și Apador-CH. Deoarece au atras de mai multe ori atenția asupra unor încălcări ale principiilor democratice, ele sunt percepute, de către Putere, ca fiind ale Opoziției. Scandalul observatorilor își are originea în această confuzie.

Caravana contestațiilor

Depunerea candidaturii lui Ion Iliescu pentru un nou mandat preșidențial a dat tonul contestațiilor. Printre cei care și-au exprimat rezerva în legătură cu constituționalitatea celei de a treia candidaturi a lui Ion Iliescu s-au aflat și reprezentanții ai Asociației ProDemocrația și ai Ligii Apărării Drepturilor Omului. Nicolae Ștefănescu-Drăgănești, președintele Lado, a depus, chiar la Biroul Electoral Central, cîteva zeci de contestații ale acestei candidaturi, semnate de diverse persoane. Ștefănescu-Drăgănești declară că a făcut acest lucru ca reprezentant al Baroului de Avocați și că această acțiune nu a implicat Lado.

Cert este că, după respingerea contestațiilor împotriva candidaturii lui Iliescu, secretarul general al PDSR, Miron Mitrea, a cerut retragerea dreptului Lado de a avea observatori acreditați pentru supravegherea alegerilor. Mitrea a adus în discuție și o altă contestație, săcătă de președintele Lado, în 1992, împotriva candidaturii la Senat a președintelui Iliescu, pe listele unui partid (FDSN, transformat ulterior în PDSR). Liga condusă de Ștefănescu-Drăgănești a fost acuzată de partizanat politic. BEC a respins cererea lui Mitrea, apreciind probele ca irelevante. Acțiunea nu a

rămas însă fără urmări, Lado pierzîd cîteva sute de observatori, la urechile cărora au ajuns doar acuzațiile lui Mitrea, nu și decizia BEC. Cam în același timp, Asociația ProDemocrația avea probleme cu telefoanele, care s-au defectat 6-8 ore pe zi, timp de aproape două săptămîni.

Organizații-fantomă

Bomba a explodat în momentul în care, la Biroul Electoral Central, trei organizații non-guvernamentale despre care nu se mai auzise pînă atunci: Gaddo, Arolid și Lirdoct au cerut să acrediteze observatori. Cele trei organizații se voiau o replică la ProDemocrația și Lado, în genul așa-zisei "Proclamații de la Podul Înal", inventată în 1990 împotriva "Proclamației de la Timișoara". Gaddo, Arolid și Lirdoct voiau să acrediteze fiecare același număr de observatori (5.840), distribuîi identic în circumscripțiile electorale.

Apariția celor trei organizații, în plină campanie electorală, a dat naștere la suspiciuni în legătură cu bunele lor intenții. Background-ul lor a alimentat aceste suspiciuni.

Cea mai veche dintre ele este Arolid (Asociația Română pentru Libertate și Democrație), apărută în 1990. Asociația are sediul pe Bulevardul Magheru 22, etaj 1, laolaltă cu cel al Uniunii Juriștilor Democrați, al cărei președinte este ex-ministrul Justiției Iosif Gavril Chiuzbaian.

Liga Independentă Română pentru Drepturile Copilului și Tineretului (Lirdoct) s-a înființat în 1992. Lirdoct are sediul pe Aleea Rotundă 4, în locuința președintelui organizației, Aurelia Eleonora Florea. Alături de Ligă și președinta ei, în apartament mai locuiesc două persoane.

Grupul pentru Apărarea Democrației și Drepturilor Omului (Gaddo) s-a născut în acest an, fiind înființat cu doar o zi înainte de expirarea termenului legal de înscrisire pentru a putea participa cu observatori la alegerile din 3 noiembrie. Gaddo este găzduit într-un apartament de două camere de pe strada Străduinjei 8. Apartamentul îi aparține președintelui organizației, Florian Miturca. La Miturca acasă mai locuiesc soția și socrul acestuia.

Este o minune organizatorică felul în care asociații cu asemenea cărți de vizită au reușit să

mobilizeze, în mai puțin de o săptămână, mai mult de 15.000 de oameni pentru supravegherea alegerilor.

Lado și ProDemocrația au reacționat vehement. Ele au protestat la Biroul Electoral Central împotriva acreditării a ceea ce au numit "organizații-fantomă, aflate în slujba PDSR și menite să-i îndepărteze pe observatori Lado și APD din secțiile de votare".

Într-adevăr, potrivit legii electorale, la o secție de votare poate fi acreditat doar un observator, iar singura condiție care i se pune acestuia este să provină de la o organizație non-guvernamentală care are ca scop apărarea drepturilor omului. Cum numărul total de secții de votare este de 15.117 și nu "ajunge" decât pentru jumătate din cei care au depus cereri de acreditație, rezultă apariția unei concurențe între organizații.

Dacă această concurență ar fi una reală, situația ar putea fi acceptabilă, în condițiile în care prevederea legii care limitează numărul de observatori la o secție este de acceptat. Din nefericire, însă, nu există nici un criteriu de selecționare calitativă a observatorilor și a organizației care îi propun. Căci nu este normal să poată avea observatori, în alegeri, în detrimentul celor cu experiență, organizații care nu s-au manifestat pînă acum în nici un fel în acest domeniu. S-a ajuns, astfel, la scăderea drastică a numărului de observatori ai Lado și ProDemocrația, care au dobîndit, deja, o anumită notorietate. Cele două organizații și-au exprimat temerile că nu mai pot monitoriza alegerile, nemaivînd observatori în toate secțiile de votare, și că secțiile aruncate Gaddo, Arolid și Lirdoct vor rămîne neocupate.

Aceste temeri se bazau pe neseriozitatea organizațiilor contestate, ale căror liste de observatori conțineau numeroase nereguli. Formularele erau incomplete; lipseau adrese și numere de telefon. Singurul număr de telefon de pe lista pentru județul Brașov era al unei școli unde nimeni nu auzise de "observatorul" în cauză. Unele adrese din județul Mureș sunt niște cifre care ar putea semnifica o dată calendaristică sau orice altceva decât o adresă. La Suceava au fost găsite numeroase liste în dublu exemplar. Cele mai multe dintre persoanele identificate pe liste au declarat sau că n-au habar de înscrisele lor ca observatori, sau că au fost înscrise la rugămintile sau amenințările unor membri PDSR. Sebastian Kis, din Reșița, a declarat că a fost înscris la Lirdoct de către șeful său, Simion Teperdel, care i-a sugerat că, altfel, își va pierde locul de muncă, de la o măcelarie din localitate. Situații similare au fost înținute la Galați, Timișoara, Dorohoi și.a.m.d.

Politica ONG-urilor

În contestația depusă la Biroul Electoral Central, Lado și ProDemocrația au acuzat cele trei organizații că în spatele lor se află PDSR. Acuzațiile

nu erau nefondate. Tabelele pe care erau înscrise obiectivatorii nu respectau formularul indicat de BEC, respectând însă un model trimis prin fax de staff-ul electoral al PDSR către filialele locale. Prin acest fax, li se cerea filialelor județene, ale partidului de guvernămînt, să alcătuiască liste de observatori, pe care să le trimită că mai curînd la București.

PDSR nu a recunoscut acest fax, dar Biroul Electoral Central i-a confirmat autenticitatea, exceptând de la autorizare liste Gaddo, Arolid și Lirdoct din județul Caraș-Severin (aproximativ 200 de observatori). A mai fost exclusă și o persoană din județul Timiș, dovedită ca membră a PDSR. Nici măcar reprezentanții celor trei organizații, prezenti la judecata de la BEC, nu au negat legătura cu PDSR. Cu toate acestea, Costică Ionescu, președintele BEC, a acceptat liste propuse de acestea pentru celelalte județe. El a declarat că nu are suficiente probe pentru a le respinge și că judecata nu se poate face prin analogie.

Reacțiile partidelor au fost aproape unanime. S-a spus că PDSR dorește să obțină controlul total asupra secțiilor de votare, pentru că nu mai speră să cîștige decât bazindu-se pe oportunitățile oferite de organizarea scrutinului. Reprezentanții CDR, USD și ANL au vorbit despre prefigurarea unei fraude de proporții, în timp ce liderii PDSR au negat vehement că ar fi implicați în vreun fel în acestă cauză.

Adrian Năstase a recunoscut, cu jumătate de gură, că ar putea exista persoane din partidul său doritoare să participe la numărarea voturilor, dar că vor să o facă "din prea mult entuziasm", și că, oricum, nu este o acțiune coordonată de partid. Năstase a mers pînă într-acolo încît a bagatelorizat necesitatatea existenței observatorilor non-guvernamentali la alegeri. El a atacat Lado și ProDemocrația, insinuînd că principalul motiv al reacției lor este acela că ele ar pierde finanțarea externă dacă alegerile ar fi observate și de alte organizații. Cei de la Lado și ProDemocrația au fost acuzați că doresc să controleze alegerile în beneficiul partidelor din Opozitie, mai ales în mediul rural, unde aceste partide sunt slab reprezentate. Adrian Năstase nu a adus probe în sprijinul acestor afirmații. Liderul PDSR a invocat chiar o lozincă ieftină, potrivit căreia "legitimitatea alegerilor este dată de alegători", și nu de observatori.

Ceva mai concret a fost Miron Mitrea care a depus contestații împotriva cătorva sute de observatori ai Lado și ProDemocrația, pe care i-a acuzat că nu au împlinit 18 ani sau că sunt membri de partid. BEC a acceptat 41 din aceste contestații.

900 secții de votare au rămas nesupravegheate

După ce, inițial, au anunțat că, în cazul acceptării organizațiilor Gaddo, Arolid și Lirdoct se

vor retrage LADO și ProDemocrația au revenit, hotărînd să participe la supravegherea alegerilor. Un rol în această hotărîre l-a avut decizia BEC de a introduce "observatorul de rezervă", care îi poate lua locul titularului, în cazul în care acesta nu se prezintă la secția de votare.

Pînă la urmă, după seria de contestări, acurate sau nu, BEC a acreditat, pentru alegerile parlamentare și prezidențiale, 14.220 de observatori proveniți de la șase organizații: Lado, ProDemocrația, Societatea Timișoara, Gaddo, Arolid și Lirdoct.

Lor li s-au alăturat 5 observatori internaționali, din partea Consiliului European, reprezentînd grupurile politice ale Adunării Parlamentare a CE, precum și observatori din partea a 15 ambasade din București. Organizația Națiunilor Unite și Parlamentul European au comunicat Ministerului român de externe că nu intenționează să trimîtă observatori. Nici OSCE nu a fost interesat să participe la supravegherea alegerilor din România. Un număr de 897 de secții de votare au rămas fără observatori. Doar observatorii străini au fost acceptați la numărarea voturilor și în birourile de circumscripție.

Suspiciuni și neîncredere

Scandalul observatorilor nu a fost, însă, singurul eveniment îngrijorător dinaintea alegerilor. Lipsa unei oferte politice concrete, pierderea credibilității, ca urmare a situației grele din țară și implicarea în numeroase scandaluri de corupție, au făcut ca partidul de guvernămînt să albă tot interesul să mute disputa electorală, "de program", pe terenul diversiunilor și al atacurilor sub centură. Celelalte partide au căzut, mai mult sau mai puțin, în această cursă.

Campania electorală pentru alegerile parlamentare și prezidențiale, din 1996, a fost surprinzător de slabă din punctul de vedere al confrontării ofertelor electorale, al variantelor de programe de guvernare. A fost o situație surprinzătoare, raportată mai ales la campania electorală pentru alegerile locale din iunie, cînd majoritatea candidaților s-a comportat civilizat și a părut că are ceva de oferit. De la începutul verii pînă în toamnă, situația s-a schimbat radical.

Chiar dacă nu au fost semnalate violențe fizice, a fost desfășurat un întreg arsenal de metode neortodoxe. Startul a fost dat de clipurile electorale ale PDSR în care candidatul CDR la Președinție se transformă în regele Mihai, sugerîndu-se, astfel, că primul lucru pe care îl va face Emil Constantinescu, dacă va cîștiga alegerile, va fi să reintroducă monarhia - spaimă inoculată de comuniști în mintile și în conștiințele multor români. A urmat cliplul-replică al CDR, cu Iliescu transformat în Ceaușescu și așa a început caruselul evenimentelor fără importanță, dar care au ocupat cea mai mare parte a campaniei electorale. Este vorba de scandalul telefoanelor, al nominalizării pre-

ședinților secțiilor de votare, al cărților de alegător, al tipăririi și retipăririi a zeci de buletine de vot și al bizarei evoluții a numărului de alegători. A pus capac la toate hotărîrea Biroului Electoral Central de a lăua o pauză, imediat după terminarea alegerilor, pentru că membrii BEC ar avea de făcut un efort prea mare după aceea, în timpul centralizării rezultatelor.

Unii comentatori s-au grăbit să afirmă că totă această atmosferă nu a avut darul decât să-i îndepărteze pe alegători de la urne, scărbiți de politicianism ieftin și preocupăți mai mult de problemele apăsătoare ale vieții de zi cu zi. Aceste observații sunt corecte pînă la un punct. Căci toate sondajele pre-electorale indicau un procent enorm al intenției cetățenilor români de a se prezenta la vot: în jur de 80 %. În același timp, însă, sondajele pre-electorale arătau și că procentul nehotărîtilor se situa undeva la 20 %. Cu alte cuvinte, o cincime din electorat, adică peste trei milioane de oameni, nu erau convinsă de nici una din ofertele electorale propuse. și asta pentru că, în campania electorală nu a prea fost timp de așa ceva. Aici trebuie cautată însemnatatea tuturor scandalurilor dinaintea alegeri, între care cel al observatorilor a fost, poate, cel mai interesant. □

CĂLIN HERA (1967) - He is a news editor at Pro TV. As a Journalist, he wrote at the Political Department for NU, Cuvîntul and Expres.

Currently, he is studying for a MA in Social Communication and Public Relations at the National School for Political Studies and Public Administration.

Cercetarea istorică în primejdie

FLORIN CONSTANTINIU

În cuvîntul său introductiv la dezbaterea consacrată celei de a 40-a aniversări a revoluției ungare din 1956 (desfășurată la Grupul de Dialog Social), Stelian Tănase a relevat că, pentru prima dată din decembrie 1989, istoricii români se dovedesc perfect conectați la problemele aflate în centrul de interes al istoriografiei internaționale și, prin contribuția lor științifice - în primul rînd recent apărutul volum 1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asu-pra evenimentelor din Polonia și Ungaria* (București, ed. Univers Encyclopedic, 1996, 466 p.), alcătuit de Cornelius Mihai Lungu și Mihai Retegan - au sporit cu-noștințele despre acest eveniment istoric, unul dintre cele mai importante din perioada Războiului rece, și au aprofundat înțelegerea lui.

Performanța istoricilor români nu trebuie să creeze impresia falsă că, după prăbușirea comunismului, cu toate conștringerile sale ideologice și politice, situația în istoriografia noastră s-a normalizat. Încă din ultimii ani ai regimului Ceaușescu, economiile excesive impuse în domeniul cercetării științifice au dus la restrîngerea considerabilă a abonamentelor la publicațiile periodice precum și a achiziționării lucrărilor din Occident. Nimic pe valută, numai ceea ce se poate obține prin schimb de tipărituri - acesta a fost principiul care a călăuzit, în fază finală a regimului comunist, preocuparea literaturii de specialitate din Europa Occidentală și SUA.

Acum, criza economică în care se zbate România amenință din nou comunitatea științifică din țară noastră cu subjiera, pînă la rupere, a legăturilor sale cu cercurile de specialitate din străinătate. Avem în vedere, în primul rînd, procurarea cărților și revistelor de specialitate, fără de care este de neimaginat progresul cercetării științifice.

În domeniul istoriografiei se manifestă ceea ce este întru totul firesc - un viu interes pentru trecutul apropiat, mai exact pentru perioada postbelică, pentru Războiul rece cu toate peripețiile sale.

Oricine este cît de puțin familiarizat cu problematica perioadei postbelice și cu investigația ei știe că nici un cercetător nu se poate închide în perimetru național și ignora rezultatele confrăților săi. Cum se poate

reconstituî și interpreta corect un eveniment petrecut într-o țară aparținând sferei de hegemonie a Uniunii Sovietice fără a ști ce s-a decis în această privință, la Kremlin?

În prezent, fluxul de informații provenit din fostele arhive sovietice dă o nouă imagine istoriei contemporane și, mai ales, perioadei de după cel de-al doilea război mondial. Nu se poate scrie, astăzi, istoria României și, îndeosebi, a regimului comunist din țara noastră fără cunoașterea surselor documentare sovietice.

În ciuda acestui adevăr, de domeniul evidenței, informarea științifică a cercetătorilor înregistrează deficiențe din ce în ce mai mari. Voi exemplifica această gravă situație cu Institutul de Istorie "N. Iorga", cel mai important centru de cercetări istorice din România. În biblioteca lui - considerată altă dată cea mai mare bi-bliotecă de specialitate din sud-estul Europei - revistele ruse de istorie "Voprosi Istorii", "Novaia i noveisaia istoria", "Otechestvennaia Istorija" nu mai sosesc din 1994-1995, "Voenno-istoriceskii jurnal" din 1993. Din revistele de cel mai mare interes pentru cercetători, întorcit publică documente din arhivele cele mai secrete ale fostei URSS: "Istoriceskii arhiv", "Istočnik" și "Voienniye arhivi Rosii", în biblioteca Institutului de Istorie "N. Iorga" nu se află nici măcar un număr. După cum în rafturile aceleiași biblioteci nu se găsește nici un exemplar din excelentul "Buletin" tipărit de "Woodrow Wilson International for Scholars" în cadrul lui "Cold War International History Project", pentru a da un exemplu din cealaltă direcție din care sosesc noutățile pentru cercetătorii istoriei contemporane - SUA. Pentru a evalua corect valoarea acestor publicații și a altora menționate aici - cîteva exemple vor fi concluante. În revista rusă "Spion" nu au fost publicate amintirile spionului sovietic Boris F. Lago, care a activat în România în anii 1923 - 1925. El aduce informații privind atitudinea și intențiile după eșuarea conferinței româno-sovietice de la Viena, URSS față de România. În 1924, la scurt timp (27 martie-2 aprilie), lui Boris Lago î se comunică de către unul din șefii săi "noul plan al Cominternului pentru organizarea revoluției în Balcani. Focarul acestei revoluții trebuie să fie Bulgaria, cu pu-

ternica ei mișcare comunistă. Armata Roșie trebuia să își croiască, din nou, drum prin România, pentru a veni în ajutorul proletariatului bulgar răscusat. Pretextul pentru intrarea Armatei Roșii trebuia să-l ofere mișcarea țără-nească din Basarabia. Organizarea acestei răscoale și conducerea ei a fost asumată de organizația "Zakordon" din Odessa. Ea trebuia să-și trimîtă agenții să procure armament și să dea semnalul răscoalei." Așa cum se poate înțelege ușor este vorba de "răscoala" de la Tatar-Bunar din 15-18 septembrie 1924, al cărui înțeles se deslușește acum, în lumina dezvăluirilor lui Boris F. Lago. În revista "Istočnik" au fost publicate instrucțiunile Direcției Politice a Armatei Roșii, trimise de L. B. Mehlis, la 21 iunie 1940, trupelor care urmău să acționeze împotriva României, după prezentarea ultimatumului sovietic, fiind luat în considerație refuzul României de a ceda cererilor sovietice și, în consecință, izbucnirea războiului între România și URSS. De un interes deosebit, în aceste instrucțiuni, este că, la 21 iunie 1940, data purtată de aceste instrucțiuni, în cuprinsul lor nu se vorbește decât de Basarabia, ceea ce arată că revendicarea Bucovinei (înțial sovieticii au voit întreaga Bucovină) a fost luată în considerație la Kremlin, între 21 iunie și 23 iunie 1940, cînd Molotov l-a informat pe contele von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, că URSS va cere României cedarea Basarabiei și Bucovinei (ulterior, față de iritarea lui Hitler, provocată de revendicarea Bucovinei, nemenționată în protocolul adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, Stalin a limitat cererea la partea de nord a Bucovinei). În amintitul "Bulletin" al Centrului Woodrow Wilson a fost publicată mărturia fostului ambasador american Raymond Garthoff, înțemeiată pe relatarea secretarului de stat al SUA, Dean Rusk - potrivit căruia, la 4 octombrie 1963, în cursul unei întrevederi particulare, ministrul de externe al României, Cornelius Mănescu, i-a comunicat că România va rămîne neutră în cazul izbucnirii unui război între SUA și URSS, izbucnit ca urmare a unei acțiuni a Moscovei de tipul instalării rachetelor sovietice în Cuba, și a cerut ca SUA să nu lovească teritoriul românesc, odată ostilitățile începute, pornind de la premiza că România e aliată URSS. Toate exemplele enumerate mai sus sunt culese din reviste care nu se află în biblioteca Institutului de Istorie "N. Iorga", iar unele, după știința mea, în nici o bibliotecă din București. Le-am putut obține și cita grație amabilității unor prieteni și colegi. Cum se poate desfășura o anchetă științifică, vrednică de acest nume, fără aceste lucrări? La ele este de adăugat - vai! - un foarte mare număr de cărți apărute, mai ales, în Rusia și SUA, cu numeroase izvoare și puncte de vedere noi, absolut indispensabile cercetătorului român, interesat de trecutul apropiat al propriei țări ca și de desfășurarea Războiului rece. Dacă acest flux de informații nu va pătrunde și în România, se conturează primejdia "provincializării" istoriografiei noastre, a progresivei degradări profesionale a cercetătorilor, condamnați să nu mai fie la curent cu "ultimul cuvînt" al istoriografiei internaționale. Finanțarea procurării

literaturii de specialitate este, în prezent, prima urgență în domeniul cercetării istorice. Ușor de spus, greu de făcut. Cred că responsabilitățile retelei instituționale din domeniul istoriografic au obligația de a fi mai stăruitori în căutarea de sponsori, care, în cele din urmă pot fi găsiți. (Oricât ar părea de ciudat, excelenta lucrare *Armata română 1939-1945*, o adevărată encyclopedie a armatei noastre în anii celui de-al doilea război mondial, nu a beneficiat de finanțarea nici a Ministerului Apărării Naționale, nici a vreunei instituții științifice, ci s-a tipărit pe cheltuiala ...S.C. Romtehnocom S.A. !) O dezbatere asupra finanțării cercetării istorice este absolut necesară. Ar fi păcat ca muguri răsași după decembrie 1989 să se usuze. □

NOTE:

1. Mulțumesc, și pe această cale, domnilor Nikolai Morozov, Armand Goșu și lt. col. Mircea Chirijoiu.

FLORIN CONSTANTINIU (1933) - He graduated from History, Bucharest. Ph. D. in History. Currently, researcher at the Institute of History "Nicolae Iorga". He is specialist on the issues of the Second World War. He authored the book *România și Pactul Molotov-Ribbentrop*.

Cercetarea istorică în primejdie

FLORIN CONSTANTINIU

În cuvântul său introductiv la dezbaterea consacrată celei de a 40-a aniversări a revoluției ungare din 1956 (desfășurată la Grupul de Dialog Social), Stelian Tănase a relevat că, pentru prima dată din decembrie 1989, istoricii români se dovedesc perfect conectați la problemele aflate în centrul de interes al istoriografiei internaționale și, prin contribuțiiile lor științifice - în primul rînd recent apărutul volum 1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asu-pra evenimentelor din Polonia și Ungaria* (București, ed. Univers Enciclopedic, 1996, 466 p.), alcătuit de Corneliu Mihai Lungu și Mihai Rețegan - au sporit cu-noștiințele despre acest eveniment istoric, unul dintre cele mai importante din perioada Războiului rece, și au aprofundat înțelegerea lui.

Performanța istoricilor români nu trebuie să creeze impresia falsă că, după prăbușirea comunismului, cu toate constringerile sale ideologice și politice, situația în istoriografia noastră s-a normalizat. Încă din ultimii ani ai regimului Ceaușescu, economiile excesive impuse în domeniul cercetării științifice au dus la restrîngerea considerabilă a abonamentelor la publicațiile periodice precum și a achiziționării lucrărilor din Occident. Nimic pe valută, numai ceea ce se poate obține prin schimb de tipărituri - acesta a fost principiul care a călăuzit, în faza finală a regimului comunist, preocuparea literaturii de specialitate din Europa Occidentală și SUA.

Acum, criza economică în care se zbate România amenință din nou comunitatea științifică din țara noastră cu subjirea, pînă la rupere, a legăturilor sale cu cercurile de specialitate din străinătate. Avem în vedere, în primul rînd, procurarea cărților și revistelor de specialitate, fără de care este de neimaginat progresul cercetării științifice.

În domeniul istoriografiei se manifestă ceea ce este întru totul firesc - un viu interes pentru trecutul apropiat, mai exact pentru perioada postbelică, pentru Războiul rece cu toate peripețiile sale.

Oricine este cît de puțin familiarizat cu problematica perioadei postbelice și cu investigația ei știe că nici un cercetător nu se poate închide în perimetrul mîntului pentru organizarea revoluției în Balcani. Focarul acestei revoluții trebuia să fie Bulgaria, cu pu-

reconstituiri și interpreta corect un eveniment petrecut într-o țară din țările aparținând sferei de hegemonie a Uniunii Sovietice fără a ști ce s-a decis în această privință, la Kremlin?

În prezent, fluxul de informații provenit din fostele arhive sovietice dă o nouă imagine istoriei contemporane și, mai ales, perioadei de după cel de-al doilea război mondial. Nu se poate scrie, astăzi, istoria României și, îndeosebi, a regimului comunist din țara noastră fără cunoașterea surselor documentare sovietice.

În ciuda acestui adevăr, de domeniul evidenței, informarea științifică a cercetătorilor înregistrează deficiențe din ce în ce mai mari. Voi exemplifica această gravă situație cu Institutul de Istorie "N. Iorga", cel mai important centru de cercetări istorice din România. În biblioteca lui - considerată altă dată cea mai mare bibliotecă de specialitate din sud-estul Europei - reviste ruse de istorie "Voprosi Istorii", "Novaia i noveisaia istorii", "Otecestvennaia Istorii" nu mai sosesc din 1994-1995, "Voenno-istoriceskii jurnal" din 1993. Din revistele de cel mai mare interes pentru cercetători, întrucât publică documente din arhivele cele mai secrete ale fostei URSS: "Istoriceskii arxiv", "Istočnik" și "Voienniie arhivi Rosii", în biblioteca Institutului de Istorie "N. Iorga" nu se află nici măcar un număr. După cum în rafurile aceleiași biblioteci nu se găsește nici un exemplar din excelentul "Buletin" tipărit de "Woodrow Wilson International for Scholars" în cadrul lui "Cold War International History Project", pentru a da un exemplu din cealaltă direcție din care sosesc nouățile pentru cercetătorii istoriei contemporane - SUA. Pentru a evalua corect valoarea acestor publicații și a altora menționate aici - cîteva exemple vor fi concluente. În revista rusă "Spion" nu au fost publicate amintirile spionului sovietic Boris F. Lago, care a activat în România în anii 1923 - 1925. El aduce informații privind atitudinea și intențiile după eșuarea conferinței româno-sovietice de la Viena, URSS față de România. În 1924, la scurt timp (27 martie-2 aprilie), lui Boris Lago îl se comunică de către unul din șefii săi "noul plan al Cominternului pentru organizarea revoluției în Balcani. Focarul acestei revoluții trebuia să fie Bulgaria, cu pu-

54

ternica ei mișcare comună. Armata Roșie trebuia să își croiască, din nou, drum prin România, pentru a veni în ajutorul proletariatului bulgar răsculat. Pretextul pentru intrarea Armatei Roșii trebuia să-l ofere mișcarea țără-nească din Basarabia. Organizarea acestei răscoale și conducerea ei a fost asumată de organizația "Zakordon" din Odessa. Ea trebuia să-și trimită agenții să procure armament și să dea semnalul răscoalei." Așa cum se poate înțelege ușor este vorba de "răscoala" de la Tatar-Bunar din 15-18 septembrie 1924, al cărui înțeles se deslușește acum, în lumina dezvăluirilor lui Boris F. Lago. În revista "Istočnik" au fost publicate instrucțiunile Direcției Politice a Armatei Roșii, trimise de L. B. Mehlis, la 21 iunie 1940, trupelor care urmău să acționeze împotriva României, după prezentarea ultimatumului sovietic, fiind luat în considerație refuzul României de a ceda cererilor sovietice și, în consecință, izbucnirea războiului între România și URSS. De un interes deosebit, în aceste instrucțiuni, este că, la 21 iunie 1940, data purtată de aceste instrucțiuni, în cuprinsul lor nu se vorbește decât de Basarabia, ceea ce arată că revendicarea Bucovinei (inițial sovieticii au voit întreaga Bucovină) a fost luată în considerație la Kremlin, între 21 iunie și 23 iunie 1940, cînd Molotov l-a informat pe contele von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova, că URSS va cere României cedarea Basarabiei și Bucovinei (ulterior, față de iritarea lui Hitler, provocată de revendicarea Bucovinei, nemenționată în protocolul adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, Stalin a limitat cererea la partea de nord a Bucovinei). În amintitul "Bulletin" al Centrului Woodrow Wilson a fost publicată mărturia fostului ambasador american Raymond Garthoff, intemeiată pe relatarea secretarului de stat al SUA, Dean Rusk - potrivit căruia, la 4 octombrie 1963, în cursul unei întrevăderi particulare, ministrul de externe al României, Corneliu Mănescu, i-a comunicat că România va rămîne neutră în cazul izbucnirii unui război între SUA și URSS, izbucnit ca urmare a unei acțiuni a Moscovei de tipul instalării rachetelor sovietice în Cuba, și a cerut ca SUA să nu lovească teritoriul românesc, odată ostilitățile începute, pornind de la premiza că România e aliată URSS. Toate exemplele enumerate mai sus sunt culese din reviste care nu se află în biblioteca Institutului de Istorie "N. Iorga", iar unele, după știința mea, în nici o bibliotecă din București. Le-am putut obține și cită grație amabilității unor prieteni și colegi. Cum se poate desfășura o anchetă științifică, vrednică de acest nume, fără aceste lucrări? La ele este de adăugat - vai! - un foarte mare număr de cărți apărute, mai ales, în Rusia și SUA, cu numeroase izvoare și puncte de vedere noi, absolut indispensabile cercetătorului român, interesat de trecutul apropiat al propriei țări ca și de desfășurarea Războiului rece. Dacă acest flux de informații nu va pătrunde și în România, se conturează primejdia "provincializării" istoriografiei noastre, a progresivei degradări profesionale a cercetătorilor, condamnări să nu mai fie la curent cu "ultimul cuvînt" al istoriografiei internaționale. Finanțarea procurării

literaturii de specialitate este, în prezent, prima urgență în domeniul cercetării istorice. Ușor de spus, greu de făcut. Cred că responsabilitățile rețelei instituționale din domeniul istoriografic au obligația de a fi mai stăruitori în căutarea de sponsori, care, în cele din urmă pot fi găsiți. (Oricără ar părea de ciudat, excelenta lucrare *Armata română 1939-1945*, o adevărată encyclopédie a armatei noastre în anii celui de-al doilea război mondial, nu a beneficiat de finanțarea nici a Ministerului Apărării Naționale, nici a vreunei instituții științifice, ci s-a tipărit pe cheltuiala ...S.C. Romtehnocom S.A. !) O dezbatere asupra finanțării cercetării istorice este absolut necesară. Ar fi păcat ca mugurii răsăriți după decembrie 1989 să se usuce. □

NOTE:

1. Mulțumesc, și pe această cale, domnilor Nikolai Morozov, Armand Goșu și lt. col. Mircea Chirilă.

FLORIN CONSTANTINIU (1933) - He graduated from History, Bucharest. Ph. D. in History. Currently, researcher at the Institute of History "Nicolae Iorga". He is specialist on the issues of the Second World War. He authored the book *România și Pactul Molotov-Ribbentrop*.

O părere

DAN OPRESCU

Cu neplăcere a trebuit să pun mîna pe condei, după ce am citit textul lui Cristian Preda intitulat *Pentru o critică liberală a domnului Adrian Marino* (cf. *Sfera Politicii* nr. 42, pp. 56-58). Cu neplăcere, pentru că îl apreciez foarte mult pe Cristian Preda și îi urmăresc cu interes intervențiile în revistele 22 și *Sfera Politicii*; pe de altă parte, însă, cred că recenta carte a lui Adrian Marino (i.e.: *Politica și cultură*, colecția Plural, Editura Polirom, Iași, 1996) ar fi meritat un comentariu, eventual critic, în *Sfera Politicii*, iar nu doar un nedrept pamphlet. Desigur, Adrian Marino n-are nevoie de "apărarea" mea, pentru că articolele și cărțile sale vorbesc îndeajuns despre locul său în cultura românească și europeană.

Mi-aș permite cîteva observații la adresa celor trei pagini de revistă semnate de Cristian Preda:

În primul rînd, cred că atitudinea generală este cel puțin curioasă. Adrian Marino este luat foarte de sus, și apoi executat sumar (de pildă, i se reproșează o dezamăgitoare folosire "echivocă" a termenilor, ce ar conduce la "un limbaj de lemn"; apoi, în problema valorilor, o pretinsă "imprecizie terminologică"; apoi, acuzația că Adrian Marino ar "falsifica" fundamentele teoretice ale individualismului metodologic", ceea ce ar avea drept consecință火ceva destul de rău: "Nu e de mirare, în aceste condiții, că autorul alunecă încet către discursul politic<ianist>..." etc.). Găsesc inaccepabilă o asemenea privire, nu doar pentru că se referă la Adrian Marino, dar și pentru că vine dinspre Cristian Preda. Bună-i critica, de oriunde ar veni ea, numai să nu se prefacă în necuvîncioasă pedanterie.

În al doilea rînd, socotesc deplasat reproșul ce "are în vedere strategia intelectuală a domnului Adrian Marino" (i.e.: stilul prea "literar, de cronică de carte, impresionismul - cu alte cuvinte, lipsa de concept). Cine vrea "concept" la Adrian Marino, să se ducă să-l caute în *Dicționar de idei literare* (1973), *Critica ideilor literare* (1974),

(a) recenziile aşa-zise elogioase cu care *Sfera Politicii* și-ar recompensa "apropiații" și

(b) liberalismul imprecis al revistei (redacției) "noastre". Mi se pare că o cercetare (ori, pur și simplu, o răsfoire) a numerelor trecute ale revistei ar putea sugera mai degrabă opinia contrară (e.g.: pînă și o carte a redactorului-sufăraș să scăpat de unele calificative prea puțin măgulitoare, chiar în paginile revistei *Sfera Politicii*).

Pe de altă parte, s-ar cuveni subliniat și faptul că redacția a încurajat un număr important de oameni tineri și foarte tineri să scrie la revistă, iar secțiunea de recenziî și prezentări de carte a fost, în

chip firesc, dominată numeric de aceștia (cu notabilele excepții de rigoare); și fiind, tonul unor recenziî și prezentări nu a fost preponderent critic, ci, mai curînd, dimpotrivă (cf. chiar în nr. 42, recenzie la o carte a lui Andrei Pleșu). Îmi aduc aminte că redacția a insistat de la bun început ca *Sfera Politicii* să nu fie o revistă a unui grup restrîns de autori, fie ei și de orientare mai mult sau mai puțin liberală; *Sfera Politicii* publică lunar texte (inclusiv recenziî) aparținînd unor autori de vîrstă, orientări, ideologii, naționalități, religii, sexe etc. Îndeajuns de felurite spre a avea o reprezentare în genere fidelă a societății românești și a sferei ei politice.

Liberalismul *Sferăi Politicii*, dacă se poate vorbi de așa ceva, nu-i determinat de aderența membrilor redacției sau a colaboratorilor la cutare sau cutare fracțiune liberală din politichia românească, și nici de un atașament ideologic față de, să spunem, Adam Smith (ca opus unui Keynes). Liberalismul *Sferăi Politicii* nu-i nici măcar unul doctrinar, de bucoavă; el este un "liberalism strategic", în măsura în care, pe termen mediu, România nu va putea ieși din actuala-i stare de multilaterală subdezvoltare fără aplicarea unui set de măsuri în esență liberale, în toate domeniile, spre a asista la coagularea unei veritabile societăți civile (dar și pentru a afirma supremăția individului și a drepturilor sale, pentru a restrînge și limita, prin domnia legii, activitatea statului/guvernului, pentru dezvoltare capitalistă, descentralizare, toleranță în morală și religie etc.)

Cartea lui Adrian Marino ar fi meritat o adevarată recenzie/critică și pentru că ea este una din (prea) puținele, la noi, manifestări ale acelei orientări în esență liberale de care are nevoie țara noastră; desigur, în condițiile necoagulării, încă, a societății civile de la noi, asemenea manifestări pot apărea și sub formă politică a democrației creștine, a social-democrației etc. Pentru România de azi și de mâine, liberalismul nu este o opțiune abstractă, ideologică, între altele, ci reprezintă pur și simplu singura cale de urmat.

Dar liberalismul nu-i libertinaj, nu-i anarchie, nici suspendare a regulii, iar cartea lui Adrian Marino tocmai aceasta dovedește. Că un cărturar poate să fie și activist (în sensul bun al termenului, acela potrivit căruia ideile au un rol activ, militant, că ele îndeamnă la acțiune, pentru că ideile anticipă, ele sunt "avangarda" istoriei), asta mai știa, dar că activismul poate produce și texte memorabile, asta este mai puțin comun, cel puțin la români.

Admirabil scrisă, cartea lui Adrian Marino este și o dovedă a aceluia spirit liberal care este

foarte rar la noi, cel care își vădese toleranța față de ceea ce este tolerabil. Tonul adesea polemic (cf. paginilor despre "dosarul" Mircea Eliade, despre "cazul" Constantin Noica ori cele despre povestea *Istoriei Transilvaniei* și a incapacității momentane a istoricilor români de a articula și o replică științifică, nu doar una ideologic-emotională) este chiar forma pe care o îmbracă de multe ori această toleranță la tolerabil.

Dimpotrivă, recenzie lui Cristian Preda din nr. 42 al revistei *Sfera Politicii* păcătuiește printr-o proastă așezare, care se reflectă, după mine, inacceptabil, într-o atitudine condescendentă față de autorul despre care se scrie; de aici rezultă și obiecții la adresa cărții, obiecții situate uneori înăuntru categoriei năucitorului (e.g.: învinuirea de esențialism psihologizant). Cît privește finalul paginilor scrise de Cristian Preda, acesta mi s-a părut nu doar straniu, dar și de un gust îndoelnic; oricum, înainte de a fi de neînțeles, finalul este rău.

Altfel, ar mai trebui adăugat că fiecare are dreptul să aibă cam ce opinii poftește despre o carte sau alta, despre un autor sau altul. Cîteodată însă, parcă ar fi mai nimerit să ne controlăm mai mult, și să ne exprimăm mai puțin emfatic, dacă n-ar fi decât spre a-l scuti pe bietul autor de o umiliță inutilă. Si nemeritată. □

DAN OPRESCU (1953) - He graduated from the Faculty of Philosophy, Ph.D., University of Bucharest. Founding member of the Group for Social Dialogue.

O perspectivă exterioară

Ne place să credem că recuperarea trecutului, "aşa cum a fost", poate contribui la o reconsiderare a modului în care noi, români, am fost învătaţi să ne percepem, mai mult ca un străvechi popor și mai puțin ca o tîrnă națiune. Pe de altă parte, aerul ușor vîntuit al scrisului istoric românesc, mult prea tributar, credem, "moștenirii lui Iorga" și poluat de miturile național-comunismului tîrziu, face și mai grea modernizarea discursului asupra istoriei românilor. La aceasta se adaugă opoziția față de tendințele modernizatoare din cadrul disciplinei istorice, sesizabilă la "vechea gardă" de istorici civilii, dar și la o parte dintre cercetătorii care fac istorie militară "națională", care a dat naștere, printre altele, campaniei recente împotriva așa-numitei "demitizări" a istoriei "poporului nostru".

În acest context, publicarea lucrării profesorului Keith Hitchins^{*} nu poate decât să aducă un argument în plus în favoarea discursului erudit modern în istorie. Preocupat, în special, de istoria României și a Europei de Sud-Est, Keith Hitchins nu este la prima sa carte de istorie pe teme românești. Cările sale dedicate istoriei românilor ardeleni constituie repere bibliografice obligatorii pentru cei interesați de Transilvania secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea (ultima carte apărută în limba română fiind

^{*} Keith Hitchins, *ROMÂNIA 1866-1947*, traducere din limba engleză de George G. Potra și Delia Răzdelescu, Editura Humanitas, București, 1996, 624 p.

cea dedicată mitropolitului Andrei Șaguna: *Orthodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și români din Transilvania 1846-1873*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1995).

Lucrarea de față, dedicată perioadei de formare a națiunii române moderne, este cu atât mai importantă cu cât face parte din categoria restrînsă a lucrărilor pe teme de istorie a României scrise în străinătate, beneficiind de detașarea și instrumentarul modern al scrisului istoric. Să mai amintim că, la această oră, în afara cărților profesorului Hitchins, această restrînsă categorie de lucrări, care tratează istoria românească dintr-o "perspectivă exterioară", ar putea cuprinde cărți semnate de Katherine Verdery sau, dintre români "din afară", de Vlad Georgescu, Ghiță Ionescu sau Vladimir Tismaneanu.

România 1866-1947 a fost publicată în 1994, în celebra colecție *Oxford History of Modern Europe* a editurii Oxford University Press. Volumul a fost alcătuit, după cum mărturisește autorul, pentru un public occidental, reprezentând "o încercare a unui istoric străin de a schița evoluția României moderne". Pentru autor, intervalul 1866-1944 se poate grupa în cinci perioade distincte - Independența (1866-1881), domnia regelui Carol I (1881-1914), primul război mondial (1914-1918), perioada României Mari (1919-1940) și cel de-al doilea război mondial (1940-1944). Volumul conține și un epilog, care tratează perioada de tranziție către "democrația populară" (1944-1947). Episoadele de istorie

De asemenea, capitolul dedicat "românilor din afară României" prezintă un interes aparte. Astfel, analizând evoluțiile din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea, autorul acordă

atenție și acelor voci care vedeau rezolvarea "chestiunii românești" altfel decât prin unirea Ardealului cu Regatul României. În istoriografia română se vorbește mai puțin despre argumentările unor Vincențiu Babeș, "un apărător tipic și perseverent al apropierei româno-maghiare în anii '70 și '80" (p. 227) sau Aurel C. Popovici. În lucrarea sa, *Statele Unite ale Austriei Mari* (1906), Aurel C. Popovici propunea salvarea Imperiului Austro-Ungar printr-un nou program de guvernare, care presupunea federalizarea acestuia după granițele etnice. Pe de altă parte, Popovici a fost adeptul unei înțelegeri oficiale cu slavii din Imperiu, care, după părerea sa, ar fi avut un rol important în obținerea "autonomiei naționale". O cercetare mai atentă a teoriilor cu privire la rezolvarea "chestiunii românești" în cadrul granițelor imperiale ar permite poate o evaluare mai corectă a stării de spirit din Transilvania, în perioada premergătoare Marii Uniri. Dacă istoriografia românească acordă, explicabil de altfel, un spațiu mai larg mișcării *memorandiste*, lucrarea profesorului Hitchins rezervă un spațiu aproape egal expunerii teoriei lui Aurel C. Popovici cu privire la "principiul naționalității".

Capitolul dedicat României interbelice, intitulat *Marea dezbatere*, surprinde principalele probleme legate de revenirea la interminabilul conflict dintre "tradiționaliști" și "europeniști" sau, altfel spus, dintre "autohtonii" și "occidentalizații". Autorul remarcă, de altfel, că această polemică relua, practic, argumentele disputelor antebelice: "Afinitățile ambelor grupări cu curente de gîndire antebelice sunt izbitoare, dar acest lucru nu este surprinzător, deoarece ei se inspirau co-

tificarea căilor de dezvoltare a României anilor '90.

O epocă frămîntată a debutat cu răsturnarea domitorului Alexandru Ioan Cuza, în februarie 1866, și s-a încheiat odată cu abdicarea Regelui Mihai I, în decembrie 1947. Keith Hitchins propune o variantă "neangajată" și onestă a istoriei acestei perioade. Să sperăm că cititorul român, familiarizat cu o mare parte dintre evenimentele prezentate, va descoperi că istoria-ca-o-avalanșă-de-date, cu care a fost obișnuit încă din primii ani de școală, se poate transforma într-o materie dinamică și, de ce nu, atractivă.

Dragoș PETRESCU

▼ "Imprecatorul" și cetățeanul post-modern

Apariția cărții lui Pascal Bruckner nu surprinde publicul românesc. Niciu mai firesc pentru lectorul român al anilor '90 decât publicarea unei cărți consacrate democrației după două romane: *Lumi de fieră* (operă ecranizată), *Palatul cheljanelii* și eseul Noua dezordine amoroasă (scris împreună cu A. Ffinkielkraut), lucrările autorului traduse în română. *Melancolia democrației* nu este prima sa carte în genul eseului politic. Bruckner s-a consacrat la începutul acestui deceniu reflecției moral-politice publicind aproape în fiecare an cărți ce par dispuse într-o ordine de foleton: *Le sanglot de l'homme blanc*, *Le vertige de Babe*, *Cosmopolitisme ou mondialisation*, *La melancolie democratique* și *La tentation de l'innocence*.

^{*} Pascal Bruckner, *Melancolia democrației*, Editura Antet, București, 1996.

Cărți și autori

Autorul ne-a obișnuit deja cu maniera de a-și construi cărțile în două versiuni. Alături de cea clasică, coerent discursivă, el propune o "variantă" scurtă, prin tablouri ce conțin exemplificări și rezumate ale ideilor expuse. Titlurile lor sănătoase foarte elocvente: Hegel la Casa albă, Papucii și baricada, Dallas și Numele trandafirului, Trimbetele Ieriho-nului.

De ce "Melancolia democrației"? Care este accepțiunea pe care Bruckner o dă melancoliei? Starobinski este citat pentru definiția dată civilizației și nu pentru studiile consacrate melancoliei. Punctul de plecare al eseului este un loc comun al anilor '90: victoria democrației și generalizarea aspirațiilor democratice. Momentul apogeului ideilor liberale coincide cu cel în care "umanitatea nu se mai poate mobiliza decât pentru a supraviețui" (p. 22). Astfel victoria democrației care constituie astăzi "celălalt nume al indiferenței" seamănă cu apoteozea căderii (p. 23). Umanitatea victorioasă descrisă de Bruckner pare a suferi astăzi de accedie, boala și păcat al sufletului analizat de Părinții Bisericii. Simptomele omului occidental par a fi cele ale accediosului descris de Ioan Cassian și citat de Starobinski în *Melancolie, nostalgie, ironie: văgăuială, toropeala*, care duce la stingerea vocii sufletului, la afonia spirituală. Cel ce consumte la aceasta, săvîrșește un păcat de moarte ce îi duce în Infern. Autorul evită în mod programatic termenii radicali, toposul biblic semnificativ fiind pentru el purgatoriu.

Ceea ce îl preocupa pe Bruckner este starea conștiinței democratice. În prima parte a cărții, autorul caută a stabili etiologia degradării conștiinței democratice după căderea comunismului. Di-

soluția politicului este determinată de dispariția dușmanului. Teza pe care o susține este clasica, inspirată de Carl Schmitt și de Julien Freund; Bruckner îl amintește numai pe primul (p. 36). Distincție între prieten și dușman i se refuză pretenția de criteriu universal al politicului dar i se recunoaște relevanța față de rolul jucat de anticomunism în politica internă, primul capitol al cărții intitulat "Traumatismul păcii" este consacrat incertitudinilor abandonării bipolarismului. Așadar, generalizarea sistemului reprezentativ deschide perspectiva către pace. Bruckner se referă la ideea - forță a eseului: occidentalul a pierdut orice datorie politică

Pentru că obsesiile autorului sunt în esență de ordin moral, partea cea mai consistentă a eseului le este consacrată. Virusul cu acer Bruckner se raportează la Gilles Lipovetsky dă senzația că întregul a fost compus în noaptea după ce a citit cărțile acestuia. (Dintre ele la noi a fost tradus numai *Amurgul datoriei* la Editura Babel în 1996). Autorul nu ține cont de faptul că ar putea exista o apropiere între *Noua dezordine amoroasă* și capitolele pe care îl amintește cărțile acestuia. (Dintre ele la noi a fost tradus numai *Amurgul datoriei* la Editura Babel în 1996). Autorul nu ține cont de faptul că ar putea exista o apropiere între *Noua dezordine amoroasă* și capitolele pe care îl amintește cărțile acestuia. (Dintre ele la noi a fost tradus numai *Amurgul datoriei* la Editura Babel în 1996). Autorul nu ține cont de faptul că ar putea exista o apropiere între *Noua dezordine amoroasă* și capitolele pe care îl amintește cărțile acestuia. (Dintre ele la noi a fost tradus numai *Amurgul datoriei* la Editura Babel în 1996). Autorul nu ține cont de faptul că ar putea exista o apropiere între *Noua dezordine amoroasă* și capitolele pe care îl amintește cărțile acestuia. (Dintre ele la noi a fost tradus numai *Amurgul datoriei* la Editura Babel în 1996).

Cărți și autori

Lipovetsky pare artificial pentru că este parțial descris. Ceea ce este fals în această dorită ecuație a extremelor contrarii este imparțialitatea autorului. Imprecatorul, fără personalizări de această dată, este literatul pentru care Cultura (cea mare) este o credință, nostalgic al tradiției și dușman al perverziorii mediatice contemporane. Portretul lui este ușor de reconstituit pentru noi, el fiind astăzi mai degrabă un personaj est-european și foarte românesc... Cu "Imprecatorul" Bruckner este mult mai blind. Lui îl amintește că idealul iluminist al dobândirii virtuții absolute prin poezie, literatură și teatru este după Rousseau și istoria ultimelor două secole o mare iluzie. Exemplele de ticăloși, mari oameni de cultură abundă Viena la sfârșitul secolului trecut este ilustrarea prin care edificiul "extremelor contrare" se prăbușește. Autorul îl citează pe Zweig pentru a reaminti cum o societate arhiculturală a optat pentru fascism. Individul de după ultima mare explozie culturală, dedicat exclusiv contemplației, se dezintegrează. Individul contemporan, a cărui indiferență este marele inamic al lui Bruckner nu este altceva decât o manifestare a unui subiect devenit "slab" și dominat de obiecte. Si dacă individul a ajuns aici ce se întâmplă cu cetățeanul post-modern? Își poate permite dezarticulata întoarcere către sine? Autorul nu amintește nimic din aceste poziții teoretice și evită conexiunile de acest gen. Adept al "democrației militante și cuceroitoare" (p. 12) el încearcă să-l dizloce pe cetățeanul cel inform însăcăpat și încărcat de Lipovetsky este și "o figură a Spiritului în mers" (p. 73) ce cade în paradoxul mincinosului (p. 74).

Antagonismul pe care autorul vrea să-l creeze între figura "Imprecatorului" și cea a "Preafaceritului" întruchipată de Lipovetsky pare artificial pentru că este parțial descris. Ceea ce este fals în această dorită ecuație a extremelor contrarii este imparțialitatea autorului. Imprecatorul, fără personalizări de această dată, este literatul pentru care Cultura (cea mare) este o credință, nostalgic al tradiției și dușman al perverziorii mediatice contemporane. Portretul lui este ușor de reconstituit pentru noi, el fiind astăzi mai degrabă un personaj est-european și foarte românesc... Cu "Imprecatorul" Bruckner este mult mai blind. Lui îl amintește că idealul iluminist al dobândirii virtuții absolute prin poezie, literatură și teatru este după Rousseau și istoria ultimelor două secole o mare iluzie. Exemplele de ticăloși, mari oameni de cultură abundă Viena la sfârșitul secolului trecut este ilustrarea prin care edificiul "extremelor contrare" se prăbușește. Autorul îl citează pe Zweig pentru a reaminti cum o societate arhiculturală a optat pentru fascism. Individul de după ultima mare explozie culturală, dedicat exclusiv contemplației, se dezintegrează. Individul contemporan, a cărui indiferență este marele inamic al lui Bruckner nu este altceva decât o manifestare a unui subiect devenit "slab" și dominat de obiecte. Si dacă individul a ajuns aici ce se întâmplă cu cetățeanul post-modern? Își poate permite dezarticulata întoarcere către sine? Autorul nu amintește nimic din aceste poziții teoretice și evită conexiunile de acest gen. Adept al "democrației militante și cuceroitoare" (p. 12) el încearcă să-l dizloce pe cetățeanul cel inform însăcăpat și încărcat de Lipovetsky este și "o figură a Spiritului în mers" (p. 73) ce cade în paradoxul mincinosului (p. 74).

Antagonismul pe care autorul vrea să-l creeze între figura "Imprecatorului" și cea a "Preafaceritului" întruchipată de Lipovetsky pare artificial pentru că este parțial descris. Ceea ce este fals în această dorită ecuație a extremelor contrarii este imparțialitatea autorului. Imprecatorul, fără personalizări de această dată, este literatul pentru care Cultura (cea mare) este o credință, nostalgic al tradiției și dușman al perverziorii mediatice contemporane. Portretul lui este ușor de reconstituit pentru noi, el fiind astăzi mai degrabă un personaj est-european și foarte românesc... Cu "Imprecatorul" Bruckner este mult mai blind. Lui îl amintește că idealul iluminist al dobândirii virtuții absolute prin poezie, literatură și teatru este după Rousseau și istoria ultimelor două secole o mare iluzie. Exemplele de ticăloși, mari oameni de cultură abundă Viena la sfârșitul secolului trecut este ilustrarea prin care edificiul "extremelor contrare" se prăbușește. Autorul îl citează pe Zweig pentru a reaminti cum o societate arhiculturală a optat pentru fascism. Individul de după ultima mare explozie culturală, dedicat exclusiv contemplației, sedezintegrează. Individul contemporan, a cărui indiferență este marele inamic al lui Bruckner nu este altceva decât o manifestare a unui subiect devenit "slab" și dominat de obiecte. Si dacă individul a ajuns aici ce se întâmplă cu cetățeanul post-modern? Își poate permite dezarticulata întoarcere către sine? Autorul nu amintește nimic din aceste poziții teoretice și evită conexiunile de acest gen. Adept al "democrației militante și cuceroitoare" (p. 12) el încearcă să-l dizloce pe cetățeanul cel inform însăcăpat și încărcat de Lipovetsky este și "o figură a Spiritului în mers" (p. 73) ce cade în paradoxul mincinosului (p. 74).

Imprecatorul, fără personalizări de această dată, este literatul pentru care Cultura (cea mare) este o credință, nostalgic al tradiției și dușman al perverziorii mediatice contemporane. Portretul lui este ușor de reconstituit pentru noi, el fiind astăzi mai degrabă un personaj est-european și foarte românesc... Cu "Imprecatorul" Bruckner este mult mai blind. Lui îl amintește că idealul iluminist al dobândirii virtuții absolute prin poezie, literatură și teatru este după Rousseau și istoria ultimelor două secole o mare iluzie. Exemplele de ticăloși, mari oameni de cultură abundă Viena la sfârșitul secolului trecut este ilustrarea prin care edificiul "extremelor contrare" se prăbușește. Autorul îl citează pe Zweig pentru a reaminti cum o societate arhiculturală a optat pentru fascism. Individul de după ultima mare explozie culturală, dedicat exclusiv contemplației, sedezintegrează. Individul contemporan, a cărui indiferență este marele inamic al lui Bruckner nu este altceva decât o manifestare a unui subiect devenit "slab" și dominat de obiecte. Si dacă individul a ajuns aici ce se întâmplă cu cetățeanul post-modern? Își poate permite dezarticulata întoarcere către sine? Autorul nu amintește nimic din aceste poziții teoretice și evită conexiunile de acest gen. Adept al "democrației militante și cuceroitoare" (p. 12) el încearcă să-l dizloce pe cetățeanul cel inform însăcăpat și încărcat de Lipovetsky este și "o figură a Spiritului în mers" (p. 73) ce cade în paradoxul mincinosului (p. 74).

Soluția este "un proiect colectiv" care să mobilizeze "inimile și spiritele" (p.137). Ca un puzzle, figura Imprecatorului se completează cu mai nou militant Bruckner. Si în această carte, el pare a miza pe o estetică a receptării deja verificate. În *Luni de fieră*, Franz te determină să intri în pielea personajului său; în *Melancolia democrației*, Bruckner își folosește aceeași forță de seducție sperând că în fiecare dintre noi se ascunde un imprecator. Ar putea exista deci și eseuri periculoase? Desigur, dar nu pentru supraviețuirea "proiectelor collective".

Julia Oana MOTOC

Cartea ca detinut politic

Existența unor fonduri secrete ale bibliotecilor a fost, sub regimul comunist, un lucru cunoscut în mediile intelectuale. În schimb, puterea a păstrat o tacere continuă în jurul acestor fonduri secrete, nerecunoscind oficial niciodată existența lor. După 1989, despre acest subiect s-a vorbit desul de puțin, interesul imediat fiind canalizat spre lucruri mai spectaculoase. Cartea celor trei cercetători clujeni poate fi privită ca o premieră; după știința noastră este prima analiză întreprinsă asupra fondurilor secrete create în timpul regimului comunist. Cercetarea de față este un "studiu de caz", aplicat numai Bibliotecii Centrale Universitare din Cluj, dar în același timp este un punct de

* Ionuț Costea, Istvan Kiraly, Doru Radosav, *Fond secret. Fond "S" special*, Dacia, Cluj-Napoca, 1995

Cărți și autori

plecare, și chiar un model, pentru analizele ulterioare.

În ciuda unei structuri coerente, volumul nu este o operă colectivă unitară; el este organizat în părți distincte, realizate ca studii independente semnate de un singur autor. Astfel, cartea se deschide cu un eseu care abordează modul de funcționare al unei societăți socialiste dintr-un punct de vedere inedit, cel puțin la autorii români. Pentru a nu trata superficial un subiect precum fondurile secrete, a căror organizare și funcționare nu poate fi regăsită în actele cu caracter public, Istvan Kiraly a considerat că trebuie să pornească prin a studia rolul pe care l-a deținut secretul în viața societăților comuniste. În urma analizei întreprinse, autorul ajunge la concluzia că secretul a ocupat o poziție cheie în politica guvernelor comuniste; fără a avea în vedere acest lucru nu pot fi descifrate pe deplin mecanismele care asigură funcționarea unei societăți sociale. În ceea ce privește fondurile secrete ale bibliotecilor, Istvan Kiraly observă că acestea sunt o categorie inexistență în dicționarele de biblioteconomie, fie de la noi, fie din alte părți. Explicația constă în faptul că "Apusul nu s-a confruntat cu această problemă, iar Estul i-a fost interzisă" (p.53). Ca o concluzie a cercetărilor sale, autorul a formulat pentru prima dată o definiție a fondurilor secrete.

Capitolul II, redactat de Doru Radosav, și capitolul III, apărându-l Ionuț Costea, prezintă istoria fondurilor secrete ale B.C.U. Cluj de-a lungul epocii comuniste. Împărțirea în două capituloare a rezultat mai degrabă din nevoie unei "diviziuni a muncii" între cei doi cercetători, decât din dorința de a sublinia existența unui punct de ruptură în politica parti-

dului față de fondurile secrete. Cele două capituloare corespund unei periodizări "clasice" a comunismului românesc, reperul cronologic al delimitării fiind schimbarea la vîrf din 1965: moartea lui Dej și "înscăunarea" lui Ceaușescu. Ambele studii prezintă, de fapt, un comentariu al documentelor descoperite în arhivele B.C.U. Cluj. Parcăndu-le putem reconstitu modul în care s-au format și au evoluat fondurile secrete, începînd din 1945 și pînă în 1989.

Lăsăm cititorului plăcerea de a descifra aceste etape, dar merită să ne oprim asupra cătorva momente. Mai întîi, asupra constituției fondurilor secrete prin specularea unui decret dat de Regele Mihai I, în 1945, cu privire la interzicerea tuturor publicațiilor de tip fascist, în ideea de a respecta Convenția de Armistițiu. Listele publicațiilor interzise alcătuite în urma acestui decret, documente cu caracter public, au fost transformate după 1948 în documente de uz intern, cu caracter confidențial, constituind astfel nucleul fondurilor secrete. Aceste fonduri s-au îmbogățit continuu, prin aportul unor autori deveniți indezirabili, al publicațiilor sau donațiilor din străinătate, dar și cu publicații comuniste care "se demodaseră" între timp. De exemplu, după moartea lui Stalin, volumele care îl preamarau pe "eliberatorul popoarelor" sau cuvîntările lui Dej de dinainte de 1953 au fost trecute în fondul secret. Totuși a existat și un moment în care au fost scoase cărți din fondurile secrete și reintroduse în circuitul normal: după "Declarația din aprilie 1964". Această revenire, care se rezuma numai la lucrări cu caracter tehnico-științific, a fost făcută tot în secret; orice urmă de stampilă care indică apartenența la acesta-numitul fond

"S" trebuia înlăturată. În sfîrșit, este interesant de remarcat faptul că și în cazul fondurilor secrete s-a aplicat binecunoscuta politică de culpabilizare generală. În anii '60 bibliotecarii nu mai trebuiau să se rezume doar la îndeplinirea instrucțiunilor de la centru, ci se aștepta din partea lor să contribuie cu propunerile de noi titluri pentru îmbogățirea acestor fonduri. În ultimii ani ai regimului, cînd decizia a revenit iar la nivelul central, bibliotecarilor le era rezervat rolul de informatori; subiecții supravegherii lor erau cercetătorii care, în urma obținerii aprobărilor necesare, aveau dreptul să studieze materiale din fondurile secrete. Dintre documentele de arhivă folosite de autori în analiza lor, cele mai importante sunt reproduse în anexele volumului.

Capitolul IV prezintă, pe scurt, situația fondurilor secrete ale B.C.U. Cluj după 1989. Autorul, Doru Radosav, subliniază că situația încă nu a revenit la normal, atât din motive obiective, legate de volumul mare de muncă necesar reintegrării cărților respective în fondul uzual, dar și datorită unor motive subiective, legate de persistența unor vechi mentalități. Cercetările de arhivă sunt completeate cu o anchetă sociologică asupra impactului pe care l-a avut existența unor fonduri secrete în mediile intelectuale clujene. După cum declară și autorul ei, Istvan Kiraly, este o cercetare pilot, aplicată numai numărului minim de 30 de persoane, toate aparținând unei singure categorii de utilizatori: cadre universitare și cercetători. Cu toate acestea, rezultatele chestionarului completează documentarea făcută în arhive, fiind unul dintre puținele volume aparținând unor autori români în care cercetarea de tip istoric se îmbină cu cea de tip

Cărți și autori

sociologic. Este o inițiativă de colaborare interdisciplinară pe care am dori-o repetată.

Cristina PETRESCU

Ghid de campanie

Cartea lui Gabriel Thoveron supune atenției cititorului român un subiect de o actualitate presantă avînd în vedere acest an electoral românesc, dezvăluind mecanisme de comunicare ce se află în spatele sintagmei *campanie electorală*.

Profesor de istoria și sociologia mijloacelor de informare la Universitatea Liberă din Bruxelles, Gabriel Thoveron propune o abordare a problemelor comunicării politice, după cum el însuși o afirmă - și nu rămîne la nivelul declarativ - nu numai din punctul de vedere al cadrului didactic, ci și al cercetătorului, al consultantului politic și, bineînțeles, al cetățeanului, înțînă a oricărei campanii electorale. Subiectul cărții este văzut ca un periplu prin diferite campanii fie că acestea sunt pentru alegerile locale, fie că sunt pentru cele legislative sau prezidențiale. Nici culoarea politică nu înclină balanța preferințelor autorului în nici o parte, campaniile stîngii și ale dreptei, ale conservatorilor și liberalilor fiind analizate în egală măsură. Singura limitare apărută este cea geografică, exemplele alese aparținând experienței electorale franceze și belgiene. Astfel, înțilnim comentarii comparative ale campaniei electorale a lui François Mitterand din 1981 cu cea a lui Valéry Giscard d'Estaing din

* Gabriel Thoveron, *Comunicarea politică azi*, Editura Antet, Seria "Științe politice", București, 1996.

același an, dar și o prezentare elogioasă a campaniei lui Annemie Neyts, candidata pentru regiunea Bruxelles din partea aripiei umaniste a Partidului Liberal de limbă flamandă (P.V.V.). În cadrul analizei, în "decojirea și pigulirea" operate, sunt luate în considerare cele mai importante elemente dintr-o campanie electorală: de la definirea și explicarea noțiunii de comunicare politică la cei cărora le este adresață această (începînd cu marele public și terminînd cu grupurile fizice), de la omul obișnuit la candidatul - star, de la mesajul scris și cel vizual luate separat la complexitatea informațiilor televizate, ajungîndu-se astfel la punerea în evidență a unui tot de dimensiuni impresionante.

Tocmai aceste dimensiuni deloc neglijabile fac să apară întrebări asupra motivelor ce au condus la o asemenea creștere a importanței comunicării politice.

Gabriel Thoveron propune o serie de răspunsuri viabile la această problemă, înțînă cont de numărul relativ mare de partide apărute (fie ele chiar și cu un caracter efemer) și care se manifestă în viața politică; de pierderea încrederii cetățenilor - o adevărată criză de credință politică - ce duce la o depolarizare puternică obligînd oamenii politici la investiții din ce în ce mai mari în comunicare. O altă cauză a fenomenului ar fi depășirea de către viața publică a acțiunii politice, a neputinței acesteia din urmă de a impune principii de integrare în totalitatea experiențelor sociale. Trebuie subliniată aici și legătura strinsă între practicile de comunicare și dezvoltarea tehnicilor de difuzare a informației și a opiniei.

Deși tratează un subiect foarte complex "Comunicarea politică azi" a lui Gabriel Thoveron trezește interesul și prin stilul uti-

lizat, ce vine să întărească pretenția de adresare unui public larg, autorul ferindu-se de formulările prea complicate și de termenii prea tehnici, abordarea făcută dintr-o oarecare măsură senzăția dezvăluirii unor secrete ce jin de "boudoir-ul" comunicării politice. Este oferită de esemenea o biografie foarte bogată celor interesati de aprofundarea subiectului, cu nume de primă marcă în meniu: Jean-Marie Domenach, P. Lazarsfeld, Thierry Saussez, Michel Bongrand, Jacques Séguin. Cartea păcătuiește doar prin lipsa prezentării tuturor afișelor publicitare ce sunt descrise, lăsînd imaginația cititorului să zboare în alte direcții decât cele dorite de creatorii acestora. De asemenea, redarea în sistem bicolor (alb-negru) nu favorizează nici ea impresia cititorului despre afișul în discuție.

Cunoașterea mecanismelor și practicilor prin care omul politic - "marfa" - este adus în atenția alegătorului - "cumpărător" - permite o egalizare a raporturilor între participanții la jocul politic. Un "cumpărător" avizat va putea refuza cu mai multă siguranță o "marfă" de calitatea a două, dar foarte frumos prezentată, dacă poate descoperi sub imaginea ce ii este oferită, defectele ascunse cu grijă. Gabriel Thoveron încearcă - și în mare măsură reușește - să prezinte ceea ce s-ar putea numi *Ghidul micului cumpărător*.

Maria Niara IBRAM

Semnale

KARL R. POPPER
Mizeria istorismului
București, Editura All.,
traducere de Dan Suciu și
Adela Zamfir, 1996, Colecția
Filosofie Politică, pag. 116,
lei 10 000

Cunoscut publicului românesc prin lucrările sale de epistemologie, dar mai ales prin *Societatea deschisă și înamicii ei*, Karl Popper prezintă unul din cele mai importante momente ale filosofiei secolului XX. *Mizeria istorismului* este răspunsul său la *Mizeria filosofiei* a lui Marx, este modul în care înțelege să respingă, având la bază solide cunoștințe de epistemologie, pretențiile utopilor moderne.

PIOTR WIERZBICKI
Structura minciunii
București, Editura Nemira,
seria Politica, traducere de
Constantin Gambașu, Colecția
Politica, 1996, pag. 252

Cartea lui Wierzbicki face o analiză a structurii minciunilor inventate și utilizate de regimurile comuniste pentru a se menține la putere, pentru a controla mintile celor pe care îi stăpinea. Apărută în 1986 la Londra această carte demontează acest mecanism al minciunii care a constituit eșafodajul propagandei totalitare.

KONRAD LORENZ
Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate,
București, Editura Humanitas,
traducere de Vasile V. Poenaru,
1996, pag. 126

Cunoscut prin studiile sale asupra agresivității Konrad Lorenz fondatorul etiologiei face cu cele opt păcate capitale o incursiune în sfera comportamentului uman. Sunt analizate procesele de dezumanizare care amenință

să distrugă nu doar cultura și civilizația ci chiar omenirea. Cartea lui Lorenz este interesantă și prin accentul pe care îl pune asupra rolului pe care omul de știință este chemat să-l joace în lumea de astăzi.

Suprapopulația, degradarea spațiului natural, ruptura cu tradiția, degenerarea genetică și receptivitatea la în doctrinare îi prilejivesc lui Lorenz o analiză cu care speră să poată contribui la diminuarea pericolelor care amenință omenirea.

STELIAN TĂNASE
Revolutia ca eșec. Elite & societate.
Iași, Editura Polirom, Colecția
Plural, 1996, pag. 202, lei 6500

Reunind mai multe studii scrise în perioada 1993-1996 cartea lui Stelian Tănase examinează problemele societății românești contemporane cu luciditatea și spiritul critic al analistului politic. Problema revoluției, evoluțiile clasei politice, tipul de cultură politică, ca și studierea unor aspecte ale perioadei comuniste ori problema căilor în fața căror România se află sunt adunate în volumul apărut la Iași.

**REUBEN H.
MARKHAM**
România sub jugul sovietic
București, Editura Fundația
Academia Civica, Colecția
"Biblioteca Sighet", traducere
de George Achim, 1996,
pag. 460

Corespondent al ziarului *Christian Science Monitor*, în România, în anii '30 și apoi în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, Reuben Markham a fost martorul insuferării regimului comunist și a sovietizării României. A urmărit îndeaproape campania electorală din 1946 însoțind

Volumul adună documente referitoare la evenimentele petrecute în Polonia și Ungaria la sfârșitul anului 1956. Documentele oferă o bază de informație de cel mai

candidații național tărâniști în călătorile lor prin țară și fiind reînjunț în mai multe rânduri de autoritățile comuniste pentru că, în cele din urmă, să fie expulzat din țară. Cartea, plină de patos, aducea în atenția occidentalilor situația României ilustrând rezistența românilor la instaurarea comunismului. Publicarea sa astăzi, în românește, la peste o jumătate de secol de la apariție (1949) reprezintă un material bibliografic, care chiar dacă conține unele inexactități, este util celor interesați de o mărturie despre sovietizarea României.

ANTON RĂTU
Cumplita odisee a grupului Lucrețiu Pătrășcanu. Adevaruri dureroase. Vol I-II
București, Editura Gestuine, Colecția Meinorii, 1996, pag. vol I 280, pag. vol II 352, lei 30 000.

Fost colaborator apropiat al lui Lucrețiu Pătrășcanu Anton Rațiu publică un volum de memorialistică în care, alături de Lucrețiu Pătrășcanu sau Ștefan Foriș, sunt prezentate fațete cunoscute de autor ale lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăras, Teohari Georgescu, Ana Pauker, Vasile Luca și numeroși alții.

**GHEORGHE
BUZATU**
Românii în arhivele Kremlinului
București, Editura Univers Encyclopedică, 1996, pag. 394

Volumul prezintă rezultatele cercetărilor întreprinse de istoricul ieșean între anii 1992-1994, în principalele arhive ale fostei URSS, cu un accent special referitor la cel de-al doilea război mondial. Autorul avertizează că descoperirea de noi și noi documente privitoare la comunizarea României impune o confruntare a datelor cuprinse în această carte cu toate celelalte învăzite tematic și identificate în lucrările cele mai recente.

Volumul adună documente referitoare la evenimentele petrecute în Polonia și Ungaria la sfârșitul anului 1956. Documentele oferă o bază de informație de cel mai

2. Editorial	Stelian Tănase	An Expensive Postponement
4. Romanian Political Options	Daniel Barbu	Christian - Democracy in Romanian Politics
9.	Cristian Preda	Two Social-Democracies
13.	Laurențiu Ștefan-Scalat	Transition Liberalism
15.	Cristian R. Pîrvulescu	About Relevance of a Cleavage
17. Government Result	Sabina Fati	A Diplomatic Retrospective
22.	Marian Chiriac	About Inefficiency of a Way of Governing
25. The Anatomy of Communism	Document 1956	The Khrushchev Report
32.	Document 1956	The Session of November 2, 1956
36.	Szász János	The Cold of History
37.	Document	The Last Letters of Emil Bodnăras (1974 - 1975)
39. International Politics	Magdalena Boiangiu	Dayton, Oslo and Experimental Peace
41.	Andreea Bogdana Petrică	UE to Reform
44.	George C. Maior	German Approaches and Attitudes in Central Europe Space
47.	Overview	
48. Up - to - Date	Sonny Perseil	The Parties in Romania
51.	Călin Hera	The Scandal of Observers
54. Points of View	Florin Constantiniu	The Historical Research in Danger
56.	Dan Oprescu	An Opinion
58. Books and Authors	Dragoș Petrescu	Keith Hitchins, <i>România 1866 - 1947</i> .
59.	Iulia Oana Motoc	Pascal Bruckner, <i>Melancolia democrației</i> .
61.	Cristina Petrescu	Ionuț Costea, Istvan Kiraly, Doru Radosav, <i>Fond secret. Fond "S" special</i> .
63.	Maria Niara Ibram	Gabriel Thoveron, <i>Comunicarea politică azi</i> .
64. Books Reviews		